

હુકૂકુલ-ઈબાદ

www.attablig.com

લેખક

મુફ્તી અહમદ બેમાત

(સાંખિક હિખુલ હદીસ ફલાહે દારૈન તડકેશ્વર વ બાનીયે મદની દારૂત્તરબિયત કરમાલી)

અનુક્રમણિકા

મજામીલ
નં.

પેઈજ

૧. કિતાબ લખવાનું કારણ
૨. જહાલત, અભણતાને લઈ મખલૂકની ખિદમતને દુન્યાદારી સમજે છે.
૩. યતીમની જીમ્મેદારી ઉઠાવનાર જન્મતમાં રસૂલે ઉમ્મી (સ.અ.વ.)ની સાથે હશે.
૪. ઈમામે બુખારી રહ.નું બીજું હેડીંગ
૫. બુખારી શરીફનું ત્રીજું હેડીંગ પેઈજ ૮૮૮
૬. ગરીબોની મદદ જિહાદ બરોબર છે.
૭. જન્મતમાં જવા માટે અનેક રસ્તાઓ છે એક જ કામ કરી હકદાર સમજનારાઓની ગલતી, જહાલત
૮. ગ્રામ પંચાયત, લોકલ બોર્ડ, એસેમ્બલી પાર્લામેન્ટનો મેમ્બર બની ખિદમત કરનાર, મહાન બંદગી કરનાર છે.
૯. જાનવર ઝુબ્હ કરો, છરી તેજ રાખો
૧૦. ઈસ્લામની હકીકત અલ્લાહ અને બંદા અને જાનવરોના હકો
૧૧. રસુલુલ્લાહ સ.અ.વ.થી ઊંટની શિકાયત
૧૨. મખલૂકની સેવાથી રિસાલતના કામની શરૂઆત
૧૩. નિરાધારોને સહાય કરો છો
૧૪. નેકીઓ ભલાઈ કરો છો
૧૫. મહેમાનોની ઈજાજત કરી સારી મેઝબાની કરો છો
૧૬. આસ્માની હવાદીયાત ઘટનાઓમાં લોકોની મદદ કરો છો
૧૭. ઈબાદત અને મખલૂકની સેવા સુન્નતે રસૂલ (સ.અ.વ.) છે
૧૮. મખલૂકની ખિદમત અને સહાબા (રહી.)
૧૯. મખલૂકની સેવા સુફી વલી લોકોની નજરમાં
૨૦. સુફીયતનું બીજું નામ 'મખલૂકની સેવા' છે
૨૧. અલ્લાહના મહાન વલીઓ નફલખબંદગી કરતાં કોઈ હાજત-જરૂરતવાળાની જરૂરત પૂરી કરવાને ઊંચું કામ સમજતા હતા
૨૨. અહલેબયત અને મખલૂકની સેવા
૨૩. સગાઈનાં હકો અદા કરનારને પાંચ નેઅમતો અને તેની બરકતો
૨૪. હાજતમંદ સગાને માલ આપવાનો યવાબ વધુ છે

૨૫. સલૂકાઈ અને બદલાનો અર્થ
૨૬. સલૂકાઈ કરવાનો શુક્રિયહ નહીં કરવાથી જહનમમાં જશે
૨૭. મોટા ભાઈની ખિદમત
૨૮. અવલાદ અને નાના ભાઈઓની ખિદમત
૨૯. બાળકોને ખુશ કરવા-હસાવવા બાબત
૩૦. સગાઓ સાથે સુલુક
૩૧. પરધર્મી સગાઓ સાથે સદ્વર્તન
૩૨. પરધર્મીઓ સાથે નમ્રતા
૩૩. સગાઓનું પોષણ અને સુલુકાયમાં ફર્ક
૩૪. સારા કામો માટે મદદ કરી સાથ-સહકાર આપી હરામ કામોથી દૂર રહી અલ્લાહની ખુશી હાસિલ કરો
૩૫. સુલુકાય મદદ કોઈ કબીલા-ખાનદાન સાથે ખાસ નથી
૩૬. દીનની ખીદમત મહાન કાર્ય છે
૩૭. કોઈપણ ખાદિમને દત્તક લઈ દીની ખીદમત માટે જાત-જાન વક્ફ કરાવી આપો
૩૮. મુસ્લિમોની મદદ કરવી
૩૯. મુસલમાનોનું દુઃખ દરદ જોઈ મઝહબી ભાઈઓની બેચેની
૪૦. અલ્લાહની રહમત હાસિલ કરવા માટેનો નુસ્ખો દુનિયા અને આખિરતમાં કામયાબી માટેનો સહીહ માર્ગ
૪૧. પગ્રેશીના હકો નહીં અદા કરનારનું ઈમાન કામીલ મુકમ્મલ નથી
૪૨. પાગ્રેશીઓના પ્રકાર
૪૩. મુસાફિરો-પ્રવાસીઓ સાથે સુલુકાય સમાધાન કરાવવાનો પવાબ
૪૪. દેશની તરકકીના કામો કરવા બાબત
૪૫. મહેનત-મજૂરી બાબત
૪૬. હજ. અલી રટીનું યહુદી સ્ત્રી માટે પાણી ખેંચવું
૪૭. યતીમોની જીમ્મેદારી અને ખર્ચ ઉઠાવવા બાબત સવાબો
૪૮. જે બેવહ યતીમ બચ્ચાઓના લઈ શાદી નહીં કરે તેની ફઝીલત (પવાબ)
૪૯. અવરતના હકો
૫૦. ધણીનો હક અને ધણીની સેવા, ખિદમત ચાકરી

૫૧. અમાનતદાર પ્રમાણીક ખજાનચી, વહીવટકર્તા મુતવલ્લી ટ્રસ્ટીનું સ્થાન
૫૨. હદીષ શરીફમાં આ પ્રમાણે છે કે મુસલમાન અમાનતદાર હોય
૫૩. મુસલમાનની સેવા, સત્ય સાક્ષી આપવાનો આદેશ
૫૪. ગ્રાહકો સાથે સુલુકાય
૫૫. બીમારો સાથે સુલુકાય
૫૬. બીમારની બીમાપુરસીથી અલ્લાહતઆલા રાજ થાય છે.
૫૭. મહેમાનો સાથે સુલુક
૫૮. પરસ્પર મુસલમાન હકો
૫૯. જાનવરોનાં હકો
૬૦. નોકરો સાથે સુલુકાય
૬૧. નોકરો અને કાર્યકરોને શેઠ-માલિકોનું ભલું ચાહવાનો આદેશ
૬૨. બહેતરીન સારામાં સારી ખયરાત સદકો
૬૩. દુશ્મની કરનાર સાથે સુલુકાય કરવાથી હિસાબમાં આસાની થશે
૬૪. મુસલમાનની મદદ કરી અલ્લાહની મદદ મેળવો આખિરતની પરેશાની દૂર કરો
૬૫. મોટી ઉમરવાલાની ઈઝજત કરવું અને નાનાં બચ્ચાઓ ઉપર રહમ કરવાની ફઝીલત
૬૬. છોકરીઓ-બહેનોની જીમ્મેદારી ઉઠાવનારા જન્મતમાં જશે
૬૭. કિયામતના દિવસે સારા અખ્લાકનો વજન ઘણો હશે સારા અખ્લાકવાલો જગતમાં ઉંચા દરજ્જામાં હશે
૬૮. દુશ્મન સાથે સુલુક કરી દોસ્ત બનાવો
૬૯. સખ અને નરમી ઉત્તમ સારામાં સારી આદત છે.
૭૦. રિશ્તેદારો વારિસો માટે માલ છોડી જનારને પણ પવાબ મળે છે.
૭૧. સગાઓ કાફિર, યહુદી, નસરાની હશે સુલુકાયથી સવાબ મળશે
૭૨. જાડો રોપવું કે જાડોની દેખભાળ કરવી અને ખેતી કરવાનો પવાબ
૭૩. જાલિમને ફરીશતો જવાબ આપે છે. મઝહૂમના જવાબ આપવાથી ફરીશતો જવાબ આપવાનું બંધ કરે છે.
૭૪. અયબો છુપાવનારના અયબો અલ્લાહતઆલા છુપાવશે

૭૫. એક મુસલમાનની ઈજાત માલ ખૂન બીજા માટે હરામ છે
૭૬. ખાદિમો નોકરોને માફી આપવી અને તેમની સાથે સુલુકાય કરવું
૭૭. ઈમાનની મજબુત કડી અલ્લાહતઆલા માટે જ મહોબ્બત કરવું છે.
૭૮. ઈન્સાનના હાલાત બદલાઈ જશે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની ભવિષ્યવાણી
૭૯. વલીની ઓળખ, પહેચાન, ફર્જો, વાજીબો અદા કરનારા હરામ કામોથી બચનારા જન્મતમાં જશે
૮૦. કોઈ પડોશવાલી ઓરત તેની પડોશજા માટે મામુલી ચીજને મામુલી ન સમજે
૮૧. સુલુકાય કરનારા સાથે સુલૂક કરો. દુઆએ ખેર એ પણ સુલુકાયમાં દાખલ છે
૮૨. રસ્તે જનારાઓને તકલીફ આપનાર ઝાડ કે તેની ડાળીઓ (શાખો) કાપવાથી જન્મતમાં જવું
૮૩. કુતરાને પાણી પીવડાવવાથી જન્મતમાં જવું
૮૪. ઈન્સાનો કે સગાઓ સાથે સલુકાઈ તોડનારા કામો માટે અઝાબો અને વઈદો
૮૫. સુલુકાય અને બદસુલુકીનો બદલો દુન્યામાં જલ્દીથી મળે છે
૮૬. સુલુકાય સંબંધ તોડનારા જન્મતમાં નહિ જશે, તેની બંદગી કબુલ નથી.
૮૭. કલ્મ રેહમી કરનારાના લઈ ગામ વસ્તી પણ રહમતે ઈલાહીથી મહરૂમ બને છે.
૮૮. ખુની ઉપર રહમતના દરવાઝા બંધ કરી દેવામાં આવે છે. એક માણસનું ખુન કરવું પૂરી દુન્યાના લોકોનું ખુન કરવા બરાબર છે.
૮૯. દુશ્મની દીનને મુંડી નાંખે છે.
૯૦. જ્ઞાન-તાન વ્યાજથી પણ ખરાબ છે.
૯૧. દુશ્મનાવટની જડ મોટાઈ, તકબ્બુર છે.
૯૨. મોટો સમજનાર માણસની કીમત કુતરા, સુવ્વર જેટલી પણ હોતી નથી

બિસ્મિલ્લાહિ રહમા નિર્હીમ

શરૂ કરું છું અલ્લાહતઆલાના પાક પવિત્ર-મુબારક નામથી કે તેની નાફરમાની કરનારા તેની જાતો સિફાતમાં, ભાગીદાર બનાવનારા મખ્લુકની ઈબાદત બંદગી કરનારાઓને પણ પોતાની સિફતે રહમતથી ભરપૂર હિસ્સો આપ્યો છે, આપે છે અને કિયામત સુધી આપતા રહેશે.

અનગણિત - બે હિસાબ દુરૂદો સલામ હઝ. મોહમ્મદ (સ.અ.વ.) અને સહાબા રદી. ઉપર જેમણે ઈન્સાની હુકુક તેમાં પણ યતિમ-બેવહ-કમજોર, અશક્ત અને બિમારોને સાથ સહકાર મદદ કરનારાઓ માટે ઘણી જ ફજીલતો, ધવાબ, ઈઝજત-માન મરતબો અને દુન્યા આબિરતમાં કામ્યાબી માટેનું બયાન ફરમાવ્યું.

અફસોસ એ બાબતનો છે કે, મુસલમાન-નમાઝ-રોઝહ કે નફિલ નમાઝોને ઘણું જ મહત્વ આપી મસ્જિદ-મિનારા કે ઈશરાક ચાશત-અવ્વાબીન કે ચિલ્લાઓને ઈબાદત બંદગી સમજી કરી રહ્યો છે, પરંતુ પડોશી કે મહોલ્લા કે ગામમાં યતિમ-બેવહ-બિમાર તેમની ખબર લેનારા કે તેમની જરૂરતો તેમની દવા, દારૂ કે તેમના દુન્યવી કે દીની-તાલીમ માટેની જવાબદારી ઉઠાવવા બાબતનો શું ધવાબ છે? નહીં જાણવાના લઈ મહાન બંદગીથી મહરૂમ રહી અમુક વખતે સઝા-અઝાબના પાત્ર બને છે. મુજ અહકારથી સંબંધ રાખનારા ભાઈઓ ઘણીવાર કહેતા હતા કે બંદાના હકો બાબત કોઈ કિતાબ લખવામાં આવે, હું પણ એની જરૂરત સમજતો હતો, કારણ કે અવામ (પબ્લિક) ધાર્મિક શિક્ષણથી દુર જઈ રહી છે. દુર થઈ ગઈ છે. મજકુર વિષય ઉપર બયાનનો મોકો દેશ-પરદેશમાં મલવાથી જાણ થતી કે, પબ્લિક મજકુર વિષયથી ઘણી જ અનજાણ છે. (UNKNOWN) બહેકે એને ધવાબ પણ નથી સમજતી અને આગળ વધીને ઈન્સાની હકો કે સગાઈના સંબંધો અદા કરનારને દુન્યાદાર સમજે છે અને ગેરમુસ્લિમ ભાઈઓ ઈસ્લામી શિક્ષણ નહીં જાણવાથી એમ સમજી બેઠા કે ઈસ્લામ ધર્મમાં ઈન્સાનિયતનાં હકો મવજુદ નથી અથવા નહીંવત છે. પરંતુ નહીં સમજવાનું કારણ ખરાબીની જડ, ઈસ્લામી શિક્ષણથી અજાણતા જહાલત (અજ્ઞાનતા) છે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ સમાજમાં કચડાયેલા-સપડાયેલા ગરીબ-ફકીર-યતિમ જેમનું સમાજમાં કોઈ સ્થાન નથી. બેવહ-મઅજુર જેમનો કોઈ આસરો-સહારો નથી. તેમને સાથ સહકાર આપનાર-મદદ કરનાર પોતાની કમાઈ-વેપાર નોકરી કે ખેતીની આવકમાંથી મદદ કરનારા તેમની સહાય કરનારાઓ માટે કેટલું ઉચ્ચ સ્થાન રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ આપ્યું છે. જે ઈમામે બુખારી (રહ.)એ પોતાની મહાન કિતાબ સહીહ બુખારી શરીફમાં ત્રણ હેઝીગો લગાડી લખ્યું છે. વાંચી અમલ કરી કામ્યાબી મેળવો.

એ માણસની ફજીલત જે કોઈ એક યતિમના (ખાવા-પીવા-કપડા) બાબતની જીમ્મેદારી ઉઠાવે. હઝરત સહલ ઈબ્ને સઅદ રદી. રસુલે અકરમ (સ.અ.વ.) થી રિવાયત કરે છે કે હું (ખાતેમુત્રબીયીન હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) અને યતિમની જીમ્મેદારી ઉઠાવનારા જત્રતમાં આ પ્રમાણે હશે, શહાદતની આંગળી અને વચલી આંગળી તરફ ઈશારો ફરમાવ્યો. (બુખારી શરીફ ભાગ-૨, પેઈજ. ૮૮૮) એ વાત તરફ ઈશારો છે કે, બંને આંગળી નાની મોટી છે. વચલી આંગળી શહાદતની આંગળી અંગુઠા પાસેની આંગળીથી મામૂલી થોડીક મોટી છે. એવી રીતે જત્રતમાં જવા પછી ફક્ત દરજએ નબુવતનો ફર્ક હશે.

બીજું હેઝીગ :- એ જ પેઈજમાં છે. બેવહ (જેનો ઘણી મરી ગયો હોય) તેની જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે મહેનત કરનારનો (ધવાબ) (હઝરત) સુફ્યાન ઈબ્ને સુલયમ રદી. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) થી રિવાયત કરે છે. જે માણસ બેવહ માટે કમાણી કરે. (પોતાની કમાણીમાં બેવહ માટે અમુક (ટકા)ની નિયત કરે તેને એટલો ધવાબ મલશે જાણે કે તે અલ્લાહના રસ્તામાં જિહાદ કરનારો અને દિવસે રોઝહ રાખનારો અને રાત્રે તહજજુદ પઢનારો છે એટલો મહાન ધવાબ મલશે.

(બુખારી શરીફ ભાગ ૨, પેઈજ ૮૮૮)

ત્રીજું હેઝીગ :- ફકીર મિસ્કિનની જરૂરત પૂરી કરનારા માટેની ફજીલત હઝરત અબુહુરયરાહ રદી. થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે, બેવહ ફકીર માટે જેઓ કમાણી કરે છે. તેઓ જિહાદ કરનારાઓ અને રાત્રે તહજજુદ પઢનારા અને દિવસે રોઝહ રાખનારા જેવા છે એવી તહજજુદ કે જેમાં સુસ્તી નથી કરતા. (બુખારી શરીફ ભાગ ૨, પેઈજ ૮૮૮). વિચાર કરો, બેવહ જેનો ઘણી મરી ગયો, સમાજ સોસાયટીમાં તેને કોઈ પૂછનાર નથી. તેની સાથે કોઈ શાદી કરનાર

નથી. અમુકધર્મો જેને મનહુસ સમજે છે અમૂક ધર્મોના મત મુજબ એવી અવરતને જીવન જીવવા લાઈક પણ નહીં સમજતા હતા. ઘણી સાથે તેને પણ મરી જવું. ચિતા ઉપર તેને પણ સળગાવી આપવું જરૂરી સમજતા હતા. સમાજમાં એવી અવરત મોં દેખાડવા લાઈક સમજાતી નહીં હતી અગર જીવવાનો હક કોઈ ધર્મે આપ્યો તો તે એ લાઈક ગણવામાં કે સમજવામાં નહીં આવતી કે એ પણ ઈદત પછી શણગાર કરી શકે એના તરફ મહેરબાની કે મીઠી નજરે જોઈ શકે એવી બેવહ અવરતની મદદ સાથે સહકારની નિયત ફક્ત અલ્લાહ માટે પોતાની કમાણીમાં કરી અથવા કોર્ટ કચેરીનું લફડું ઉભું થવાથી કોઈ અલ્લાહનો બંદો એની મદદ માટે દોડધામ કરે સાથ-સહકાર આપે તેના કપડાં ખોરાકી બાબતની વ્યવસ્થા કરે અથવા પોતે ગરીબ હોવાથી કોઈ માલદાર સાહેબે ખચર અથવા કોઈ સંસ્થા અંજુમનથી મદદ અપાવવા બાબત સહકાર અપાવ્યો.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) પોતાની સાથે જન્મતમાં જવા બાબતની ખુશખબરી આપી રહ્યા છે. અને મહાન માનમરતબો જન્મતમાં મહાન દરજા બાબત વઅદો ફરમાવી રહ્યા છે કે ફક્ત દરજાએ નખુવતનો ફર્ક રહેશે. એ મુજબ યતીમ-જેનો બાપ મરી જાય અને છોકરો કે છોકરી બાલિગ નહિ થયા હોય (જ્યાં સુધી નાબાલિગ હોય યતીમ કહેવાય છે.) એવા યતીમની જીમ્મેદારી ખોરાકી કપડાં બાબત અથવા પઢવા ભણવા લાયક થવાથી મદ્રસહ-સ્કુલ દારૂલ ઉલૂમ બાબત જેનાથી ઈલ્મે દીન શીખી ઈન્સાન બની કવમ-મજહબ માટેની જીમ્મેદારી સમજી શકે એ બાબતનો ખર્ચ ઉઠાવ્યો એવી જ રીતે ગરીબ-ફકીર મિસ્કિન જે પોતાની જરૂરત પોતાના માસૂમ બચ્ચાઓનો ખર્ચ કપડાં ખોરાકી-દવા-દારૂ દુન્યાની જરૂરી ઈલ્મ અને દીની ઈલ્મ બાબત નથી ઉઠાવી શકતો એવા ગરીબની જીમ્મેદારી ઉઠાવી જેનાથી તેની અવલાદ બાલબચ્ચાઓ સુખ ચેન રાહતથી જીવન ગુજારી શકે એવી જિમ્મેદારી ઉઠાવનારાઓ માટે રસુલુલ્લાહ સ.અ.વ. ફરમાવી રહ્યા છે કે અલ્લાહના રસ્તામાં જિહાદ કરવા બરોબર છે અને તેને એવો ધવાબ મલશે કે હંમેશા હંમેશા જીંદગીભર રોજહ રાખતો હોય અને પૂરેપૂરી રાત તહજજુદ પઢતો રહ્યો. વિચાર કરો અમુક દીન અને દીની તાલિમથી દુર ઈસ્લામી રૂહથી મહરૂમ-ઈશરાક ચાશત પઢી પોતાને જ દિનદાર સમજે છે. બીજાઓને તુચ્છ હિકારતની નજરથી જુએ છે. એ પ્રમાણે અમુક મક્તબ-મદ્રેસાઓમાં બેસી ગયા એટલે જન્મતનું રીઝવેશન સમજી લીધું કે હમારા વગર કોઈ મજહબી અને દીની માણસ

નથી. આ મહાન જહાલત છે. ઈસ્લામ ધર્મ દીન-દુન્યા અલગ કરવા માટે નથી બલ્કે દુન્યા અને ઈન્સાનના દરેક કામોને ઈબાદત બંદગી બનાવવા માટે ઉતારવામાં આવ્યો છે. ઈશરાક ચાશત-ચિલ્લાઓ કે મક્તબ મદ્રસહમાં પઢાવવું મસ્જિદ મદ્રસાહની ઈમારત બનાવવી દીન મજહબ છે, જન્મતમાં જવાનું કારણ છે. અલ્લાહની રજા-ખુશી હાસિલ કરવા માટેનું કારણ છે. તો દુકાન-કારખાનું-નોકરી ખેતીવાડી જે દુન્યા કમાવવાનું સાધન છે. રસુલુલ્લાહ સ.અ.વ. ફરમાવી રહ્યાં છે. એવા માણસ જે પોતાની કમાણીમાં યતીમ-બેવહ ફકીરની મદદની નિયત કરે છે. મારી અવલાદની જરૂરિયાતથી રકમ બચશે તે રકમ મજકુર લોકો ઉપર ખર્ચ કરીશ. વિચાર કરો મજકુર ગરીબ આપણાં જ હોય, દાદો પોતાના પોત્રા કે પોત્રોની નિયત કરે. કાકો યતિમ ભત્રીજા કે ભત્રીજી કે ગરીબ ભત્રીજા-ભત્રીજી કે બેવહ પૌત્રી કે બેવાહ ભત્રીજીની જરૂરીયાતનો ખ્યાલ કરે. જરૂરત પૂરી કરે. મજકુર ધવાબ મલશે. અને બીજી સહીહ ઘણી હદીસોના આધારે તો સગાઈ-સંબંધના લઈ વધુ ધવાબ મલશે અને સગાઓનો હક પારકા કરતા વધારે છે. (જે આગળ પઢશો.) ઈન્સાનોની જરૂરીયાત ખોરાક-કપડાં-મકાન દવા દારૂ-સ્કુલ-મદ્રસા-દારૂલ ઉલૂલ-કિતાબો-ચોપડા-ટયુશન બાબત જ નથી. બલ્કે દુન્યામાં નવા નવા કિત્તાઓ થઈ રહ્યા છે. તો મજકુર યતિમ-ગરીબ-બેવહની જરૂરત ગ્રામ પંચાયત લોકલબોર્ડ-મ્યુનિસિપાલિટી-તાલુકા-જિલ્લા-કોર્ટ હાઈકોર્ટ બાબત ગામ કે તાલુકા-કે જિલ્લા બેવહ ઉપર કોઈપણ સિયાસી પોલીટીકલ પાર્ટીનો સભ્ય હોદ્દાદાર કે વકીલ કે મોબેદાર ઈજ્જત આબરૂવાળો જે કોઈ કવમ મજહબનું કે ગરીબનું દુ:ખ, દર્દ ઓળખી અલ્લાહના માટે એમને સાથ સહકાર આપે. એમના રોકાયેલા-અટકેલા-અટવાયેલા કામો પોતે કરે. સિફારીશથી કરાવે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નાં ફરમાન મુજબ મજકુર મહાન ધવાબ મળશે. માટે એસેમ્બલી કે પાર્લામેન્ટ કે જિલ્લા-તાલુકા બેવહ ઉપર કામ કરનારાઓ જેઓ મજહૂમોની મદદ કરશે. મજકુર ધવાબના હકદાર બનશે. અમુક જાહેલો મજકુર કામોને દીન નથી સમજતા રૂહે ઈસ્લામથી દૂર છે, જાહિલ છે.

ઈન્સાની હકોથી આગળ જાનવરો પશુપક્ષીઓના પણ હકો બતલાવ્યા છે પક્ષીને પણ જરૂરત વગર મારવાથી મના ફરમાવ્યું છે. હદીષ.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે જાનવર ઝુબેહ કરતી વખતે છરી ધારદાર રાખો જેથી રગો જલ્દીથી કપાઈ જાય. રસુલુલ્લાહ

(સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે એક કૂતર પાણી ન મળવાથી મરવા જેવો થઈ ગયો હતો. એક માણસે તેને પાણી પીવડાવ્યું. અલ્લાહતઆલાને આ કામ પસંદ આવ્યું તો (જન્મત અર્પણ કરી) અને તેના ગુનાહ માફ કરી આપ્યા તો સહાબા (રદી.)એ કહ્યું યા રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) જાનવરો સાથે સુલુક કરવામાં પણ અમને સવાબ મલશે ? તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે દરેક જાનદાર સાથે સુલુકાય કરવામાં ધવાબ મલશે. (બુખારી શરીફ ભા. ૨ પેજ ૮૮૮) એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જાનવરો (ઘોડો, ગધેડું, બળદ) જે એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ જવા માટે સાધન છે.) જ્યારે પોતાના મકસદ પ્રમાણે ખેતર, ગામ, કસ્બો શહેર પહોંચી જાય તો તેને છોડી દો. ઘાસચારો ખાવા માટે બાંધી દો. તેને કુરશી બનાવી તેનાં ઉપર બેસી ન રહો. (હદીથ.) માટે મુસલમાન વિચાર કરે. ઈસ્લામની રૂહ (જાન) સમજવા બાબત કોશીશ કરે.

ઈસ્લામ નામ છે અલ્લાહના હકો અદા કરી રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ના ફરમાન મુજબ ઈન્સાન જાનવરોને સુકુન ચેન આપી તેમના હકો અદા કરવું. એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે એક અવરતે બિલાડીને ઘરમાં રાખી હતી પરંતુ તેને બાંધી રાખવાથી મરી ગઈ તેને છોડી નહિં અને ખાવું નહિ આપ્યું તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે તેના લઈ તેને અલ્લાહતઆલા જહન્નમમાં દાખલ કરશે. (હદીથ) વિચાર કરો રસુલુલ્લાહ સ.અ.વ. શું ફરમાવી રહ્યા છે. એક ઊંટે આવી રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.થી) શિકાયત (ફરિયાદ) કરી તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ તેના માલિકને બોલાવીને ફરમાવ્યું કે ઊંટ શિકાયત કરે છે કે મારો માલિક મારાથી વધુ કામ લે છે અને ચારો નથી આપતો માટે તું તારા ઊંટને પેટ ભરીને ચારો ખવડાવ (હદીથ) માટે વિચાર કરો જે મઝહબમાં જાનવરોને માટે પેટ ભરી ખવડાવવા બાબત તાકીદ હોય. જાનવરોને ખેતીવાડી કે ગામ જઈ છોડી દેવા બાબત તાકીદ હોય કે જેથી ચારો ખાય. જાનવરને બાંધી રાખી ખોરાક નહીં ખવડાવવાથી મરી જવાના કારણે જહન્નતમાં દાખલ થવા બાબત હુકમ હોય તે મઝહબમાં ઈન્સાન અને તેમાં પણ સગાઓ અને તેમાં પણ માં-બાપ (વડીલો), ઉસ્તાદો, ગરીબ-યતિમ-બેવહ માટેના શું હકો છે તેનું બયાન મજકુર કિતાબમાં લખવામાં આવ્યું છે માટે મજકુર કિતાબ પઢી હકો જાણી અદા કરી ઈસ્લામના શિક્ષણને ફેલાવી ફલાહે દારયન હાસિલ કરો. અલ્લાહતઆલાથી દુઆ છે કે મજકુર લખાણ કબુલ ફરમાવી રસુલુલ્લાહ

(સ.અ.વ.)ની ખાસ શિક્ષાત નસીબ ફરમાવે. આમીન.

(હઝરત મુફતી) અહમદ ઈબ્રાહીમ બેમાત ગોફેરલહુ
૧૨ ઝિલહજજતુલ હરામ સ.હી. ૧૪૦૬, -૨૧-૮-૮૬ સ.ઈ.

J J J

**આહા ! ગુજરાત ના અમીરે શરીઅત મવલાના
મુફતી અહમત બેમાત સાહેબ (ર.અ.)ની**

(મવ.અબ્દુરરહીમ પેટલ 'ફલાહી' (સા.) **વસમી વિદાય....**

(ઉસ્તાઝુલ હદીથ : જામિઅહ અકકલકુવા) બયાને મુસ્તુફા, માર્ચ ૨૦૦૪

“કુલ્લુ મન્ અલયુહા ફાન” (અર્થાત પૃથ્વી પર આબાદ દરેક પ્રાણીનો વિનાશ નિશ્ચત છે) કુદરતનો આ એક એવો મજબૂત, અટલ અને અફર નિયમ છે કે આ શણભંગુર અને વિનાશક જગતમાં પધારનાર પ્રત્યેક પ્રાણીએ કોઈ ને કોઈ દિવસ આલમે આબિરત તરફ નિશ્ચિતપણે ફૂચ કરી પાછા ફરવાનું જ છે. એ જ કારણે ઝિંદગી જે અલ્લાહની એક મહાન અમાનત છે, એનો ખ્યાલ અને સાર-સંભાળ રાખીને જે વ્યક્તિ જીવન વ્યતીત કરે છે, તે ઈરશાદે નબવીનો મિસ્દાક (સૂચિતાર્થ) બને છે. : “અલ્ કથિયસુ મન્ દાન નફ્સહૂ વ અમિલ લિમા બા’દલ મૌત” (અર્થ અકલમંદ વ્યક્તિ તે છે, જે પોતાની ઝાતને ઓળખે છે અને મૌત પછીના જીવન માટે પૂરતી તૈયારી કરે છે.)

હજુ હમણાં જ ૧૨, ફેબ્રુઆરી જુમે’રાત ૨૦૦૪, મુતાબિક ૨૦ ઝિલહજજહ હિ.સ. ૧૪૨૪ના રોજ ઘટેલી એક દુઃખદ અને આઘાતજનક ઘટના સામાન્યપણે સમગ્ર અહલે મદારિસ માટે અને વિશેષપણે સમગ્ર ગુજરાતવાસીઓ માટે અત્યંત ગમનાક અને હૃદયવિદારક ઘટના છે કે એક સત્યવાદી, સત્યોચ્ચારી અને સત્યપરાયણ આલિમે દીન, આથિકે શય્યુલ ઈસ્લામ હઝરત મૌ. હુસૈન અહમદ મદની (રહ.), જમીઅતે ઉલમાએ હિન્દના એક વફાદાર, નિખાલસ કે નિઃસ્વાર્થ સભ્ય, જામિઅહ ડાબેલ ના ભૂતપૂર્વ ઉસ્તાઝ, ફલાહે દારૈન, તડકેશ્વરના માજી શય્યુલ હદીથ અને પ્રવર્તમાન અમીરે શરીઅત ગુજરાત હઝરતુલ ઉસ્તાઝ મુફતી અહમદ બેમાત સા. (રહ.) આ ફાની જગત ત્યાગી આપણ સૌને સોગવાર (શોકઝસ્ત) કરી ગયા છે. ઈન્ના લિલ્લાહિ વ ઈન્ના ઈલયુહિ

રાજિગીન...લિલ્લાહિ મા અખજ વ લહૂ મા અમ્તા (જે કાંઈ પાછું લીધું તે અલ્લાહનું જ છે અને જે કાંઈ અર્પણ કર્યું તે પણ અલ્લાહનું જ છે.

કેવા હતા હજરત મુફતી બેમાત સા. ?

એક આલિમ તરીકે ?	એક મુદરિસ તરીકે ?
એક મુફતી તરીકે ?	એક મુરબ્બી તરીકે ?
એક મુબલિગ તરીકે ?	એક મુહતમિમ તરીકે ?
એક વહીવટકાર તરીકે ?	એક લેખક તરીકે ?

એક સામાજિક-મિલ્લી કાર્યકર તરીકે ?

જવાબમાં એક શિદ્દહરત, નીવડેલી અને
ઘનઘનતી કલમ મોં ફાડીને કહી રહી છે :

આવા હતા હજરત મુફતી બેમાત સા.

સુરત અને ભરૂચ જિલ્લા દરમિયાન આવેલા મશહૂર પાનોલી વિસ્તાર અને તબ્લીગી જમાઅતની પરિભ્રમણમાં કહીએ તો “પાનોલી હલ્કા” ના કરમાલી નામક એક નાનકડા ગામડામાં હજરત મુફતી સાહેબે આંખો ખોલી. આપના વાલિદે મુહતરમ ઈબ્રાહીમ બેમાત સા. ગામની એક પ્રતિષ્ઠિત, પ્રતિભાસંપન્ન, ઈસ્મપ્રેમી અને ઉલમા નવાજ વ્યક્તિ હોવાને નાતે આ ખાનદાનને, બલ્કે આખી આઝાદીને કોઈ વલીની દુઆ એવી લાગી કે ઘરેઘરે કુર્આનના હાફિઝો અને દીનના આલીમો પેદા થયા અને હજરત મુફતી સાહેબ તો વિદ્વાન અને બા-કિરદાર આલિમ બન્યા. આપ પ્રારંભિક અરબી તા’લીમ માટે જામિઅહ ડાબેલ સિધાવી ગયા અને પછી ઉચ્ચ દીની તા’લીમ માટે અઝહરે હિન્દ દારુલ ઉલૂમ દેવબંદ તરફ મુખ કર્યું. બન્ને સ્થળે અતિ ઘગશ અને પરિશ્રમ પૂર્વક પોતાના મકસદની પ્રાપ્તિમાં બરાબર પરોવાયેલા રહ્યા. વિશેષ રૂપે હજરત શયખુલ ઈસ્લામ મવલાના હુસૈન અહમદ મદની (રહ.)થી તો આપ બહુ જ ફેઝયાબ થયા. અહિંયા સુધી કે હિ.સ. ૧૩૪૨માં જામિઅહ ડાબેલમાં માધ્યમિક કિતાબોની તા’લીમ અને તદરીસ માટે આપનો તકરુર (નિમણૂક) થયો અને હિ.સ. ૧૩૮૮ સુધી આપ આ ઈલ્મી દર્સગાહથી લગભગ ૧૬ વર્ષ સુધી સંકળાયેલા રહ્યા અને ઉસ્તાઝે હદીષના પદે બિરાજમાન થયા. પછી દારુલ ઉલૂમ ફલાહે દારૈન, તડકેશ્વરમાં હજરત મવલાના તકિયુદીનની જગ્યાએ શયખુલ હદીષ અને સદર મુફતીના પદે બિરાજમાન રહ્યા.

અમારા આપણા જામિઅહ અકકલકુવાના સ્થાપક અને રઈસ

હજરત મવલાના ગુલામ મુહમ્મદ સા. વસ્તાનવી (દા.બ.)ને હજરત મવસૂફ પાંસે તડકેશ્વર ખાતે સૌપ્રથમ બુખારી શરીફ પઢવાનું ગૌરવ પ્રાપ્ત થયું. સતત ૨૫ વર્ષ સુધી બુખારી શરીફનો દર્સ એટલી પાબંદી, શિષ્ટ અને પ્રબંધ સાથે દીધો કે ઈલ્મી જગતમાં આ પ્રકારની મિસાલ નાયાબ (અપ્રાપ્ય) નહિ તો કમ-યાબ (દુર્લભ) જરૂર છે. અમારા મુરબ્બી હજરત મવલાના અબ્દુલ્લાહ સા. કાપેદ્રવી (દા.બ.) કરમાલી ખાતે તા’જિયતી મજલિસમાં એક બહુ અજીબ વાત બયાન ફરમાવી કે અમારો અને આપ (મહુમ) મવસૂફનો ડાબેલમાં તદરીસનો જમાનો લગભગ એક સાથે રહ્યો છે. હજરત મુફતી સાહેબનો દર્સ તલબામાં મકબૂલ હતો અને આપના દર્સની વિશેષતા એ હતી કે આપ મુશ્કેલ, વિકટ, અટપટી અને આંટીઘૂંટીવાળી ઈલ્મ ચર્ચાઓને સરળતા પૂર્વક, ખૂબી પૂર્વક સમજાવી દેતા અને આવું એક બા કમાલ, નિપુણ, કુશળ તથા માહિર ઉસ્તાઝ જ કરી શકે છે.

આ લેખના કર્તા આ “ફલાહી”ને હજરતથી તલમ્મુઝ (શિષ્યતા) નું ગૌરવ પ્રાપ્ત છે. હજરતુલ ઉસ્તાઝને મેં પોતે કિરમાની, ફતુલ બારી અને એનીનો ઊંડાણ પૂર્વક મુતાલઅહ (પૂર્વાભ્યાસ) કરતાં નિહાળ્યા છે, પરંતુ દર્સમાં જે તકરીર થતી હતી, તે એવી પ્રવાહી અને રસપ્રદ રહેતી કે તલબા એને આસાનીથી સમજી શકતા. અમારી સામે આપની ફલાહે દારૈન, તડકેશ્વરની તદરીસી ઝિન્દગી એક ખુલ્લી કિતાબ સમાન છે.

અમારા તમામ સહપાઠીઓ અને સમકાલીનો એ વાતનું અવશ્ય સમર્થન કરશે કે હજરત મુફતી સા. મદ્રસાના સમયના ચુસ્ત પાબંદ હતા. પોતાના દર્સી અવકાતથી પાંચ-દસ મિનિટ પહેલાં જ મદ્રસાના એરિયામાં આપ પોતાની દર્સગાહની સીડી ચઢતા નજરે પડતા, પરંતુ વિલંબ કે મોડુ તો કદાપિ કરતા નહિ. જ્યાં સુધી બીમારીનો સંબંધ છે, અમે તો માદરે ઈલ્મી ફલાહે દારૈન, તડકેશ્વરની સાત વર્ષીય ઝિન્દગીમાં આપ માનવંતને બીમારીને કારણે કદી પણ ગેર હાજર પામ્યા નથી.

હજરત મુફતી સા. એક તરફ કામિયાબ મુદરિસ હતા, તો બીજી તરફ એક બા-મકસદ મુરબ્બી પણ હતા. તરબિયત પ્રત્યેની આપની રસ-રુચિ અને પ્રકૃતિ દર્સમાં પ્રસંગોપાત જળકી ઉઠતી, બલકે છલકાઈ જતી. તલબાની રહેણી-કરણી, પહેરવેશ, હલન-ચલન પર આપ વારંવાર રોકટોક ફરમાવતા. કિકેટ કોમેન્ટ્રીની ટીકા કરતા. હજરત મવલાના વસ્તાનવી સા. અસાતિજહની મિટીંગમાં આપની એક વિશેષતા અવારનવાર બયાન ફરમાવતા કહે છે કે હજરત મુફતી સા. દવ્રહમાં પઢતા તલબાને આખરી

વર્ષમાં પોતાના અકાબિરીનથી સાંકરવાના ભારે પ્રયાસો કરતા. વારંવાર આપબીતી, તજકિરતુરશીદ, તજકિરતુલ ખલીલ, નકશે દવામવગેરે પદવાની પ્રેરણા આપતા અને તલબામાં અકાબિરીનના જીવનચરિત્રોનો વાંચનશેખ ઉત્પન્ન કરતા. તદુપરાંત, કોઈ નાની અમસ્તી નિસ્ખતથી અકાબિરીને દેવબંદ પૈકી કોઈનો એવો બનાવ સંબળાવતા કે જેના કારણે તલબા પોતાના બુઝુર્ગોથી સંકળાતા જ ચાલ્યા જતા...આ એક અત્યંત કામ્યાબ ઉસ્તાજની રીત-રસ્મ અને પ્રણાલિ હોય છે કે તે દર્સી તકરીરની સાથો સાથ તલબાના તરબિયતની પાસાંની પણ ફિકર ચિંતા કરે...

હજરત મુફતી સા. (રહ.) મુદરિસની હેસિયતે જ્યાં કામ્યાબ અને બા-મુરાદ રહ્યા, ત્યાં જ મુફતીની હેસિયતે પણ આપે ભાવભીની, કદ્રપાત્ર અને આદરપાત્ર ખિદમત અંજામ આપી છે. આપના જમાનામાં ફલાહે દારૈન, તડકેશ્વરનું દારૂલ ઈફતા સામાન્ય-સમગ્ર જનસમૂહ માટે આકર્ષણ નું કેન્દ્ર રહ્યું છે. ઘણાખરા વખતે જો હજરાતે મુફતિયાને કિરામથી કશી ચૂક ઘઈ જવા પામી તો આપથી રુજૂઅ પણ થયા છે. ફતાવા નકલ કરવા-કરાવવાની આપ ખાસ કાળજી રાખતા.

હજરત મુફતી સાહેબ (રહ.) ને વિશેષ રૂપે ગુજરાતી ભાષામાં લેખનકાર્યની પણ સારી એવી રસ-રુચિ, ફાવટ અને વલણ પ્રાપ્ત રહ્યા છે, બલકે આ દૃષ્ટિએ આપને વિપુલ પુસ્તકોના કર્તા લેખવામાં આવે તો અસ્થાને કહેવાશે નહિ. અવલાદના હકકો, મુખ્તસર શમાઈલ જેવી અનેક કિતાબો છે, જે પૈકી ઘણી કિતાબોના તો ગુજરાતી અનુવાદ પણ ઘઈ ગયા છે.

હજ. મવ. વસ્તાનવી (દા.બ.)થી હજરત મહૂમને મિલ્લી બાબતો પ્રતિ પણ ખાસ્સી દિલચસ્પી રહેવા પામી છે. એના માટે દરેક પ્રકારની ખિદમાત પેશ ફરમાવતા. મવ. વસ્તાનવી સાહેબે કરમાલી ખાતે, દફનવિધિ પૂર્વે પોતાની તા'જિયતી તકરીરમાં ફરમાવ્યું : વહોરા બિરાદરી વ્યાજખોરીના એક ભયાનક ગુનાહ અને દૂષણમાં સપડાયેલી હતી. દીનદાર અને બે-દીન સૌ પરિવારો આ લા'નતનો વિનાશકારી કળણમાં ખૂંપેલા હતા. હજરત મુફતી સાહેબે **“વ્યાજની શરઈ હકીકત”** નામી કિતાબ લખી અને આ ભયંકર લા'નતથી લોકોને બચાવવાનું મુજદ્દિદાનહ કારનામું અંજામ આપ્યું. તદુપરાંત, સમયને અનુરૂપ, જરૂરત અનુસાર, કરન્ટ ટોપિક રૂપે અનેક મૂલ્યવાન હેન્ડબીક્સ અને પેમ્ફલેટ્સ આપની કલમ લખી ચૂકી છે. આવું લોકોપયોગી સાહિત્ય પ્રકાશિત ફરમાવી મહૂમે

કીમ-મિલકતને સમયસર, કિંમતી, બલકે ઈન્કિલાબી માર્ગદર્શન પુરું પાડ્યું છે.

ઈન્તિકાલના અઠવાડિયા પહેલાં જ કલા પ્રેસ, ભરૂચ ખાતે મુફતી સાહેબે મવ. હસન ભડકોદ્રવીને ફરમાવેલું કે, “મૈ ‘ઈસ્લામ અને આતંકવાદ’ના વિષય પર એક કિતાબ લખી છે. એનો ગુજરાતી અનુવાદ તમારી પાસે જ કરાવ્યો છે. અંગ્રેજીમાં પણ છપાવીશું અને હા, હિંદી અનુવાદની વ્યવસ્થા પણ તમારા જ શિરે. મુસદ્દો શનિવારે મોકલાવીશ.” (ઝિમ્મેદાર હજરત મૌ. હસન ભડકોદ્રવી (કંધારીઆ)ને મુસદ્દો મોકલી આપશે એવી વિનંતી.)

વળી આપ મુહતરમ દીની તા'લીમી બોર્ડ (કોસંબા શાખા)ના સ્થાપક અને રૂહેરવાં હતાં આ સંસ્થાના નેજા હેઠથ આપ મહૂમે દીની રીતે કોરાકટ અને ખાલીખમ વિસ્તારોમાં મોટાંપાયે દીની મકાતિબ કાયમ ફરમાવ્યા. આ મકાતિબના માધ્યમથી મુસ્લિમ બાળકોમાં સંસ્કાર સિંચનનું સુંદર કામ અંજામ દીધું. એમને દીની ઈલ્મના મૂલ્યોથી સુશોભિત અને સુસજ્જ કરવામાં હજ. મુફતી સા. (રહ.)નો સિંહફાળો રહ્યો છે. જજાહુલ્લાહુ તઆલા...

પોતાની આવી ભાવભરી ખિદમાત અને સલાહિયત છતાંયે પોતાના પ્રથમ શૈખ હજરત મદની (રહ.), દ્વિતીય શૈખ હજરત મવલાના મુહમ્મદ ઝકરિયયા (રહ.), હજ. મવ. અસ્અદ મદની સા. હજ.

મવ. અરશદ મદની સા. અને હજ. મવ. અસ્જદ મદની સા. પ્રત્યેનો આત્મીય સંબંધ અને સંપક આપે પોતાના અંતિમ શ્વાસ સુધી ટકાવી અને નિભાવી રાખ્યો.

જમીઅતે ઉલમાએ હિન્દના તો આપ ગુજરાતમાં જીવનપર્યંત નિઃસ્વાર્થ અને વફાદાર કાર્યકર બની રહ્યા. જમીઅતની દરેક પુકાર પર આપ સદા લખ્બૈક કહેતા અને એની દરેક ખિદમત માટે સદા તત્પર અને ઉત્સુક રહેતા, બલકે એવું કહેવામાં જરા પણ અતિશયોકિત નથી કે આપ **“ફના ફિલ્ જમીઅત”** હતા. આપે પોતાના શૈખની મુહબ્બતમાં જ અને પોતાના શૈખનું ઋણ ચૂકવ્યા ખાતરજ પોતાના વતન કરમાલી ખાતે **“મદની દારૂતરબિયત”** ના નામે એક ઈદારાની સ્થાપના કરી, જેમા લગભગ (૪૮૩) જેટલા તલબા તા'લીમ અને તરબિયતની પ્યાસ છિપાવી રહ્યા છે. માશાઅલ્લાહ આ ઈદારો તા'લીમી, તામીરી અને તરબિયતી દૃષ્ટિએ દિનપ્રતિદિન પ્રગતિના સોપાન સર કરી રહ્યો છે. જમીઅતે

ઉલ્લાસે પણ આપની અભૂતપૂર્વ બિદમાત્રને વફાદારીની કદર રૂપે આપને વર્કિંગ કમિટીના સભ્ય નીમ્યા હતા, આપને અમીરે શરીઅત ગુજરાતના ઝિમ્મેદારીભર્યા મન્સબ (પદ) પર બિરાજમાન કર્યા અને આપના ઈન્તિકાલના સમાચાર સાંભળતાવેત જમીઅતના જનરલ સેક્રેટરી હજ. મવ. મહમૂદ મદની સા. (મ.જિ.) પોતે મારતા વિમાને કરમાલી આવી પહોંચ્યા અને આપજનોને મસ્નૂન તા'ઝિયત પાઠવી આશ્વાસન આપ્યું.

સાચી વાત કહેવામાં આપ કદાપિ ઉદાસીનતા દાખવતા નો'તા. મલામતનો ભય રાખ્યા વગર બસ, સાચી વાત કહી દેતા. હજુ હમણાં જ, ઈન્તિકાલથી માત્ર ત્રણ-ચાર દિવસ પહેલાં જ આપે કોસંબા ખાતે એક શૈક્ષણિક મશ્વેરામાં ભાગ લીધો હતો. આ પ્રસંગે આપે જે વાત કહેવી હતી, તે ખુલ્લે આમ, નીડરપણે અને વિના સંકોચે કહી જ દીધી. આ તકે હજરત મવલાના અબ્દુલ્લાહ કાપોદ્રવી સા. (દા.બ.)ને એવું ફરમાવ્યા લાગ્યા કે અમે થોડાક જ દિવસોમાં આપને કરમાલી ખાતે આમંત્રિત કરીશું, ઈન્શાઅલ્લાહ. તે સમયે કોને ખબર હતી કે હજરત મુફતી સા. (રહ.) જુમેરાત અને જુમ્અહની મુબારક રાત દરમિયાન પંચમહાલથી માંડી વલસાડ સુધીની પોતાના સંબંધિતો અને સ્નેહીજનોને અકીદતમંદ ઉલ્લાસે કિરામ તથા ઉલ્લાસપ્રેમી મુખ્લિસોને પોતાના જનાઝામાં શિકતની દાવત પાઠવી રહ્યા છે. ગુજરાતમાં જ્યાં જ્યાં પણ આપની વફાતના સમાચાર પહોંચ્યા (અને આ સમાચાર પહોંચવા સંભવિત હતા) ત્યાંથી સૌએ આપની દફનવિધિમાં શિકતને પોતાનું અહોભાગ્ય સમજ્યું. લગભગ પરચીસ હજાર (૨૫૦૦૦) જેટલા પ્રચંડ અને અફાટ માનવસમૂહ, રવિવ્રા તથા કરમાલીના સ્થાનિક લોકોની સુંદર વ્યવસ્થા સહિત, આપને સુપુર્દ ખાક કર્યા.

આપની તદફીનમાં ફલાહે દારૈન, તડકેશ્વર, જામિઅહ અકકલકુવા, દાડુલ ઉલૂમ કંથારીઆ, જામિઅહ ડાભેલ, મજહરે સઅદત, હાંસોટ, મરકઝે ઈસ્લામી, અંકલેશ્વર, જામિઅહ હુસૈનિયહ, રાંદેર, દાડુલ ઉલૂમ અશરફિયહ, રાંદેર, હિદાયતુલ ઈસ્લામ આલીપૂર, જામિઅહ જંબુસર, જામિઅહ કાસિમિયહ, ખરોડ, દાડુલ ઉલૂમ માટલીવાલા, ભરૂચ, જામિઅહ હમીદિયહ, પાનોલી, તાલીમુલ મુસ્લિમીન, લુણાવાડા, બચ્ચોંકા ઘર, આમોદ વગેરે મદારિસના પ્રતિનિધિઓએ હાજરી આપી હતી. હજરત મવલાના અબુબ હસન અલી

સા. (શમ્સુલ હદીથ : દાડુલ ઉલૂમ માટલીવાલા, ભરૂચ) એ જનાઝાની નમાઝ પઢાવી હતી અને હજરત મવલાના અબ્દુલ્લાહ સા. કાપોદ્રવી (દા.બ.) એ દુઆએ મગ્ફિરત ફરમાવી હતી.

જામિઅહ અકકલકુવામાં જુમેરાતના દિવસે જ તા'ઝિયતી જલસો યોજાયો હતો, જેમાં હજરતના ઈન્તિકાલને ઉમ્મતનું એક ભારે નુકસાન ઠેરવ્યામાં આવ્યું અને દુઆએ મગ્ફિરત ગુજારવામાં આવી. આ પ્રસંગે હજરત મહુમના પસમાંદગાનના હકમાં સબ્રે જમીલની અને ઈદારાના હકમાં નેઅમુલ બદલની દુઆ કરવામાં આવી, કારણ કે કોઈકે કહ્યું છે અને સાચું તથા સારું જ કહ્યું છે કે :

બળી મુશ્કિલ સે હોતા હે ચમનમે દીદા'વર પેદા

મખ્લુકની સેવાથી રિસાલત-પયગમ્બરીના કામની શરૂઆત

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ નબૂવ્વતનાં ઉચ્ચ સ્થાને બિરાજમાન થતાં પહેલા ચાલીસ (૪૦ વર્ષો) સુધી મખ્લુકની સેવાને પોતાનો મકસદ બનાવ્યો હતો અને રિસાલત નબૂવ્વતનો તે મહાન હોદ્દો કે જેના ઉપર આપ (સ.અ.વ.) ચાલીસ વર્ષ પછી આરૂઢ થવાના હતા એનો પરિચય-ઓળખાણ પણ મખ્લુકની બિદમત સેવાથી કરાવી ચાલીસ વર્ષો સુધી હુજૂર (સ.અ.વ.) સત્યતાની શોધના માટે એકાંતવાસમાં પોતાનો સમય વિતાવ્યા કરતા હતા, પરંતુ હુજૂર (સ.અ.વ.)નો વધુ પડતો સમય અલ્લાહના બંદાઓની સેવામાં જ પસાર થતો હતો. એના સમર્થનમાં હજરત ખદીજહ (રદી.)નાં બયાનથી વિશેષ કોનું બયાન ભરોસાપાત્ર હોઈ શકે. જુઓ પ્રથમવાર વહીના આવવાથી આપ (સ.અ.વ.) પર બેચેની વ્યાપી ગઈ તો આપ પોતાની જીવનસંગાથની હજરત ખદીજા (રદી.) પાસે તશરીફ લાવ્યા અને હિરા નામની ગુફામાં હજરત જીબ્રીલ અ.સ.નું આવવું અને 'સુરએ ઈકરઅ'નું ઉતરવું વિગેરે જે બનાવો બન્યા તે પોતાની જીવનસાથીને સંભળાવ્યા. તો હજરત ખદીજહ (રદી.)એ આપ (સ.અ.વ.)ને ઈત્મીનાન તસલ્લી આપતાં અલ્લાહના બંદાઓની સેવા અને સદ્વર્તન વિગેરે એવા કાર્યોની યાદ અપાવી જેના સાથે આપ (સ.અ.વ.) ૪૦ વર્ષોથી સંકળાયેલા હતા.

હજરત ખદીજહ (રદી.)નો હેતુ એ હતો કે જે વ્યક્તિમાં આટલી

બધી ભલાઈઓ મવજુદ હોય એ વ્યક્તિ કદીપણ કોઈ ભયંકર તકલીફ મુસીબતનો ભોગ નથી બની શકતી. હિરા નામની ગુફામાં જે કાંઈ બન્યું ખરેખર એમાં ભલાઈ હશે. હજરત ખદીજહ (રદી.) નાં ઈત્મીનાન-તસલ્લી આપતા શબ્દો ઈમામ ખુખારી (રહ.)એ હજરત આયશહ (રદી.) ના હવાલા વાસ્તાથી વર્ણન કર્યા છે. તે આ પ્રમાણે છે. ભાગ ૧, પૈઈજ પ, ‘અલ્લાહની કસમ’ ! અલ્લાહતઆલા કદી આપને રૂસ્વા જલીલ નહીં કરશે. (કારણ કે) તમો સૌ સ્નેહીઓ સાથે સદ્વર્તન કરો છો. નિરાધાર લોકોની મદદ કરો છો, મહેમાનોની મેહમાની ખિદમત-ચાકરી કરો છો, અને હકક સચ્ચાઈના કારણે જેઓ ઉપર મુસીબતો, તકલીફો આવે તેઓ ને આપ (સ.અ.વ.) મદદ કરો છો. હજરત ખદીજહ (રદી.)ના ઉપરોકત પાંચ વાક્યોમાં મખલૂકની સેવા અને સારી આદતોની પાયાની બધી જ ખીદમતોનો સમાવેશ થઈ રહ્યો છે. હજરત ખદીજહ (રદી.) કુરૈશ કુટુંબનાં એક બુદ્ધિશાળી અકલમંદ અવરત હતાં. જેથી માત્ર પાંચ જ વાક્યોમાં જે સચોટ વાતો રજુ કરી એનો ખુલાસો નીચે રજુ કરું છું.

(૧) તમે આપ (સ.અ.વ.) સગાઓ સાથે સદ્વર્તન કરો છો ‘સગાઓ સાથે સેવા અને ઉપકારનો વર્તાવ કરો છો. સ્નેહીઓની તકલીફોથી આંખ આડા કાન કરી એમની સાથે સારો સંબંધ જોડો છે, માલથી અવ્યવોધી જેની જે રીતે પણ સહાય થતી હોય સહાય કરો છો. અરબી ભાષામાં ‘સિવારહમી’નો જે વિશાળ સાર છે તે માત્ર આ એક જ શબ્દથી પૂરો થઈ રહ્યો છે કે નિશંક તમો સગાઓથી સદ્વર્તન કરો છો “તેમની તકલીફો-મુસીબતો પરેશાનીઓ-દુશ્મની બદઅખલાકીને માફ કરી સારો સૂલૂક કરો છો. અજનબી (પારકાઓ) સાથે સૂલૂકાય કરવાથી તેઓ એહસાનમાં દબાઈ ઈજજત કરે છે. પરંતુ સગાઓ સૂલૂકાય કરવા છતાં પોતાનો હક સમજે છે માટે સૂલૂકાયને ઓછું સમજી શિકવહ શિકાયત કરે છે કે બદગોઈ ગીબત કરે અને એહસાન નથી માનતા તો સગાઓ સાથે તેજ માણસ સૂલૂકાય કરી શકે જે મોટું દિલ રાખી માફ કરી તેમની બદગોઈ ગીબત અને નિદા માફ કરે છે માટે હજરત ખદીજહ (રદી) રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) માટે ફરમાવી રહ્યા છે કે તમો સગાઈ રિશ્તેદારોનાં હકો અદા કરનાર છો. એવા માણસનો કોઈ દુશ્મન નથી હોતો માટે તમો બરબાદ થનાર વ્યક્તિ નથી. અલ્લાહતઆલા તમોને હલાક બરબાદ કરશે નહિ. એનાથી જાહેર થયું કે સગાઓ સાથે સૂલૂકાય રિસાલત-નખૂવતનું મહાન કામ છે.

(૨) બીજો વાક્ય (વતએ મેલુલ કલ્લ.) નિરાધારોને સહાય કરો છો એ લોકોનો ભાર હળવો કરો છો. બેઆસરા બેસહારા અને ફકીરોની જરૂરતો આપ પોતે પૂર્ણ કરો છો. કર્જદારોનું કર્જ અદા કરો છો. જે માણસ પોતાના પગ પર ઉભો નથી રહી શકતો તેમને સહારો આપી પોતાના પગ પર ઊભા રહેતા શીખવાડો છો એટલે અન્યોને મદદ અને ભીખથી જીવનારાઓને પોતે કમાઈને ખુદાર બનવામાં સહાય કરો છો. ખાસ કરીને અરબસ્તાનનો નીચલો વર્ગ એટલે ગુલામો નોકરો સાથે દયાનો વર્તાવ કરો છો. લોકોનાં બોજ-કર્જ વિગેરેની જીમ્મેદારી તમો ઉઠાવો છો.

(૩) ત્રીજા વાક્ય ‘વતકસેબુલ મઅદૂમ’ અથવા ‘વતુકસિબુલ મઅદૂમ’ : આ વાક્યના બે અર્થ થાય છે. (અ) આપ તે નેકીઓ અને ભલાઈઓ કરો છો જે હાલ દુન્યામાં અને ખાસ કરી અરબસ્તાનમાં બિલ્કુલ ખત્મ થઈ ગઈ છે. આપે પોતાનામાં એવી સારી આદતો જન્માવી લીધી છે જે આ માહોલમાં ક્યાંય પણ થતી નથી, દેખાતી નથી, લોકો કરતા નથી. (બ) આપ ધન કમાવો છો તમારી પાસે નાણાં ન હતાં પરંતુ મહેનત અને પ્રયાસોથી નાણાં કમાઈને પછી એ નાણાં બેસહારા નિરાધારો અને જરૂરતવાળાઓ પર ખર્ચ કરો છો, અરબસ્તાનનો પ્રચલિત મશહુર શબ્દ છે કે માલ પેદા કરે છે અને ગરીબો પર એ પૈસા ખર્ચ કરે છે. ભૂખ્યાઓની ભૂખને દુર કરવાની વ્યવસ્થા કરો છો. એવણને કામે લગાડો છો અને મજદુરી કરી પેટ ભરવાના પાત્ર બનાવો છો. ખુલાસો એ કે આપ (સ.અ.વ.) ગરીબો અને નિરાધારો પર પોતાના બાપદાદાએ છોડેલ માલમાંથી કે અન્ય વ્યક્તિઓ પાસેથી વસૂલ કરી નથી. ખર્ચ કરતા બલ્કે પોતાના હાથપગોની મહેનતથી કમાવો છો અને પછી ખર્ચ કરો છો.

(૪) મેહમાનોની ઈજજત કરી સારી મહેમાની કરો છો.

મેહમાન નવાઝીમાં અરબો પ્રખ્યાત છે અને એમના ઉચ્ચ અખલાકમાંથી છે પરંતુ હુઝુર (સ.અ.વ.)ની મુબારક જાતમાં મહેમાન નવાઝીનું વિશેષણ સંપૂર્ણપણે હતું. હજરત ખદીજહ (રદી.) એ સિકત (સારા અખલાક) જાહિર કરતાં ફરમાવ્યું કે “આપ તો મહેમાનોની સેવા કરો છો એમને ખાવું ખવડાવો છો. એમની સાથે સદ્વર્તન કરો છો, મુસાફિરની ઓળખ-પહેચાન નથી, બદલો મલવાની ઉમ્મીદ નથી છતાં પણ આપ (સ.અ.વ.) મહેમાનોની મહેમાન નવાઝી ફરમાવતા. (કરતા હતા.)”

(પ) આસ્માની હવાદીષાત ઘટનાઓમાં લોકોની મદદ કરો છો.

આકસ્મિક મુસીબતમાં સપડાનારાઓને શક્ય એટલી મદદ કરો છો. માનવી પોતાના ગુનાહી બદઅમલી ના લઈ મુસીબતો-તકલીફો-યાતનાઓ વહોરી લે છે એવાઓને મદદ કરવાથી હંમેશા દૂર રહેતા હતા. વ્યભિચારી-શરાબી, ચોર, લૂટારા ડાકુ અને ખરાબ માણસો પોતાના ખરાબ બૂરાકામના કારણે સમાજ અને હુકમત-રાજ્યનાં ગુનાહમાં સંડોવાય જાય-એવા પ્રસંગે એમને મદદ કરવાનો અર્થ એજ થાય કે ખરાબ માણસોને સહાય કરી સંપૂર્ણ સમાજને હંમેશાના માટે મુસીબતમાં જ જકડી રાખવો. આવા સમયે મુસીબતમાં સપડાયેલ માત્ર એક વ્યક્તિને નથી જોવામાં આવતી બલકે સંપૂર્ણ સમાજના હિતને દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખી એવા બદમાશોને સજા આપવામાં આવે. આવા પ્રસંગે નમ્રતાનો વર્તાવ કરવો એ કાયરતા છે. અને માનવતા વિરુદ્ધ છે. માટે આપ (સ.અ.વ.) હંમેશા હકક સચ્ચાઈ ઉપર જે પણ માણસ હોય તેમની મદદ ફરમાવતા હતા. સચ્ચાઈની મદદ (જે પણ માણસ હોય) કરવા હંમેશા તૈયાર રહેતા અને મદદ ફરમાવતા હતા.

ઈબાદત અને મખ્લૂકની સેવા સુન્નતે રસુલ (સ.અ.વ.) છે.

બન્ને દુન્યાના સરદાર (સ.અ.વ.)ના જીવનમાં (ખાલિક) પેદા કરનાર (અલ્લાહ) અને અલ્લાહે પેદા કરેલ “મખ્લૂક” બન્નેના હકો અદા કરવાની સંપૂર્ણ વિગત મવજુદ છે અને એ સર્વોત્તમ નમૂનાનું નામ ‘સુન્નતે રસુલ (સ.અ.વ.) છે. એક વેળા અમુક ઝાહિદ પ્રકારના સહાબા (રદી.) એ આખિરતની તકલીફો અને અઝાબો વિગેરેના ભયથી દુન્યાની મોહક વસ્તુઓ અને શારીરિક મહેઝ્જાઓથી અળગા જુદા રહેવાનો નિર્ધાર કરી લીધો બીવી-બચ્ચા-દુન્યવી કામો (દુકાન વેપાર-છોડી દેવા વિચાર કર્યો) સહાબા (રદી.) ના આ વિચારોની ખબર એમની જ પત્નીના મારફત હુઝુર (સ.અ.વ.)ને થઈ ગઈ તો આપ (સ.અ.વ.) એ સહાબા (રદી.) ને બોલાવ્યા અને ફરમાવ્યું “અલ્લાહની કસમ હું તમારાથી વધુ અલ્લાહ તઆલાનો ડર ભય રાખું છું.” તે છતાં પણ રોજહ રાખું છું અને કદી કદી રોજહ નથી પણ રાખતો (નફીલ રોજહની વાત છે.)

બાકી રમઝાન શરીફનાં ફર્જ રોજહ એ તો હંમેશા રાખતા જ હતા. રાતના નમાજ પહું છું અને આરામથી સૂઈ પણ જાઉં છું અને શાદી-લગ્ન પણ કરું છું-આ છે મારી સુન્નત-રીતભાત. માટે જે માણસ મારી આ સુન્નત રીતભાતથી અલગ થઈ જશે તે મારામાંથી નથી એટલે એનો સંબંધ મારાથી નથી.”

હુઝુર (સ.અ.વ.) એ ઉપરોક્ત ઉચ્ચ આદેશમાં ઉમ્મતને આ વાતનું શિક્ષણ આપ્યું કે મારી સુન્નત અલ્લાહ અને અલ્લાહની પેદા કરેલ વસ્તુઓના હકો અદા કર્યા વગર પૂરેપૂરા નથી થતા જે માણસ અલ્લાહના હકો છોડી માત્ર રોજહ કમાવવામાં લાગી જાય તો એવા માણસો પણ મારી સુન્નતને છોડનાર ગણાશે અને જે માણસ રોજહ કમાવવું અને સામાજિક તથા સાર્વજનિક કામોથી વિમૂખ થઈ માત્ર મસ્જિદોમાં બેસી રહે તે પણ મારી સુન્નતોને છોડનાર ગણાશે માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે ઈસ્લામમાં રોહબાનીવ્યત નથી. દુન્યા બીવી-બચ્ચા-ખેતીવાડી દુકાન તજી દઈ એકાંતમાં બેસી જાય એની ઈસ્લામે રજા નથી આપી. બલકે મખ્લુકમાં રહી એમની મદદ-કરો. દીન શીખવો દીન શીખવવા માટે સહાયક બનો યતિમો બેવાહ ગરીબોની મદદ કરો. સામાજિક સોસાયટીમાં રહી તેનું અંગ બની દીની કામ કરો. દીન-દુન્યા બાબત મદદગાર બનો એ સુન્નતે રસુલ છે. અને એના ઉપર અમલ કરી ઈમાન કામિલ મુકમલ બનશે.

એકાંતમાં બેસી અલ્લાહને યાદ કરવું આરામ છે દુન્યામાં રહી ગરીબો, યતિમો મસ્જિદ મદ્રેસહ અંજુમન સોસાયટીનું ઈમાનદારી અમાનતદારી સચ્ચાઈથી સંચાલન કરી અને સાચા માણસની મદદ કરો, એ મહાન દીનદારી છે.

મખ્લૂકની ખિદમત અને સહાબા (રદી.)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની સુન્નતો અને ઈસ્લામ તથા ઈસ્લામના શિક્ષણને સૌથી વિશેષ સહાબા (રદી.) સમજ્યા અને એટલા માટે જ સહાબા (રદી.)નું જીવન એ ઈસ્લામી આદેશોનો સર્વોત્તમ નમૂનો છે.

હઝરત ઉમર (રદી) એ અમૂક લોકોને નમાઝના સમય વગર મસ્જિદમાં બેઠેલા જોયા તો આપે પૂછ્યું. આ કોણ લોકો છે ? જવાબ આપવામાં આવ્યો કે, “આ લોકો અલ્લાહ પર ભરોસો રાખનારા છે. એટલે અલ્લાહના ભરોસે અલ્લાહના ઘરમાં બેસી રહેનારા છે, કે અલ્લાહ

એમને બધું અહિં મસ્જિદમાં જ મોકલી આપશે.” હજરત ઉમર (રદી.) એ આ જવાબ સાંભળી ફરમાવ્યું કે “આ લોકો તવકકુલ” એટલે અલ્લાહ પર ભરોસો રાખનારા નહિ બલકે ખવધરા-ખાનારા છે. માત્ર ખાવાનું જ જાણે છે. મહેનતથી ગભરાઈ છે અને એનું નામ એમણે “તવકકુલ” રાખ્યું છે.

હજરત ઉમર (રદી.) એ ફરી ફરમાવ્યું કે “મસ્જિદમાં અલ્લાહના ભરોસે બેસી રહેનારા લોકોને કહી આપો કે મસ્જિદથી નીકળી જાય અને મહેનત મજૂરી કરી પોતાની રોજી કમાય.”

ખુલાસો : આ કિસ્સાથી કોઈ એમ નહીં સમજે કે ખાનકાહી બૂઝુર્ગોનો આમા સમાવેશ છે. નહીં નહીં હજરત ઉમર (રદી.) એ સીધા-સાદા નવ મુસ્લિમો જેઓ ઈમાન ઈસ્લામની સહીહ તાલીમથી અજાણ હતા. તેની કેળવણી મજબૂત થઈ ન હતી. તેઓ મસ્જિદમાં બેસી બંદગીને મહાન ઈબાદત સમજતા હતા. તેમના માટે ફરમાવ્યું કે તવકકુલની હકીકત તેમનામાં આવી નથી. માટે તેઓ માટે જરૂરી છે કે તેઓ પોતાની જરૂરીયાત કમાય પછી અલ્લાહની બંદગીમાં મશગુલ બને. ઈસ્લામ એ નથી શીખવતો કે બીજા ઉપર બોજ બનો. એ માટે સર્વ નબીઓના શિક્ષણનો પહેલો સબક એ જ હતો કે હું તમારાથી મહેનતાણું માંગતો નથી. મારું મહેનતાણું અલ્લાહના આપણે. (કુર્આન શરીફ) તવકકુલની હકીકત એ નથી જે તમો સમજ્યા. તવકકુલનાં દરજ્જાઓ છે. આમ પબ્લીકનો તવકકુલ એ છે કે અસ્બાબ કરી મુસબ્બેબુલ અસ્બાબ ઉપર (અલ્લાહના ઉપર) ભરોસો કરે પોતાની મહેનત ઉપર ભરોસો નહીં કરે. વલીઓ-અને ખાસ લોકોનો તવકકુલ એ છે કે અલ્લાહ વગર બીજા કોઈનાં તરફ તેમનું ધ્યાન નહીં જાય. જેઓ આ દરજ્જે પહોંચી જાય. સર્વ સબબ નોકરી-દુકાન છોડી એકાંતમાં બેસી જાય તો તેઓ એનાં હકદાર છે. હજરત ઉમર (રદી.) એ તેઓને એ દરજ્જા ઉપર નહીં સમજ્યા તો તેઓને મના ફરમાવ્યું અને રોજી કમાવવા હુકમ આપ્યો હજરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદી.) મસ્જિદે નબવી (સ.અ.વ.)માં એઅતેકાફમાં બેઠા હતા. તેવામાં એક જરૂરતમંદ અને અતિ ચિંતાતુર માણસ આવ્યો અને આપના પાસે બેસી ગયો. આપે એની ચિંતાઓનું કારણ પૂછ્યું.

આવનાર માણસે જવાબ આપ્યો કે, “ઓ ઈબ્ને અબ્બાસ (રદી.) મારા ઉપર ફલાણા માણસનું કર્જ છે અને કબર મુબારકમાં આરામ કરનારનાં રબ્બની કસમ કે હું એ કર્જ અદા કરવા પર શકિતમાન નથી.

હજરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદી.) એ પૂછ્યું કે તારી હાલત આ પ્રમાણે છે તો શું એ કર્જ માંગનારથી કંઈ વાત કરું ? એમણે જવાબ આપ્યો કે જરૂર વાત કરો. જરૂર વાત કરો. (આ સાંભળતાં જ) આપે જોડા પહેર્યા અને મસ્જિદથી બહાર નીકળી ગયા તે માણસ બોલ્યો, ‘તમો ઓ ઈબ્ને અબ્બાસ (રદી.) એઅતેકાફમાં છો. શું તમે ભૂલી ગયા ? આપે (રદી.) જવાબ આપ્યો, ના, હું ભૂલ્યો નથી પરંતુ આ મુબારક કબરમાં સૂતેલા આકા હજરત મોહંમદ (સ.અ.વ.)થી સાંભળ્યું છે અને હજુ આ વાત તો ગઈકાલની જ છે. આમ કહેતા હજરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદી.)ની આંખોમાંથી આંસુ વહેવા લાગ્યા અને ફરમાવ્યું કે હુઝુર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું છે કે જે માણસ પોતાના ભાઈની જરૂરત માટે કદમ ઉઠાવે, ચાલે છે, (નીકળે છે) અને એની જરૂરત પૂરી કરવામાં કોશીશ કરે છે તો એ (કોશીશ કરવી) દસ વર્ષના એઅતેકાફથી પણ સર્વોત્તમ છે. (હજરતશીખુલ હદીથ મવ. ઝકરીયા સા. (રહ.)ની કિતાબ ફઝાઈલે રમઝાન પેઈજ નંબર ૫૪ બયહકીના હવાલાથી).

ઉપરોક્ત ઘટનાથી સાબિત થયું કે નફલ બંદગી કરતા કોઈ જરૂરતવાળાની જરૂરત પૂર્ણ કરવામાં વધુ સવાબ છે અને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના સલાવા (રદી.)ની એ જ રીતભાત હતી. આ જ પ્રકારનો એક કિસ્સો-બનાવ હજરત ઈમામ હસન (રદી.)થી પણ સાબિત છે.

મખ્લુકની સેવા સુફી વલી લોકોની નજરમાં સુફીયતનું બીજું નામ “મખ્લુકની સેવા” છે.

આજકાલ લોકો એવું સમજી બેઠા છે કે જે લોકો દુન્યા અને દુનિયાવાળાઓને છોડી “ખાનકાહો” અને જંગલોમાં રહી બંદગી કરે એનું નામ “તસવ્વુફ” છે.

લોકો “વલી” એવા માણસને સમજે છે કે જે દુન્યાથી અલગ થઈ માત્ર પોતાની જાતના છૂટકારા માટે બંદગીમાં મશગુલ રહે. કેટલીક અફસોસની વાત છે કે, જે લોકો કવમની સેવામાં લાગેલા છે, કવમની મજહબની જરૂરતો માટે મહેનત કરે છે અને મજલુમ માનવીઓના માટે દોડધામ કરે છે. તેમને દુન્યામાં યાતનાઓથી આંખ બંધ કરી માત્ર દુઆ અને નફલ બંદગીમાં મશગુલ રહે છે. તેમને સંત (વલી) કહેવામાં આવે છે. હાલાંકે તસવ્વુફનું સર્વોત્તમ કથન છે કે સુફીયત એ મખ્લુકની સેવા

વગર પામી નથી શકતાં. આ કથન અલ્લાહના મહાન વલીઓની ઉજવણ કારકિર્દીમાંથી અપનાવવામાં આવ્યું છે. હઝરત ખ્વાજહ મુઈનુદ્દીન ચિશતી (રહ.)એ ચિશતી સિલસિલાહના નૂરાની આફતાબ પ્રકાશિત સૂર્ય છે. અને હિન્દુસ્તાનમાં ઈસ્લામની રોશની ફેલાવવાનો યશ જે બુજુર્ગોનાં શીરે છે તેઓ પૈકી હઝરત ખ્વાજહ મુઈનુદ્દીન ચિશતી (રહ.)નું સ્થાન સૌથી ઉચ્ચ છે. હઝરત ખ્વાજહ (રહ.)નો એક બનાવ છે, કે “એક ખેડુત દિલ્હીથી અજમેર હઝરત (રહ.)ની સેવામાં હાજર થયો. એ ખેડુતની જમીન અલ્તમશ બાદશાહના કાર્યકર્તાઓ પચાવી પાડવા ઈચ્છતા હતા. એથી એણે હઝરત (રહ.)થી પોતાની પરેશાની બેચેની જાહેર કરી કે, “દિલ્હીનો બાદશાહ અલ્તમશ”નાં માણસો મારી જમીનથી મને વંચિત કરવા માંગે છે. એટલે મારી જમીન પચાવી લેવા ઈચ્છે છે. જો તમો બાદશાહથી સિફારીશ કરી આપો તો મારી જમીન મારી પાસેથી ન લઈ લે. હઝરત ખ્વાજહ (રહ.) આ મઝલૂમની ફરિયાદ સાંભળી અજમેરથી દિલ્હી જવા રવાના થઈ ગયા. હઝરત (રહ.)નાં ખલિફા હઝરત બખ્તિયાર કાકી (રહ.) ને ખબર મળી કે હઝરત (રહ.) દિલ્હી આવી રહ્યા છે. તો હઝરત બખ્તિયાર કાકી (રહ.)એ પોતાના પીરનું સ્વાગત કર્યું અને અરજ કરી કે, અગાઉથી ખબર આપ્યા વગર હઝરતે સફરની તકલીફો શા માટે ઉઠાવી ?” જો કોઈ જરૂરી કામ હોત તો મુજ ખાદિમને આદેશ આપતે હઝરત (રહ.) એ ફરમાવ્યું. “ આ મઝલૂમ ખેડુત દિલ્હીના બાદશાહના માણસોના અત્યાચાર (ઝુલ્મની) ફરિયાદ લઈ મારી પાસે આવ્યો તો મેં નક્કી કરી લીધું કે આ મઝલૂમની મદદ માટે મારે પોતે જ દિલ્હી જઈ બાદશાહથી એની સિફારિશ કરવી જોઈએ કારણ કે રસુલુલ્લાહ સ.અ.વ. નું ફરમાન છે કે “જ્યાં સુધી માણસ અલ્લાહના કોઈ બંદાની મદદમાં લાગેલો રહે છે ત્યાં સુધી અલ્લાહની મદદ પણ એ સહાય કરનારા સાથે રહે છે તો શું હું અલ્લાહની મદદનો જરૂરતવાળો નથી ?” હઝરત મહબૂબે ઈલાહી ફરમાવ્યા કરતા હતા કે જે લોકો મખ્લૂકની સેવા કરે છે અને મખ્લૂકના તરફથી જે તકલીફો આવે તેનાથી નારાજ થવાને બદલે એના ઉપર સહ કરે તો એનું સ્થાન “સિદીકો” જેવું છે મશાઈખે ચિશતીય્યહ પેઈજ-૫૧.

હઝરત શેખ નસીરુદ્દીન ચિરાઝ દેહલી (રહ.) એ દિલ્હીના ફિત્ના ફસાદના સમયે એક વેળા ફરમાવ્યું કે, હવે મને એકાંતવાસનો સમય પણ મળતો નથી. આખો દિવસ અલ્લાહની મખ્લૂક-સાથે રહું છું (એટલે એમની સેવા કરું છું.) અને બપોરનો આરામ પણ મળતો નથી. ઘણી

વખત બપોરના થોડો આરામ લેવા ઈચ્છું છું પરંતુ લોકો જાગૃત કરી આપે છે. ઉઠો ફલાણો માણસ આવ્યો છે. (મશાઈખે ચિશતીય્યહ પેજ ૧૭૨)

હઝરત શેખ કલીમુલ્લાહ જહાંગીઆબાદી (રહ.) પોતાના મુરીદો (શિષ્યો)-(અનુયાયીઓ) ને શિખામણ આપ્યા કરતા હતા કે, “લોકોને દીની અને દુન્યવી બન્ને પ્રકારના લાભો પહોંચાડો અને પોતાના આરામ અને રાહતને અલ્લાહની મખ્લૂક પર કુર્બાન કરો.” (પેજ-૧૭૨)

હઝરત શેખ કલીમુલ્લાહ જહાંગીઆબાદી (રહ.)ના પ્રથમ નંબરના ખલિફા અને હઝરત નિઝામુદ્દીન ઔરંગાબાદી (રહ.)ના સુપુત્રની “ખાનકાહ” માં ચાર મુન્શી સાહેબો અને કલાર્ક ચોવીસ કલાક કામમાં મશગૂલ રહેતા હતા અને એઓને આદેશ આપવામાં આવેલ હતો કે જ્યારે કોઈ જરૂરતવાળો માણસ આવે તો એને શું જરૂરત છે એ લખી મને ખબર આપવામાં આવે અને તાકીદે એની જરૂરત પૂરી કરી દેવામાં આવે. કોઈપણ જરૂરતવાળો કદી ખાલી હાથે પાછો ન જાય.”

આ તે જ અલ્લાહનાં મહાન વલીઓ અને સંત લોકો હતા કે, જેમના પ્રયાસોથી હિન્દુસ્તાનમાં ઈસ્લામ ફેલાયો અને હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.)ના ધર્મના અજવાળો કુકુનાસ્તિકતા અને મૂર્તિપૂજાના અંધારાને ખત્મ કર્યું. હિન્દુસ્તાનમાં ઈમાન, ઈસ્લામની નૂરાની તાલીમ ઉલમા સુલહા અવલીયાઓએ આપી છે. અમીરો, હાકિમો, માલદારોથી એ નૂર ફેલાયું નથી-હાકિમોએ એના તરફ ધ્યાન આપ્યું નથી.

અલ્લાહના મહાન વલીઓ નફલ બંદગી કરતાં કોઈ હાજત જરૂરતવાળાની જરૂરત પૂરી કરવાને ઊંચું કામ સમજતા હતા.

નીચેનાં બે પ્રસંગોનાં વાંચનથી એનો ખ્યાલ આવશે.

(૧) આ બનાવ હઝરત શાહ ફખરુદ્દીન (રહ.)નો છે. એક વેળા હઝરત શાહ સાહેબ હજજ કરવાનાં ઈરાદાથી નીકળ્યા જ્યારે સિટમ્બર વહાણ પર સવાર થવા લાગ્યા. એક ડોશીએ આપથી સવાલ કર્યો કે, “હઝરત ! મારે મારી પુત્રીની શાદી કરાવવી છે. અને મારી સ્થિતિ એ છે કે હું ભૂખે મરી રહી છું. તો હું હવે લગ્નની જવાબદારી શી રીતે અદા કરું ? શાહ સાહેબે આ સાંભળતાં જ પોતાનો સામાન વહાણ પરથી ઉતારી નાંખ્યો. આપની પાસે જે કંઈ પ્રવાસ ખર્ચ હતો તે સંપૂર્ણ એ વૃદ્ધાને

આપી દીધો. અને પોતાનાં દેશ વાપસ (પાછા) આવ્યા. (મશાઈએ ચિશ્તીયાહ) આ ઉપરથી ફલિત થયું કે અલ્લાહનાં મક્બૂલ બંદા નફલ બંદગી નફલ નમાઝ નફલ હજજ અદા કરવા કરતાં મખ્લુકની સેવાને મહાન સમજતા હતા.

(૨) આજ પ્રકારનો એક બનાવ હઝરત શેખ મુહિયુદીન અરબી (રહ.) નો છે કે શેખ હજજના વિચારોથી નીકળ્યા. આપ બગદાદનાં બજારમાં પ્રવાસ ભાથુ ખરીદી રહ્યાં હતા. એક ડોશીને પહાડની એક ટોચ ઉપરથી મરેલી મરઘી ચાદરમાં સંતાડીને લઈ જતાં જોઈ (પેજ ૪૮૩) શેખ (રહ.) આ જોઈને વ્યાકુળ (પરેશાન) બની ગયા. એ ડોશીની પાછળ પાછળ એના ઘેર ગયા. સાંકળ બાબડાવી ડોશીએ દરવાજો ખોલી સામે આવ્યાં. તો શેખે મરેલી મરઘીને સંતાડી ઘરે લાવવાનું કારણ પૂછ્યું. ડોશીએ જવાબ આપ્યો એ પ્રવાસી 'તું જા મારો ભેદ શા માટે જાહેર કરે છે મારા બાળકો ત્રણ ટકોથી ભૂખના કારણે કમઝોર, મરવાનાં કરીબ પાસે બની ગયા છે. હવે એમનો જાન બચાવવા માટે આ મરેલી મરઘી ઉઠાવી લાવી છું.' શેખે પોતાની બગલમાંથી હજજનો સંપૂર્ણ સામાન કાઢી એ ઘરડી ડોશીને સોંપી દીધો અને પોતાના સાથીઓ જમાઅતથી અલગ થઈ પોતાના ઘેર પરત આવ્યા. શેખનો કાફલો જ્યારે હજજ અદા કરી પાછો ફર્યો તો શેખથી મળવા માટે લોકો આવ્યા. અને શેખને હજજ કબૂલ થવાની મુબારકબાદી આપવા લાગ્યા કે અલ્લાહ આપની હજજ કબૂલ ફરમાવે.' આપની હજજ મુબારક થાય. શેખ વ્યાકુળ હતા કે હું તો હજજ વગર પરત આવ્યો હતો અને આ લોકો મને મુબારકબાદી શા માટે આપી રહ્યા છે ?

એજ વ્યાકુળતાની અવસ્થામાં શેખ સૂઈ ગયા. ગેબથી અવાજ આવ્યો કે ઓ ઈબ્ને અરબી ! તમો તઅજજુબ શા માટે કરો છો હમો તમારી મુબાકૃતિ-શકલો સુરત જેવા દશ હજાર ફરિશ્તાઓ હરમશરીફમાં મોકલી આપ્યા હતા કે જેઓ તમારા તરફથી હજજ અદા કરે, કારણ કે તમોએ એક ગરીબ નિરાધાર નેક ખાતૂનને ભૂખની પરેશાની-તકલીફથી છૂટકારો અપાવ્યો હતો. વલી-શેખો-પીરો ઈસ્લામના નામ લેનારા ઈમાનની હકીકતને સમજવા કોશીશ કરે.

જેઓ હકીકતમાં વલી છે તેમના અંદર મખ્લુકની સેવા ખિદમત ચાકરી કરવાની તમન્ના છે પરંતુ વલીઓના વેશમાં ઘોઠાબાઝ દગાબાજ લુટારા લોકો છે તેમનામાં મખ્લુકની ખિદમત ની ભાવના અને ચાહત

નથી. તેમનો મક્સદ અને હેતુ મખ્લુકથી ઈમાનના નામ ઉપર પૈસા કમાવવાનો જ હોય છે.

જેઓ દીન ઈમાનને બદનામ કરનારા છે.

અહલેબયત અને મખ્લુકની સેવા

નબવી કુટુંબની નજરોમાં મખ્લુકની સેવાનું શું સ્થાન છે એનું માપ નીચેનાં બનાવોથી લગાવો.

એક વખતે એક જરૂરતમંદ હઝરત ઈમામ હુસૈન (રદી.)ની પાસે આવ્યો. આપ એઅતેકાફમાં હતા. જરૂરતમંદની ફરિયાદ સાંભળી. આપ એઅતેકાફમાં હતા એટલે તેમણે માફી ચાહી ને જરૂરતવાળો ત્યાંથી નીકળી હઝરત ઈમામ હસન (રદી.)ની પાસે આવ્યો અને પોતાની જરૂરત પૂરી કરવા માટે પોતાની સાથે આવવા અરજ કરી. હઝરત ઈમામ હસન (રદી.) એની સાથે ચાલવા લાગ્યા અને એઅતેકાફમાંથી બહાર આવ્યા.

જરૂરતવાળાએ અરજ કરી. 'હઝરત આપ બન્ને ભાઈઓ હઝરત હસન અને હઝરત હુસૈન (રદી.) એઅતેકાફમાં હતા, પરંતુ આપના ભાઈ-હઝરત હુસૈન રદી. એ એઅતેકાફનાં કારણે મારી સાથે આવવાથી માફી માંગી જ્યારે આપ મારી સાથે તૈયાર થઈ ગયા ?' હઝરત ઈમામ હસન (રદી.)એ ફરમાવ્યું, "મારા મત મુજબ કોઈ મઝલૂમ (જેના ઉપર જૂલ્મ થયો હોય) અને જરૂરતવાળાની જરૂરત પૂર્ણ કરવાના પ્રયાસો કરવા એ એક મહીનાના એઅતેકાફથી પણ વિશેષ બહેતર છે. એટલે જ હું તમારી સાથે આવી રહ્યો છું." (ઈબ્ને અસાકિર ભાગ ૪. પેજ ૨૧૪)

એ જ પ્રમાણે એક દિવસ હઝરત ઈમાન હસન (રદી.) બયતુલ્લાહનો તવાફ કરી રહ્યા હતા એ જ હાલતમાં આપને કોઈ ફરિયાદીએ બોલ્યા તો આપ તવાફ પૂર્ણ કર્યા વગર એની સાથે ચાલવા લાગ્યા. એક માણસે પૂછ્યું હઝરત ! આપ તવાફ પૂરો કર્યા વગર એની સાથે શા માટે જઈ રહ્યા છો ? હઝરત ઈમામ હસન (રદી.)એ જવાબ આપ્યો, મારા નાના હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે :

"જે માણસ કોઈ મુસલમાનની મદદના માટે ઘરેથી નીકળે અને એની જરૂરત પૂરી થઈ જાય તો સહાયરૂપ થનારને એક હજજ અને ઉમરહનો ધવાબ મળે છે અને જો પ્રયાસો કરવા છતાં પણ જરૂરતવાળાની જરૂરત પૂરી ન થાય તો સહાયરૂપ થનારને માત્ર ઉમરાહનો ધવાબ મળે છે. હદીથ.

આ રસુલુલ્લાહ સ.અ.વ. નું ફરમાન છે તો પછી હું તવાફ છોડી શા માટે ન જાઉં ? મેં તો તવાફ છોડી જરૂરતવાળાની જરૂરત પૂરી કરવા માટે પ્રયાસો કર્યા અને એની જરૂરત પૂરી થઈ ગઈ તો નાનાં જાન હજરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.)ના ફરમાન મુજબ હજજ અને ઉમરાહનો પવાબ હાસિલ કરી લીધો. (ઈબ્ને અસાકિર ભાગ ૪ પૃષ્ઠ ૨૧૪)

જરૂરી સૂચના : સહાબા રદી. અહલેબયત રસુલુલ્લાહ સ.અ.વ. ના ઘરવાલાઓ જન્મતના જુવાનોના સરદાર હજરત હસન રદી. અવલીયા (રહ.) ની પાક સીરત મખ્લુકની બિદમત માટેની તડપ-જઝબો જેના માટે નફલ ઈબાદતની કુરબાની અને અલ્લાહ તઆલા અને તેના રસુલ (સ.અ.વ.) તરફથી એમને જે પવાબો જે મરતબો મળવા માટેની ખુશખબરી વાંચદો આપવામાં આવ્યો હતો. તેના લઈ હજજ માટેનો સર્વસામાન આપી દઈ ગરીબ ઘરડી ડોશીની મદદ કરી આજનો માલદાર વર્ગ જેઓ વારંવાર નફલ હજજ માટે જતા રહે છે. તેમના સમક્ષ તેમના સગા સંબંધીઓની મજબૂરી લાચારીના કારણો તેમના સગાઓના છોકરાઓ શાદી માટેની જરૂરતો મહોલ્લા કે ગામની મસ્જિદ-મદ્રેસાહ માટેની જરૂરતો. કવમનાં બચ્ચાઓ-બેદીન-મુરતદ બની રહ્યા છે તે માટેના રીપોર્ટો બેઆશરા બેસહારા-યતિમ-ગરીબ બેવાહની દવા દાડૂ માટેની જરૂરતોથી ગાફિલ બની જઝબાત કે શોક કે સફર માટેની મોહબ્બતમાં નફલ હજજ કરનારા જેના માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું હતું કે કિયામતના પાસે માલદાર વર્ગ રિયા-શોહરત દેખાવ હજનાં લેબલો લગાડવા માટે પાંચ-દશ-પંદર-પચ્ચીસ હજજ કરી છે. એમાં તો સમાવેશ થતો નથી ? એ માટે સવાલ થશે કે માણસ કેવા કામમાં પૈસા ખર્ચ કરે ? તો તેના અમુક જવાબો છે.

(૧) એવા કામમાં રકમ ખર્ચ કરે જેનાથી નફો વધુ હોય.

દા.ત. :- નફલ હજજ માટે જવાથી વીસ હજાર રૂપિયા ખર્ચ થશે. ત્રણ માણસ એક કુટુંબમાંથી નફલ હજજ માટે ગયા. સાંઠ હજાર ખર્ચ થયો તો મજકુર સાંઠ હજાર રૂપિયાથી નાનકડી મસ્જિદ કે મદ્રસહનું મકાન બની જતે. તો મસ્જિદ મદ્રસહનું મકાન બનાવવામાં વધુ પવાબ મળતે. હજજથી હજજ કરનારાઓને જ, ફાયદો થશે. એ પણ ઈબ્લાસ હોય તો દેખાવ હશે તો એનાથી પણ મહરૂમ. માટે નફલ હજજથી મસ્જિદ, મદ્રસહમાં રકમ ખર્ચ કરવું વધુ સવાબનું કામ છે.

(૨) જે કામ નફસ ઉપર બોજ હોય, બોજ બને તો તે કામ કરે

નફલ હજજ માટે જવું રકમ પોતાની જાત ઉપર ખર્ચ કરવું છે. જ્યારે ગરીબ, ફકીર તે પણ ભાઈ ભત્રીજો ભાણેજ જેની સાથે અણબનાવથી તકલીફ પહોંચી છે. નફસ તેને માલ દેવા નથી માંગતો એવી હાલતમાં ગરીબ સગાઓને માલ દેવું નફલ હજજથી બહેતર છે, પરંતુ કોઈ આલિમ મુબલિગ નફલ હજજમાં જઈ મસાઈલ બતાવશે. વઅઝ તકરીર કરશે નસીહત કરશે જેના વઅજથી લોકોને ફાયદો થશે તો એવાઓ માટે નફલ હજજ પણ બીજા કામો કરતાં બેહતર બનશે. પરંતુ નફલ હજ માટે સવાલ નહિ કરે. અલ્લાહતઆલા દીનની સહીહ સમજ અતા ફરમાવે. (આમીન)

એ માટે ૧૯૪૭ માં હિન્દુસ્તાન આઝાદ થવા પછી જે હાલત ઈન્ડિયા-પાકિસ્તાનમાં થયા-હજારો લાખો-કત્લ થયા, શહીદ થયા, લાખો બેઘર બન્યા, કરોડો નહીં અબજોની મિલકતો બન્નેવ બાજુથી લૂંટાઈ દિલ્હીની જુમઅહ મસ્જિદ ચાંદની ચોક પાસે લાખો લોકો બેઘર બની કેમ્પમાં આસરો લઈ રહ્યા હતા. તે સમયે હઝ-મવ. હિફ્ઝુરહેમાન મુજાહિદે મિલ્લત અને તેમના સાથીઓ જાન હથેલી ઉપર લઈ જીન્દગીથી બેપરવાહ બની આગળ આવી જે બિદમત કરી તે સમયના મહાન આલિમ વલી બુઝુર્ગ હઝ-મવ શાહ અબ્દુલ કાદિર રાયપૂરી (રહ.) એ પોતાની મજલિસમાં ફરમાવ્યું હતું કે, મવ. હિફ્ઝુરહેમાનની એક દિવસની કવમની બિદમતનો પવાબ આપે અને સોદો થઈ શકે તો મારી પૂરી જીન્દગીની ઈબાદત આપવા માટે તૈયાર છું.

વિચાર કરો મઝલૂમ-યતિમ-બેવાહ-મિસ્કિન-ગરીબ ફકીર-બે સહારા-ઈન્સાનોને સહારો આપવું કેટલો મહાન પવાબ છે. હઝ. શયખુલ હદીસ મવ. ઝકરીયા સા. (રહ.)થી એમની મુબારક ઝબાનથી બેથી ત્રણ વાર સાંભળ્યું અને આપબીતી. (હઝ. શયખુલ હદીસ સાહેબ (રહ.)એ પોતાના ઉપર વીતેલા વાકેઆત હાલાત લખ્યા છે.) તેમાં પણ હશે, કે હમો ત્રણ સહારનપુર મારા ઘરે ભેગા થયા. (૧) હઝરત શયખુલ ઈસ્લામ મવ. હુસૈન અહમદ મદની (રહ.) (૨) હઝ. મવ. શાહ અબ્દુલકાદિર રાયપૂરી (રહ.) (૩) હઝ. શયખુલ હદીષ મવ. ઝકરીયા સા (રહ.) ૧૯૪૭ પછી જે હાલાત હિન્દુસ્તાની મુસલમાનો ઉપર આવ્યા તેના વિષે વિચારણા કરવા માટે ભેગા થયા. તો ચર્ચાવિચારણ પછી જે ફેસ્લા ઉપર આવ્યા તે મારે રજુ કરવું છે. હઝ. શયખુલ ઈસ્લામ મદની (રહ.) એ ફરમાવ્યું કે મદીનાહ શરીફ ભાઈ-ભત્રીજા શાગિર્દો બોલાવી રહ્યા છે. હઝ. શાહ અબ્દુલકાદિર (રહ.) એ ફરમાવ્યું કે પાકિસ્તાન સગાઓ-

મુરીદો બોલાવી રહ્યા છે, પરંતુ હિન્દુસ્તાનમાં મુસલમાનોને છોડી કેવી રીતે જઈએ ? વિચાર કરો. મકકાહ-મુકર્રમહ મદીના મુનવ્વરાહનાં જીવનને છોડી હિન્દુસ્તાનનાં મુસલમાનો માટે કે તેમને આસરો કે સહારો મળે તેમની મદદ કરી શકે. વિચાર કરો હિન્દુસ્તાનના કરોડો લોકોને સ્થિર કરવામાં જેમણે કુર્બાની આપી મહેનત કરી કેટલો મહાન ધવાબ હાસિલ કર્યો. બહકે એ મહાન ઉલ્મા, મહાન વલીઓ, દીનના મહાન ખાદેમો ઈલ્મ, વિલાયત અને બુઝુર્ગીના મહાન શિખરે પહોંચ્યા. આ દરજ્જે તેઓ પહોંચ્યા તે માત્ર તેમનાં ઉસ્તાદોની ખિદમત અને પીરો મુરશિદની ખિદમતના લઈને જ પહોંચ્યા નું પાક પવિત્ર જીવન, સીરત વાંચવાથી જાણ થાય છે કે ઉસ્તાઝુલ મોહતરમ હઝરત શયખૂલ ઈસ્લામ મદની (રહ.) ખિદમતે બહક (મખ્લૂકની ખિદમત) નું સ્થાન ધણું જ ઊંચું છે. દેવબંદમાં સફાઈકામ કરનારાઓની હડતાલ હતી તો હઝરત શયખૂલ ઈસ્લામ મદની (રહ.) એમના પીરો મુરશિદ ઉસ્તાઝુલ મોહતરમ હઝ. શયખૂલહિન્દ મહમુદુલ હસન (રહ.)ના બયતુલ ખલા (જાજરૂ)ની સફાઈ રાત્રે કરતા હતા અને એવી સફાઈ કરતા કે સફાઈ કામ કરનાર પણ નહિ કરતા તો એ ચર્ચાનો વિષય બનતા અમુક માણસોએ રાત્રે જાણવાની કોશિશ કરી. આ મુખલિસ દિનનો ખાદિમ કોણ છે ? તો રાત્રે સફાઈ કામ માટે હઝ. શયખૂલ ઈસ્લામ મવ. હુસૈન અહમદ મદની ને જોયા તો જાણ થઈ કે આ મહાન મુખલિસ મહાન આલિમ મહાન વલી કુતુબ હુસૈન અહમદ મદની છે જેવણ ભવિષ્યમાં પોતાના ઉસ્તાદના નાયબ બની શયખૂલ ઈસ્લામથી મશ્હૂર થયા. અમીરે જમાઅત હઝરત મવ. મોહમ્મદ યુસુફ સા. (રહ.) ફરમાવે છે. સાફ ઈસ્લામે ફકત મુસ્લિમોની ખિદમત માટેનું શિક્ષણ નથી આપ્યું. અને બુખારી શરીફમાં યતિમ-બેવાહ મિસ્કિનનો શબ્દ આવ્યો છે. મુસલમાનની કેદ નથી મુસ્લિમ સાથે ખાસ નથી. ગેર મુસ્લિમની ખિદમત કરવાથી પણ ધવાબ મળશે. જેના માટે કિતાબમાં આગર પદશો. હઝરત શયખૂલ ઈસ્લામ મવ. હુસૈન અહમદ મદની સા. (રહ.) સફર કરી રહ્યા હતા. ફર્સ્ટ ક્લાસમાં સફર કરવાનું કારણ એમ જાણવા મળ્યું કે, ફર્સ્ટ ક્લાસમાં ભીડ નહીં હોવાથી નમાઝ ટાઈમસર સુકુન અને ઈત્મીનાનથી પઢી શકાય છે. તો એક ગેરમુસ્લિમ ભાઈ પણ ડબ્બામાં હતા. જાજરૂ માટેની જરૂરત ગેરમુસ્લિમ ભાઈને થવાથી તેવણ દરવાજો ખોલીને ગયા અને તરત જ પાછા નીકળી આવ્યા. હઝરત શયખૂલ ઈસ્લામ મદની (રહ.) સમજી ગયા તો તેવણ ગયા અને પાછી વહાવી આપી જાજરૂ સાફ કરી અને ગેર મુસ્લિમ ભાઈને કહ્યું કે,

જાવ જુઓ. તો તેવણ ગયા અને જાજરૂ સાફ જોઈ પોતાની જરૂરત પૂરી કરી અને હઝ મદની (રહ.) નાં આ કામથી તે પણ કેટલા ખુશ અને ઈસ્લામી અખલાકથી કેટલા પ્રભાવિત થયા તે લખાણમાં નથી આવી શકતું. એક વખતે હઝ. મવ. મદની સા (રહ.) અમદાવાદની જેલમાં હતા તો તેમની સાથે જે ગેર મુસ્લિમ ભાઈઓ હતા. તેમના માટે સાંભળ્યું કે હજુ ચારથી છ મહિના હમો હઝ. મદની (રહ.) સાથે રહેતે તો હમો એમનો મજહબ (ધર્મ) કબૂલ કરી લેતે. લખવાનો હેતુ એ છે કે મખ્લુકની ખિદમત મુસ્લિમ કે ગેર મુસ્લિમ બહકે જાનવરોના હકો અદા કરવા બાબત પણ ઈસ્લામે તાકીદ કરી છે.

સગાઈનાં હકો અદા કરનારને પાંચ નેઅમતો અને તેની બરકતો

(૧) ઉંમરમાં બરકત (૨) રોઝીમાં વધારો (૩) સગા-સંબંધીઓની મોહબ્બત (૪) ખરાબ મવતથી હિફાઝત (૫) જે ચીજો નાપસંદ છે, તેનાથી હિફાઝત.

હઝરત અનસ રઢી.થી રિવાયત છે કે, રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જેને એ વાત પસંદ હોય કે રોજીમાં બરકત અને મૌત મોડું આવે તો સગાઈનાં સંબંધને જોડે. (બુખારી મસ્લિમ શરીફ).

હઝરત અલી (રઢી.)થી રિવાયત છે કે, જેને એ વાત પસંદ હોય કે તેની ઉંમર અને રોજીમાં વધારો અને ખરાબ મૌતથી હિફાઝત થાય તો અલ્લાહનો ખવફ ડર પેદા કરે અને સગાઈનાં સંબંધને જોડે સગાઓની ભૂલોને માફ કરે. મોહબ્બત-મેલ મેલાપથી રહે.

હઝરત અનસ (રઢી.) રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)થી રિવાયત કરે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવતા હતા કે, સદકો ખયરાત અતે સિલા રહમીથી ઉંમરમાં અલ્લાહતઆલા વધારો કરે છે અને ખરાબ મવતથી બચાવે છે. અને દરેક નાપસંદ ખરાબ ચીજોથી અલ્લાહતઆલા હિફાઝત ફરમાવે છે.

વિચાર કરો આજે અમીર-ગરીબ-ફકીર-હાકિમ-મહકુમ વડીલ કે તેમના નીચેના નોકરો કે અવલાદથી સવાર સાંજ શું સાંભળીએ છીએ. કામ નહીં થયું. આજે નહિ થાય. ફાઈલ નથી આવી. સાહેબ નથી. કાગળ ઉપર ભાર નથી. કાગળ ઉડી ગયું. ફાઈલ નથી. ફાઈલ આપી નથી. ફાઈલ મલતી નથી. મેનેજર નહીં હતો. મેનેજરે કહ્યું વેપાર મંદ છે. નફો વધારે

નથી. રસાકસીનો વેપાર થઈ ગયો. બસમાં જગ્યા નથી. રેલમાં ભીડ હતી ગજવું કપાઈ ગયું. બિમારી ઓળખાતી નથી. ડો. બદલવો પડ્યો. હાર્ટએટેક થયું. આવી બધી બાબતો શું આપણે નથી સાંભળતાં ? મજકૂર શિક્ષક શિક્ષકતથી બચવું હોય તો તેના માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) શું ફરમાવી રહ્યા છે ? સદકો અને સગાઓ સાથે મલે-મિલાપ-મહબ્બત-સુલૂકાય એમની પરેશાની બિમારી કર્જમાં સહાયક મદદગાર બની એમનો બોજ-ભાર ઉઠાવી એમની તકલીફો પરેશાનીઓ હલકી કરી દૂર કરો. માલ અને ઉમરમાં બરકત હાસિલ કરો. અલ્લાહવાલાઓ સખીદિલ અને નેક દિલ લોકોનાં દસ્તરખાન ઉપર મહેમાની કરનારા જાણી શકે અને હઝરત શયખૂલ હદીસ મવ મોહમદ ઝકરીયા સા. (રહ.) ફરમાવતા હતા કે અલ્લાહતઆલા બરકત આપે તો નાની તપેલીથી ૧૦૦/૨૦૦ માણસો ખાય શકે અને બરકત ઉઠાવી લે તો એક દેગથી ૧૦-૧૫ માણસો ખાય લે. આજે પણ બરકત જોવી હોય તો ગામડાઓમાં દિનની ખિદમત કરનારા હાફેઝો-આલિમો જે મામૂલી પગારમાં કામ કરે છે. સાંભળી-વાંચી આશ્ચર્ય કરશો. મામૂલી પગારમાં ગુજરાન કરે એ માલની બરકત છે. જે બરકત દુકાનદારો વકીલો મોટામોટા પગાર લેનારા માણસોના ત્યાં જોવામાં નથી આવતી.

ઉમરમાં બરકત જ્યાં જે કામ માટે જાય તો કામ જલ્દી થઈ જાય. ઉમરમાં બરકત એનું નામ છે. થોડા ટાઈમમાં ઘણું કામ થઈ જાય. જે કામ માટે જાય. કામ જલ્દી પતી જાય. થોડાક ટાઈમમાં ઘણું કામ કરી લે એ ઉમરની બરકત છે. બજાર કે દુકાનો કે ઓફિસો બસ સ્ટેન્ડ-રેલ્વે સ્ટેશન-કે શહેરોમાં જોઈ લો કે જીન્દગીનો કિંમતી ટાઈમ બરફના જેમ પાણી બની ખત્મ થઈ રહ્યો છે. પરંતુ સમજમાં નથી આવતું કે કીમતી ટાઈમ બરબદ થઈ રહ્યો છે એનાં વિરુદ્ધ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નાં ફરમાન મુજબ અમલ કરનારા-સગાઈનાં હકો અદા કરનારા ડોક્ટર-વકીલ-વેપારી મેનેજર કે કારખાનાનો માલિક હોય કે મકતબ-મદ્રસાહનો ઉસ્તાદ હોય તેમની જીન્દગી ઉમરમાં બરકત જુઓ. પોતાની જીવન જરૂરીયાત પૂરી કરી પાંચ ટાઈમની નમાઝ-મદ્રસા કે સ્કૂલનું શિક્ષણ કે દીની જમાઅત સંસ્થાનું કામ ટાઈમસર કરી અનેકના દુઃખ દર્દમાં ભાગીદાર બની આખેરતની જીન્દગીને કામ્યાબ બનાવે છે. એ માટે જોવું હોય તો પાછલો ઈતિહાસ ઉઠાવીને જુઓ. હઝરત હાજી ઈમદાદુલ્લાહ મકકી, (રહ.) હઝરત મવ. રશીદ અહમદ ગંગોહી (રહ.) હઝરત મવ. હકીમુલ ઉમ્મત થાનવી રહ. હઝરત મવ. ખલીલઅહમદ સા (રહ.)

હઝરત મવ. ઈલ્યાસ (રહ.) હઝરત શીખુલ ઈસ્લામ મદની સા. (રહ.) હઝરત શીખુલ હદીસ મવ. મોહમ્મદ ઝકરીયા સા. (રહ.)ની જીન્દગીમાં બકરત જુઓ. એક એક મુજાહિદ વલીએ એ કામ કર્યું જે એક સંસ્થા જમાઅત સોસાયટી અંજુમન પણ નથી કરી શકતી એ ઉમરની બરકત છે.

નં. ૩ :- તિરમિઝી શરીફમાં છે કે સગાસંબંધીઓ મોહબ્બત કરશે. કારણ કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું છે કે, જ્યારે માણસ અલ્લાહના હુકમોનું પાલન કરે છે તો અલ્લાહનો મહબૂબ બને છે તો અલ્લાહતઆલા આસ્માનમાં મુનાદી કરાવે છે કે હું ફલાણાથી મોહબ્બત કરું છું તમો પણ મોહબ્બત કરો તો એ મુનાદી (અવાજ) આસ્માન પછી જમીન ઉપર કરવામાં આવે છે કે અલ્લાહતઆલા ફલાણા બંદાથી મોહબ્બત કરે છે તો તમો પણ મોહબ્બત કરો તો જમીનવાળાઓ તેનાથી મોહબ્બત કરે છે. (બુખારી શરીફ) તો મજકૂર હદીસથી પાખિત થયું અને દરેક મુસલમાનનો અકીદો છે કે નફો-નુકસાન-મહોબ્બત દુશ્મની અલ્લાહ તરફથી આવે છે તો જે માણસ સગાઈનાં હકો અદા કરે છે સખાવત કરે છે. સદકો ખયરાત કરે છે. સગાસંબંધીઓથી તકલીફ પહોંચી હોય માફ કરી સગાઈના રિશ્તાને વધારે છે. એનો અર્થ એ છે કે જેઓ તમારા સાથે દુશ્મની કરે, નિંદા-ગિબત યુગલી કરે, લડાઈ ઝઘડો કરે તેની સાથે સુલુક કરો, સારો વર્તાવ કરો. તેમની ઈઝઝત કરો માફ કરો. પ્રસંગ આવે દઅવતની લીસ્ટમાં એવા દોસ્તો-સગાઓનું નામ પહેલા લખો. એજ સુલૂકાય છે તો એવા માણસે જેણે પોતાના નફસની ઈસ્લાહ આ પ્રમાણે કરી લીધી હશે, કરી લેશે તો સગો ગમે તેવો પથ્થર દિલનો હશે તો તે બે સારા બોલ બોલવા મજબૂર બનશે. અલ્લાહતઆલા એવા માણસનું દિલ પણ એવા સખી દાતા તરફ ફેરવી તેમનાં દિલોમાં પણ મોહબ્બત પેદા કરશે.

માલદાર સગો નફસ, ખ્વાહીશાત બુઝાવી, મીટાવી ફકત અલ્લાહતઆલા માટે તેના હુકમ આદેશના લીધે સુલૂક કરે છે. તો એવો માણસ અલ્લાહનો મહેબૂબ બને છે તો અલ્લાહતઆલાનો મહેબૂબ બનવાથી મખ્બુકનું દિલ તેના તરફ માઈલ થાય છે. સગાંઓના દિલોમાં પણ મહોબ્બત આવશે. તો ખાનદાનમાં તઅલ્લુક સંબંધ જોડાઈ મહોબ્બત પેદા થઈ સમાજમાં ભલાઈનું વાતાવરણ પેદા થશે.

ચોથી બરકત સગાં સંબંધીઓ સાથે મેળમેળાપથી સગાઈના હકકો અદા કરવાથી ખરાબ મોતથી હિફાઝત થશે. હાકિમે મજકૂર વધારાને

સહીસ કહ્યો છે. ઈમામે અહમદ (રહ.)ના ફરજંદ અબ્દુલ્લાહે મજકુર વધારાને નકલ કર્યો છે જે પણ દુનિયામાં આવ્યો તેનું મરણ થવાનું જ છે પરંતુ દુનિયા સમજે છે, બોલે છે જુએ છે કે ફલાણો માણસ કૂતરાની મોત મરી ગયો. જુલાઈ ૮૬ ના છેલ્લા પખવાડીયામાં “ગુજરાતમિત્ર”માં આવ્યું હતું કે બે માણસોનું એકસીડન્ટ થયું પરંતુ તેઓની લાશો સુરતના પ્લેટફોર્મ ઉપર લારીમાં હતી અને કપડું પણ નહીં હતું અને માખીઓ ઉપર હતી. એનાથી ‘ગુજરાતમિત્રે’ બીજા દિવસે તંત્રી લેખ પણ લખ્યો હતો. કેટલી મહાન ઈબ્રત લેવાની છે. અનેક હદીસોમાં બયાન છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ખરાબ મોત (મરણનું કારણ ખરાબ હોય) જેનાથી લોકોને નફરત થાય પનાહ માંગતા હતાં. (બુખારી શરીફ ભા-૧)

ખરાબ મોતના અમુક પ્રકાર છે.

(૧) દુન્યવી કિત્તામાં સપડાય ઈમાનથી મહરૂમ બને. (૨) બીમારી માંદગી એટલી લાંબી બને કે માણસ કમજોર હોવાના લઈ બેસબ બની મોતની તમન્ના કરે. અને દુન્યવી મુસીબતોથી કંટાળી મોત માંગવું જાઈજ નથી. પરંતુ દીની મુસીબતો, કિત્તાઓના લઈ મોત માંગવું જાઈજ છે. (૩) અચાનક હાર્ટ ફેલ કે એકસીડન્ટથી મરણ થઈ જાય કે માફી-સાફી તીબા, વસીયતનો મોકો જ નહીં મળે.

એવી ખરાબ મોતથી રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) પનાહ માંગતા હતા.

સગાઓ સાથે સુલૂકાય કરવામાં-દિલ મજબૂત હોવા જોઈએ. અગર સગો બદઅખ્લાકી કરે આદતો ઠીક નથી, સગાનો માનમરતબો રાખતો નથી. માલદારની ખુશામદ-ચાપલુસી કરતો નથી. જે લોકોને ઘણી પસંદ છે અને એમાં પણ ઘાસ કરતાં સુખરાઓનું જોર’ વધારે-ની કહેવત મુજબ માલ તો યુ.કે. અથવા અમેરિકા-કેનેડાવાલાનો અને પાવર ભારતીનો અને એવા ભારતીઓ કે સગો પરદેશથી મોકલે, પરંતુ અહિંયા મેલ-મેલાપ નથી અથવા અહિંયા ગરીબ સગો ખુશામદચાપલુસી નથી કરતો, તો એવાઓ સાથે સંબંધ તોડી મજકુર નેઅમતથી મહરૂમ બને છે.

અથવા બિમારી લાંબી થઈ જવાથી દવાદારૂ કરનારા ઘણી કે ઘણિયાણી કે છોકરા-છોકરીઓ કે પૌત્રા-પૌત્રીઓ ઉપર બોજ બનવાથી તેઓ પણ તમન્ના કરતા થઈ જાય કે જલ્દી જનાજો નીકળે કે રાહત મલે.

નમૂનારૂપે અમૂક ખરાબ મોતના પ્રકાર લખ્યા છે માટે ઈમાન ઉપર ખાતેમો થવા માટે ખરાબ મવતથી બચવા માટે સિલા રહમી સગાઈના હકો અદા કરી રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની બશારત હાસિલ કરવાની તવફીક અલ્લાહતઆલા અતા ફરમાવે આમીન.

પાંચમી બરકત - રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની બશારત ખુશાબબરી કે તબિયત વિરૂધ નાપસંદ કામો જેને માણસ સારા નથી સમજતો. જેનાથી માણસને ડર-બીક લાગે છે. અલ્લાહ તઆલા તેનાથી હિફાજત ફરમાવે છે વિચાર કરો આજે કોણ માણસ છે કે તેને તબીયતમાં મનપસંદ કાર્ય વગર એવા કામોનો સામનો નથી થતો કે જે તેને પસંદ ન હોય. ઘરવાળીની શિકાયત-બચ્ચાઓની શિકાયત-મહોલ્લાવાળાઓની શિકાયત અંજુમન-મેહફિલ, કમિટિની શિકાયત, વિચાર કરો કે હમો સગા સંબંધીઓનાં હકોને બરબાદ કરવાની નહુસત જોઈ રહ્યા છે અને એ નહુસત એટલી બધી વધી ગઈ છે કે સવાર-સાંજ દુન્યાના માહોલમાં આ સાંભળી રહ્યા છીએ. અલ્લાહ તઆલા હિફાજત ફરમાવે. આમીન.

હાજતમંદ સગાને માલ આપવાનો ધવાબ વધુ છે.

સગા સંબંધીઓ હાજતવાલા જરૂરતવાલા હોય તો અલ્લાહના રસ્તામાં માલ દવલત ખર્ચ કરવા કરતાં એમને આપવું વધુ ધવાબનું કામ છે. હજરત મયમુનાહ (રદી.)થી રિવાયત છે કે તેમણે એક બાંદી રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના મશ્વેરા વગર આજાદ કરી આપી જ્યારે તેમના ઘરે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) નક્કી દિવસે આવ્યા (મુબારક આદત પ્રમાણે) દરેક બીવી સા. (રદી.)નાં ત્યાં એક એક દિવસ રહેતા હતા. (તો એકાંતનો લાભ લઈ) હજ. મયમુનાહ (રદી.)એ બાંદી આજાદ કરી દેવા બાબતનું બયાન કર્યું. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે શું તું ખરેખર બાંદી આજાદ કરી આપી છે તો હજરત મયમુનાહ (રદી.) એ જવાબ આપ્યો કે મેં આજાદ કરી આપી છે. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે ખબરદાર એ વાત વકીની છે કે અગર મજકુર લૌડી તારા મામાઓને આપી દે તો વધુ ધવાબ મલતે (બુખારી શરીફ) વિચાર કરો ગુલામ લૌડી અલ્લાહતઆલા માટે આજાદ કરવા માટેનો કેટલો મહાન ધવાબ છે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે અગર કોઈ માણસ ગુલામ લૌડી અલ્લાહ માટે આજાદ કરે તો અલ્લાહ તઆલા તેના બદનના દરેક ભાગને જહન્નમની આગથી આજાદ કરશે. અહિંયાં સુધી કે તેની

શરમગાહને પણ તેના બદલામાં આજાદ કરશે. (બુખારી શરીફ) માટે ઉલ્માએ લખ્યું છે કે, મરદ ગુલામને અને અવરત લોંડીને (બાંદી)ને આજાદ કરે. આ મહાન ધવાબ હોવા છતાં રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે મજકુર બાંદીને ઓ મયમુનાહ (રદી.) તારા મામાઓ હાજતમંદ હતા, તેમને તું હદિયો આપી દેતે તો એ બાંદી તેઓની ખિદમત ચાકરી કરતે, તેઓ ખુશ થાતે તો સગાઈનો સંબંધ જળવાતે, ખાનદાનોમાં મોહબ્બત વધી જતે તો તને વધુ ધવાબ મલતે આજે ઘણાં લોકો દિનદારી-ઈમાનદારી-મસ્જિદ મદ્રસાહની ખિદમતનો દાવો કરનારા, ગામ, કસ્બા-શહેર, અંજુમન-સોસાયટીના આગેવાનો બની બેઠેલા તેમજ વાંઝ લોકો મરતાં સમયે મરણ પથારીએ અથવા મરણ પહેલાં વસિયત કરી સગાઓના હકો બરબાદ કરે છે કે કરાવે છે.

મસ્જિદ-મદ્રસાહ મોહતાજ નથી. અલ્લાહતઆલા જામિન છે તો એવા સમયે ગરીબ સગાઓમાંના તરફથી હોય કે બાપનાં તરફથી તેમનો ખ્યાલ રાખી તેઓની મદદ કરવું વધુ સવાબનું કામ છે. જહાલતને લઈ મસ્જિદ મદ્રસાહમાં આપવું વધુ ધવાબનું કામ સમજી સગાના હકો બરબાદ કરે છે, કે વારસાઈ હકોથી મહરૂમ કરે છે ઘણું જ ગુનાહનું કામ છે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે મરદ કે અવરત સાઠ વરસ ઈબાદત બંદગીમાં ગુજારે અને મરતી વખતે વારિસોને વસીયત કરી નુકશાન પહોંચાડે છે તેઓ આગમાં જશે (તિરમિઝી શરીફ) બીજી હદીથમાં જે જેણે વારિસોનો હક ખત્મ કર્યો તો અલ્લાહતઆલા ક્રિયામતનાં દિવસે તેનો હક જન્મતથી ખત્મ કરશે (ઈબ્ને માજહ શરીફ)

મરદ કે અવરતને ભાગ ત્રીજો ભાગની વસિયત કરવાની ઈજાજત છે. પરંતુ વાંઝ લોકો જહાલતનાં લઈ મસ્જિદ મદ્રસા માટે બધી મિલકત વસિયત કરવાને ઘણું જ ધવાબનું કામ સમજે છે. એ ધવાબ નથી મહાન ગુનોહ છે. કારણ કે વાંઝ-મરદ અવરત ભાઈ ભત્રીજા વિગેરેને મહરૂમ કરે છે અથવા સગા સંબંધીઓ ભાઈ ભત્રીજા-ફોઈ-મામા ખાલી કે બહેન-ભત્રીજા કે નવાસા કે પોત્ર-પૌત્રીઓ કે કાકા કે પિતરાઈઓ ગરીબ ફકીર હોય હાજતમંદ હોય તો તેમનો ખ્યાલ રાખવો. જ્યાં સદકા ઝકાત દેવું જાઈજ છે તેમને આપે અને જેમને ઝકાત લેવું-દેવું જાઈજ નથી તેઓને નફલ સકકો કે હદયો બખ્શીશ આપવું વધુ ધવાબનું કામ છે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે, ગરીબ ઉપર સદકો કરવાથી એક ધવાબ મળશે. અને સગાઓ ઉપર ખર્ચ કરવાથી બે ધવાબ મલશે એક સદકાનો

અને એક રિશ્તેદારીનો બે સવાબ મલશે (તિરમીઝી શરીફ) હજરત અબૂહુરેયરાહ (રદી.)થી રિવાયત છે કે, રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું એક (૧.) દીનાર અલ્લાહનાં રસ્તામાં (જિહાદ હજજ-તાલિબે ઈલ્મ) ઉપર ખર્ચ કરવો.

(૨) બીજો દિનાર ગુલામ આજાદ કરવા માટે ખર્ચ કરવો. ત્રીજો દિનાર ફકીર ઉપર ખર્ચ કરવો અને ચોથો દિનાર તમારા ઘરવાળાઓ ઉપર ખર્ચ કરવો તો સૌથી વધુ ધવાબ એ દિનાર (પાઉન્ડ-ગોલ્ડ) ઉપર મલશે. જે તમો તમારી અવરત બાલબચ્ચાઓ ઉપર ખર્ચ કર્યો છે. (મુસ્લિમ શરીફ) કારણ કે બીવી તેમજ નાનાં છોકરાઓ અને જે છોકરીઓની શાદી નથી થઈ તેઓનો ખર્ચ ઉઠાવવો ફર્જ છે. નફલ હજ કે જિહાદ ફર્જ કિફાયાહ છે. તાલિબે ઈલ્મ કે મિસ્કિન જેનાં માટે ખર્ચ કરવું નફલ છે. એના હુકમમાં મસ્જિદ-મદ્રસાહ પણ દાખલ છે માટે એમનાં ઉપર ખર્ચ કરવાના બદલે જે રકમ એ ખર્ચમાં વપરાય જેના માટે ખર્ચ કરવું ફર્જ અયન છે તો ધવાબ વધુ મલશે. બદકિસ્મતિની વાત છે કે જે ખર્ચમાં જરૂરી ખર્ચ ફર્જ ખર્ચ જેમાં વધુ સવાબ મળે છે. તેમાં ખર્ચ કરવાની આનાકાની કરી લગાઈ ઝઘડા કરી ઘરને જહન્નમનો નમૂનો બનાવે છે. માટે બાલ બચ્ચાઓ ઉપર તેમજ જે સગાઓ સૌથી પાસેના છે. તેમના ઉપર માલ ખર્ચ કરી વધુ સવાબ હાસિલ કરવા કોશીશ કરવાની તવફીક અલ્લાહતઆલા અતા ફરમાવે. આમીન.

બિરુન સિલતુરરહિમ, નેકી ભલાઈ કરવું સગાઓ સાથે સુલુકાય કરવું

અલ્લાહતઆલા કુરઆન શરીફમાં ફરમાવે છે. તમો નેકી અને તકવા બાબત એકબીજાની મદદ કરો અને ગુનાહ અને જૂલ્મ ઉપર મદદ કરશો નહીં (સૂરએ માઈદહ પારહ નં. ૬)

બિરુન અર્થ નિહાયહમાં લખ્યું છે કે નેકી કરવું એહસાન કરવું માં બાપનાં સગાઓ સાથે.

એના વિરુદ્ધ ઉકુક-માં બાપ કે સગાઓનાં હકો બરબાદ કરવા નાફરમાની કરવું તેમનાં હકો બરબાદ કરવું.

સિલતુલરહિમ ભાવાર્થ સગાઓ નસબી ખાનદાની કે સાસરયાં હોય તેમના સાથે ભલાઈ કરવું, એહસાન કરવું નરમી કરવું, તેમનાં

હાલાતની દેખભાલ કરવું.

કત્તે રહમી એનાં વિરુદ્ધ છે,

(મિરકાત શહે મિરકાત ભા. ૯ પેઈજ ૧૮૯)

સગાઓ સાથે સુલૂકાય કરવી બદનથી ખિદમત કરવું નરમીથી બોલવું, પ્યાર મુહબ્બત નરમીનો વર્તાવ સમાજમાં જાળવવું, ગરીબ હોય માલથી મદદ કરવું, ઝકાતનો હકદાર હોય અને ઝકાત લેવું-દેવું જાઈજ હોય તો ઝકાત કે બખ્શીશ હદયો વિગેરે આપવું, બીમાર હોય બીમાર પુરસી કરવું, નાની ઉંમર કે મોટી ઉંમરના જે પ્રમાણે હોય તે પ્રમાણે વર્તાવ કરવું. નસબ ખાનદાનમાં પાસે કે દુર જે મુજબ હોય તે મુજબનો વર્તાવ કરવું. ખુશીના પ્રસંગે યાદ કરવું દઅવત આપવું, અહિયા સુધી કે સારી શિખામણ આપવી નસીહત કરવું, સારા નેક કામ માટેની નસીહત વસીયત કરવી નેકી ભલાઈમાં દાખલ છે. એના વિરુદ્ધ સગાઓને તકલીફ આપવું, બુરૂં કહેવું, નીંદા ગીબત કરવું, તોહમત લગાડવું, ખુશીના પ્રસંગે ભુલી જવું એ કત્તે રહમી સંબંધ તોડવામાં દાખલ છે.

સુલૂકાય અને બદલાનો અર્થ

એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે તમારો સગો તમારા સાથે સંબંધ તોડે, તમોને દુઃખ આપે, તકલીફ આપે તો પણ તમો તેની સાથે સુલૂકાય કરો. અસલ સુલૂકાય એજ છે, નહિ તો બદલો છે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે સુલૂકાય કરનાર બદલો આપનાર નથી પરંતુ સુલૂકાય કરનાર એ માણસ છે કે જે સંબંધોને તોડનાર સાથે મેલમેલાપ કરે (બુખારી શરીફ)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ સુલૂક અને બદલામાં ફર્ક બતલાવ્યો. બદલો એ છે કે તમારી સાથે સુલૂક કરે તો તમો પણ તેની સાથે સુલૂક કરો. ખુશીનાં પ્રસંગે સગાએ તમોને દઅવત આપી તો તમો પણ દઅવત આપો. તમારી ઈજ્જત કરી કર્જ આપ્યું તો તમો કર્જ આપો. સાયકલ કે મોટર સાયકલ કે ટેલી કે બળદ ગાડું તમો પણ આપો એ બદલો છે.

સુલૂકાય એ કે તમોને ઝરૂરત હતી તે ટાઈમે તમારા સગાએ તમોને મદદ નહિ કરી, કર્જ નહિ આપ્યું, તો તમો તે સગાની ઝરૂરતનાં લઈ મદદ કરો, સહકાર આપો એ સુલૂકાય છે, શિવારહમી છે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) સુલૂકાયનો હુકમ ફરમાવે છે. સગો

તમારા સાથે સંબંધ તોડે લગઈ ઝઘડો કરે તો પણ તમો તેના સાથે નરમી મુહબ્બત માફી દરગુજર કરી સારો સંબંધ રાખો એ સુલૂકાય છે. એ આપણો સારો સુલૂક એહસાન તેઓનાં માટે ઝિલ્લતનું કારણ બનશે.

સુલૂકાય કરનારનો શુક્રિયહ નહીં કરવાથી જહન્નમમાં જશે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની ખિદમતમાં આવી એક માણસે અરજ કરી, ઓ અલ્લાહનાં રસુલ (સ.અ.વ.) મારા સગાઓ છે. હું સુલૂકાય કરું છું. પરંતુ તે લોકો કત્તે રહમી કરે છે. હું એહસાન કરું છું. પરંતુ તેઓ મારા સાથે બદસુલૂકી કરે છે, હું હિલ્મ માફી આપું છું તેઓ મારા સાથે જાહિલ બને છે, તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું અગર એવું જ છે જેવું તું કહે છે તો તું તેઓ ઉપર રાખોડી નાંખી રહ્યો છે અને અલ્લાહતઆલા તરફથી તારા મદદ કરનારા તેઓના વિરુદ્ધ મુકરર કરશે. (મુસ્લિમ શરીફ)

તમો તેઓનાં ઉપર રાખોડી નાંખો એના ઘણા અર્થ લખ્યાં છે.

(૧) એહસાન કરનારાઓનો શુક્રિયહ અદા કરવું વાજિબ છે. જ્યારે-તમારી ભલાઈ સુલૂકાયનું એહસાન અદા નહિ કર્યું તો તમારો હદયો બખ્શીશ તેના માટે હરામ બની તે માલ અઝાબનું કારણ બનશે.

(૨) અલ્લામહ તોરપોસ્તી લખે છે કે તમારી સુલૂકાય એહસાન નહિ માન્યું તો તમારો સુલૂક આગ બની તેના પેટમાં જશે. જાણે તેને આગ ખવડાવી.

(૩) સામેવાલાની બદસુલૂકી લગઈ ઝઘડો તારી સુલૂકાયથી તે માણસ સમાજ સોસાયટીમાં ઝલીલ હકીર બનશે. આ કામ એવું થયું કે, તે તેનાં ઉપર રાખોડી નાંખી આપી. (મિરકાત ભા. ૯, પેઈજ ૧૮૯) બીજો લાકય છે કે તમો એવા માણસ સાથે સુલૂકાય કરશો તો અલ્લાહતઆલા તરફથી ફરિશ્તો તમારી મદદ કરશે અને જ્યાં સુધી તમારી સુલૂકાય ચાલું રહેશે, તમારી મદદ અલ્લાહપાક તરફથી થતી રહેશે. માટે એવા દુશ્મનોની દુશ્મની નીંદ-ગીબતથી તમોને નુકસાન થશે નહિ. કારણ કે અલ્લાહપાક તરફથી ફરિશ્તો મદદગાર અને અલ્લાહની ખુશુશી રહમત મલે તો દુશ્મનોની સ્કીમ ખત્મ થઈ જશે બરબાદ થઈ જશે. માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે તે માણસને કહ્યું, તું

સુલુકાય કરતો રહેજે. તેની બદસુલુકી કત્તે રહમી તરફ દેખીશ નહિ, તો મુસલમાનને તેનાં અખલાકને વેર-બદલોથી ઉંચી રાખી માફી દરગુઝર કરી પોતાની બનતી સગાંઓની મદદ કરતો રહે એનું નામ સુલુકાય છે. અલ્લાહની ખાસ મદદ એમને મળશે અને સંબંધ તોડનારો ઝલ્લીલ થશે અને જહન્નમાં જશે.

માં-બાપની ખિદમત ચાકરી

ઈસ્લામે દરેક માનવી ઉપર મખ્લૂકની ખિદમતની જે જવાબદારીઓ સુપ્રત કરી છે. એમાં સૌથી મહાન અને પ્રથમ જવાબદારી “માં બાપ”ની ખિદમત છે. અલ્લાહતઆલાએ પોતાની બંદગી એટલે પોતાના હક પછી જે હકનો આદેશ આપ્યો છે. એ “એ માં બાપ”ની ખિદમતનો આદેશ છે. કુર્આન શ. માં છે કે, -

અર્થ અને અલ્લાહની બંદગી કરો અને સાથે કોઈને ભાગીદાર ન બનાવે. અને માં-બાપની સાથે સારો સુલુક કરો. (પારા-૧૫, સુરએ ઈસ્રાઈલ)

એક મશહુર હદીષ છે “જો અવલાદ પોતાના મા બાપનું ઘડપણ જુએ એટલે ઘડપણમાં એના માં-બાપ જીવંત હોય અને અવલાદ એમની ખિદમત સેવા ન કરે તો એવી અવલાદ માટે હજ. જીબ્રીલ (અ.સ.) એ લઅનત ફીટકારની બદદુઆ કરી અને આપ (સ.અ.વ.) એ અલ્લાહતઆલાના હુકમથી બદદુઆ પર ‘આમીન’ કહી.

હુઝુર (સ.અ.વ.)એ તે મુજાહિદો સૈનિકોને જિહાદ-લડાઈમાં જવાથી રોકી આપ્યા જેમના માં-બાપને એમની સેવાની જરૂર હતી. (રોકવાનું કારણ એ જ હતું કે) એ લોકો ખેતી અને વેપારમાં મહેનત કરી પોતાના માં-બાપની સેવા માટે નાણાં કમાય, હાથ પગની સેવા કરે અને રૂપિયા પૈસા વડે પણ એમની સાથે સારો સુલુક કરે.

નોટ :- જિહાદ ફર્જ કીફાયહ અને માં-બાપની ખિદમત કરનાર ન હોય તો ખિદમત ફર્જ અયન છે. માટે ઘરડા માં-બાપની ખિદમત ચાકરી કરનાર કોઈ ન હોય તો છોકરા ઉપર મા-બાપની ખિદમત ફર્જ અયન થવાથી ફર્જ કીફાયહ માટે જવું જાઈજ નથી. વધુ વિગત માટે મારી કિતાબ “માં-બાપના હકો અવલાદ ઉપર” જોવા વિનંતી.

મોટા ભાઈની ખિદમત

માતા-પિતા પછી મોટાભાઈનો માન મરબતો માં-બાપ બરોબર છે. બંને દુન્યાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું...“મોટા ભાઈનો હક નાના ભાઈઓ ઉપર એવો છે. જેવો માં-બાપનો હક અવલાદ ઉપર” (હદીષ)

હુઝુર (સ.અ.વ.) એ હિદાયત ફરમાવી છે કે “જે મોટો માણસ પોતાના નાનાઓ ઉપર દયા ન કરે અને જે નાનાઓ પોતાના મોટાઓની ઈજાત ન કરે તે હમારામાંથી નથી.” (ઈબ્ને અબ્બાસ)

મોટા ભાઈએ નાના ભાઈ-બહેનો સાથે નરમીનો સુલુક બને નાના ભાઈ-બહેનોએ મોટાભાઈની ઈજાત કરવી તેમનો માન મરતબો જાળવી સારો સુલુક કરવો જરૂરી છે. નહીં તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે મારી નસીહત મારા શિષણ ઉપર જેઓ અમલ નથી કરતા તેઓ સાથે મારો કંઈ પણ સંબંધ નથી. હદીષ.

અવલાદ અને નાના ભાઈઓની ખિદમત

ઈસ્લામમાં અવલાદના શીરે માં-બાપની ખિદમતનો હક ફર્જ કયો છે. એ જ પ્રમાણે માં-બાપ ઉપર પણ અવલાદની કેળવણી અને પાલવવાનો હક ફર્જ કયો છે. માં-બાપ જો અવલાદને પાલવવાની સાથે એમને ઉચ્ચ દીની શરઅી શિક્ષણ અને સારી કેળવણીથી દુર રાખશે તો એનું નુકશાન આગળ જઈ પોતે માં-બાપે જ સહન કરવું પડે છે. અને માત્ર માં-બાપને જ નહિ સંપૂર્ણ સમાજને એ નુકસાન સહન કરવું પડે છે. આવા અમુક ખરાબ માણસોના કારણે સમસ્ત કીમ પરેશાન અને બદનામ થાય છે.

નોટ : જુઓ મારી કિતાબ “અવલાદના હકો માં-બાપ ઉપર.”

કુર્આન શરીફનો આદેશ છે કે :-

અર્થાત :- લોકો પોતાની જાત સાથે સાથે પોતાના ઘરવાળાઓને પણ દોઝબની આગથી બચાવો (સુરએ તહરીમ) આપ (સ.અ.વ.) એ શિખામણ આપી છે કે :-

(૧) બાળકોને અદબ અને સભ્યતા શિખવાડવી એ “સદકહ” કરવાથી ઉત્તમ છે. (હદીષ)

(૨) અવલાદને સારા શિક્ષણથી સજ્જ કરવી એજ મહાન ભેટ

અને ધન છે. (હદીષ)

(૩) છોકરા અને છોકરીઓના વયમાં ભેદભાવ ન રાખવો જોઈએ. બંનેવની તાલીમ-તરબીયત-કેળવણીની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ, અને આવી વ્યવસ્થા કરનાર માણસ જન્મતમાં દાખલ થશે.

(અબુ દાઉદ શરીફ)

અવલાદની દીની તરબીયત મહાન સુલૂક છે. જેનાથી માં-બાપ અને મુસ્લિમ સમાજને ફાયદો થાય છે.

માટે માસૂમ બચ્ચાઓની દીની કેળવણી જન્મતમાં જવાનું કારણ બનશે. નેક અવલાદ માં-બાપ માટે સદકઅે જારિયહ બનશે.

બાળકોને ખુશ કરવા હસાવવા બાબત

બાળકોની સારી કેળવણી માટે ફીત્રી તબ્તી રીતે જરૂરી છે કે બાળકો હસે, રમે, કુદે, બોલે અને આ રમતના કાર્યોમાં બાળકોના વાલીઓ એમને સહકાર આપે. એમને રમવા કુદવાની તક જાઈઝ રીતે આપે.

બંને દુન્યાના સરદાર (સ.અ.વ.) નો એક પ્રસંગ છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એક વખતે કોઈ સહાબી (રદી.)ને ત્યાં દઅવતમાં જઈ રહ્યા હતા. સહાબા (રદી.) આપ (સ.અ.વ.)ની સાથે હતા હજ. યઅહા ઈબ્ને મુરરહ રદી. કહે છે કે રસ્તામાં હજરત હુસૈન (રદી.) રમતા મળી ગયા. તો હુજુર (સ.અ.વ.) પોતાના સાથીઓથી આગળ વધી ગયા. અને પોતાના બન્ને હાથો હજ. હુસૈન (રદી.)ની સામે પહોળા કરી આપ્યા. અને આપ (સ.અ.વ.) આમ તેમ દોડતા જતા હતા. અને હજ હુસૈન રદી ને હસાવતા હતા. અહિંયા સુધી કે આપે એક હાથ હજ હુસૈન (રદી.)ના માથા ઉપર અને બીજો હાથ દાઢીનાં નીચે મુકી હજ હુસૈન (રદી.) ને ઈચકી લીધા અને પોતાની બગલમાં દબાવી લીધા.

સરકાર (સ.અ.વ.) એ નવાસા સાથે હસવાની વાત કરી. પોતાનું દિલ પણ ખુશ કર્યું અને ઉમ્મતને પણ શિક્ષણ આપ્યું કે બાળકોને હસાવવા-રમાડવા અને ખુશ કરવા એ એમની સારી કેળવણી માટે શારિરીક કામ છે અને આ પ્રમાણે કરવું ધવાબનું કામ છે. નાના માસૂમ બચ્ચાઓનો હક છે જે હુસ્ને સુલુકમાં દાખલ છે. માટે બચ્ચાઓને ખુશ કરવા, ખાવા-પીવા વગેરેનો જે ખર્ચ થશે તેનો ધવાબ મલશે.

★ ★ ★

સગાઓ સાથે સૂલૂક

ઈસ્લામમાં સગાઓ સાથે સૂલૂક કરવાની ઘણી જ તાકિદ ફરમાવવામાં આવી છે. કુઆન શરીફ માં ઘણાં સ્થળોએ ફરમાવ્યું છે કે -

“સગા સંબંધિઓને એમના હકકો આપો.”

કુઆન શ.માં મા-બાપની સેવા સાથે જો કોઈની સેવાનો ઉલ્લેખ કર્યો હોય તો એ સગાસંબંધીઓ છે.

અરબોની બોલચાલમાં સદવર્તનને “સિલા રહમી” કહેવામાં આવે છે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ સગાઓના હકકો અદા કરવાવાળાને ખુશ ખબરી આપતાં ઘણાં મહત્વનો વચ્ચો ફરમાવ્યો છે કે, “જે માણસને આ ઈચ્છા હોય કે એની રોજી અને એની ઉમરમાં બરકત વધારો થાય તો તેને જોઈએ કે સગાઓ સાથે સદવર્તન કરે.”

ઉપરોક્ત હદીષ શરીફ ને ઈમામે ખુબારી રહ. એ હજરત અબૂ હુરયરહ (રદિ) થી અદબના પ્રકરણમાં લખી છે.

સારા સૂલૂકના બે પ્રકારો થઈ શકે છે. -

(૧) સગાઓની આર્થિક સહાય કરવામાં આવે.

(૨) સગાઓની ખિદમત માટે ટાઈમ અને જીવનનો થોડો ભાગ લગાડવામાં આવે.

પ્રથમ પ્રકારમાં રોજીમાં વધારો ધવાનું વચન છે. અને બીજા પ્રકારમાં ઉમરમાં વધારાની ખુશખબરી છે એટલે સ્નેહીઓ માટે જે વસ્તુ પણ ખર્ચ કરવામાં આવશે તેમાં બરકત થશે. નાણાં ખર્ચ કરશો તો ધન વધશે અને સમય ખર્ચ કરશો તો ઉમર વધશે.

હુજુર (સ.અ.વ.)નું એ વચન (કે સદવર્તન કરવાથી રોજી અને ઉમરમાં વધારો થશે.) એ ખુશખબરી આ પ્રમાણે છે કે માણસની કીટુંબિક સ્થિતિ વ્યવસ્થિત સંતોષકારક અને ખુશ હોય છે. તે સંપૂર્ણ શાંતિથી જીવન ગુજારે છે, અને કુટુંબમાં ઝઘડો હોય છે, તેનું દિમાગ એ કલેશ-ઝઘડાઓમાં જ સપડાયેલું રહેવાથી પોતાની સંપૂર્ણ શક્તિ એની પાછળ વેડફાઈ જાય છે અને એક કુટુંબ બીજા કુટુંબને દુઃખી કરવામાં જ લાગેલું રહે છે જેના કારણે સંપૂર્ણ કુટુંબ માલ ટાઈમ બરબાદ કરી નુકશાન ઉઠાવી માલ અને ટાઈમમાં બેબરકતીનું કારણ બને છે એનાથી જાહિર થયું કે સગાઓ, સંબંધીઓ અને મિત્રોના અંદર પરસ્પર સહકાર એ દુનિયાની

તરકકી કામ્યાબી માટે પણ ઘણું જરૂરી છે અને પરલોક-આખિરતની સફળતા અને જન્મતમાં જવા માટે પણ ઘણી જરૂરી છે.

બન્ને દુનિયાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ સ્નેહિઓ સગાઈવાલાઓ સાથે સદ્વર્તન કરવાના હેતુથી જે સગાઓ સાથે સદ્વર્તન ન કરે એની સજા વર્ણન કરતાં ફરમાવ્યું કે “સગાઈ સંબંધને તોડનાર જન્મતમાં દાખલ નહીં થશે.”

પરધર્મી સગાઓ સાથે સદ્વર્તન

સગાસંબંધીઓ સાથે સદ્વર્તન કરવા માટે ઈસ્લામ ધર્મએ જે સુચના આપેલ છે. તેમાં ધર્મી-પરધર્મી (મુસલમાન ગેર-મુસલમાન) બન્ને બરોબર છે.

ગેર-મુસલમાન-પરધર્મી મા-બાપ માટે કુઆનશરીફે હુકમ આપ્યો કે “જો તારા (માતા-પિતા) તને શિક્ક કરવા માટે મજબૂર કરે એટલે અલ્લાહના હક્કોને બરબાદ કરવા લાચાર બનાવી દે તો કદી પણ એમનો આદેશ ન માનો પરંતુ દુનિયામાં એમની સાથે સદ્વર્તન કરતા રહો.”

ઉલ્લામાએ એ વાત સાફ કરી આપી કે જો પરધર્મી મા-બાપને જે આદેશ અન્ય પરધર્મી સ્નેહીઓ માટે છે. એટલે ધર્મ બાબત એમની વાત માનવી જાઈજ નથી. પરંતુ દુન્યવી દૃષ્ટીએ એમના સાથે સદ્વર્તન જરૂરી છે. દરેક સગા રિશ્તેદાર સાથે તેમના હોદ્દા પ્રમાણે સદ્વર્તન કરો. પરધર્મી હોવાથી કોઈ સગો સદ્વર્તનથી વંચિત રાખવો એ મહાપાપ ગુનોહ છે. વારસા વહેંચણીનો હુકમ એનાથી જૂદો છે. વારસાઈ હક્ક ધર્મ બદલાઈ જવાથી મલશે નહીં.

પરધર્મીઓ સાથે નમ્રતા

શાહ મુહમ્મદ અલી ફિરદોસી (રહ.) બિહારના બુઝુર્ગો પૈકીના એક બુઝુર્ગ છે એમના પત્રોમાં હજરત અલી (રહિ.) નો એક બનાવ લખ્યો છે.

એક દિવસ હજરત અલી (રહિ.) અને એક યહુદી આગળ પાછળ ચાલી રહ્યા હતા. હજરત અલી (રહિ.) ઉતાવળા પગે ચાલી એ યહુદીથી આગળ નિકળી ગયા. હજરત અલી (રહિ.) એ ધાર્મિક જોશ અને ઈસ્લામી ગયરતના જંઘધારી હતા. (એટલા માટે) આપના દિલમાં આ વિચાર આવ્યો હશે કે આ યહુદી દુશ્મન છે એનાથી આગળ નીકળી

જવું જોઈએ. હજરત અલી (રહિ.) જ્યારે હુઝૂર (સ.અ.વ.) પાસે પહોંચ્યા તો હુઝૂર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું.

‘શું હકીકત છે ? હું હાલ તમારા ચેહરા-મુખાકૃતિ પર નૂર નથી નિહાળતો ?

હજરત અલી (રહિ.) એ જવાબ આપ્યો હુઝૂર ! વાત તો કંઈ નથી પરંતુ હમણાં રસ્તામાં આવતા એક યહુદી સાથે આ પ્રમાણે બન્યું હતું. (ઉપરની ઘટના વર્ણવી) આ સાંભળી હુઝૂર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, “પાછા જાઓ અને એ યહુદીથી માફી માંગો” હજરત અલી (રહિ.)એ આપના આદેશનું પાલન કર્યું.

આ પ્રમાણે હુઝૂર (સ.અ.વ.) એ પોતાના સાથીઓને દુશ્મનો સાથે નમ્રતા અને સારા અખ્લાકનો વર્તાવ કરવા શિક્ષણ આપ્યું (નિકાતે સરમદી પેજ ૪૬)

સગાઓનું પોષણ અને સૂલુકાયમાં ફરક

ઉપરોક્ત પ્રકરણમાં સગાઓ સાથે સદ્વર્તન કરવાનો શરઈ આદેશ શું છે તે બતાવવામાં આવ્યો, પરંતુ એની સાથે સાથે આ વાતનો ખુલાસો પણ ઘણો જરૂરી છે કે ઈસ્લામમાં જ્યાં “સિલા રહમી” સદ્વર્તનની તાકીદ ફરમાવી છે ત્યાં જ માત્ર સ્નેહિઓના પોષણની ઈસ્લામે ઘણી બૂરાઈ ફરમાવી છે.

લોકો બન્ને બાબતોમાં તફાવત નથી સમજતા ‘સિલારહમી’નો અર્થ આ છે કે માણસ પોતાના અંગત માલમાંથી સગા સંબંધિઓની મદદ કરે. એને દરેક પ્રકારની ખેરાત અને મદદમાં એમને અન્ય ગરીબોથી આગળ પ્રથમ નંબરે યાદ રાખે-અકરેબા પરવરી સગાઓનું જ પોષણ એ ઈસ્લામી શિક્ષણથી તદ્દન વિરુદ્ધ છે, તે આ છે કે,

(૧) બીજા જાતો અને બીજા ખાનદાનો કુટુંબના મોહતાજો-જરૂરતવાળાઓ પોતાના સંબંધિઓ કરતાં વધુ જરૂરતવાળા હોવા છતાં એમની મદદ ન કરવામાં આવે અને બીજાઓને ભૂખ્યા તથા પરેશાન અવસ્થામાં છોડી પોતાની બધી જ ખેરાતથી પોતાના દોસ્તો મિત્રો સગાઓના જ ખિસ્સાઓ ભરી દેવામાં આવે આ સગાઓનું પોષણ છે.

(૨) જે માણસ કોઈ સામુહિક હોદ્દો ધરાવતો હોય જેમકે ખલીફા હોય અથવા કોઈ હોદ્દેદાર તો તે સરકારી હોદ્દેદાર, સરકારી હોદ્દાઓને પોતાના સગાસંબંધીઓમાં એવી રીતે ન વહેંચી આપે કે બીજા કુટુંબના

લાયકાત ધરાવતા માણસો વંચિત થઈ જાય. પ્રમુખ, સેક્રેટરી, ટ્રસ્ટીઓ માટે આ બંને પ્રકારો શરીરતથી દષ્ટિએ જાઈજ નથી. પબ્લિકે અર્પણ કરેલ સત્તાઓનો દૂરઉપયોગ કરી ચંદાની રકમોથી પોતાના જાતી કુટુંબ, તાલુકા, જિલ્લાને જ ફાઈદો પહોંચાડે એ અમાનતમાં ખયાનત છે. તે જાઈજ નથી શોષણ નીતી છે. ઈસ્લામી એકતા અને ધાર્મિક માળખાને ધીન્નભીન્ન કરી નાંખનાર છે અને એનાથી કીટુંબિક અસંબિધત (તરફદારી) ભડકી ઉઠે છે અને કવમમાં વિખવાદ થાય છે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ પોતાના સગાઓ અને સંબંધીઓની દરેક રીતે મદદ કરી. પરંતુ એ સાથે જ કોઈ એક પણ વ્યક્તિ જોઈએ તો એ પોતાના કુટુંબનો હોય, અથવા અન્ય કુટુંબનો, મદદથી વંચિત નહી રાખ્યા. અહિયાં સુધી કે પોતાની વહાલીસોથી પુત્રી હજરત ફાતિમહ (રદિ.) પાસે એક હલ્કા પ્રકારનો હાર હતો ! જેને વેચીને એ કિંમત અન્ય જરૂરતવાળા મુસલમાનોને વહેંચી આપી હાલાં કે શરીઅતના કાનૂન પ્રમાણે હજરત ફાતિમહ (રદિ.)ને ઘરેણાં પહેરવાથી કોણ રોકી શકતું હતું?

પરંતુ આ એક એવી હમદર્દી કે જેના પર અમલ કર્યા વગર બંને દુનિયાના સરદાર (સ.અ.વ.) સહાબા (રદી.)ની જમાઅતમાં ઈત્તેફાક હમદર્દી, કુરબાની નો સબક નહીં આપી શકતા હતા.

એ જ પ્રમાણે આપ (સ.અ.વ.) સરકારી હોદ્દાઓની વહેંચણી કીટુંબિક દષ્ટિએ કદી પણ ન ફરમાવતા બલ્કે આપે આપના “હાશિમ કુટુંબ”ને સરકારી હોદ્દાઓથી અળગા રાખ્યા. અન્ય કુટુંબના સેંકડો માણસોને ભીંત પ્રકારના હોદ્દાઓ અર્પણ કર્યા ત્યાં જ હાશિમ કુટુંબમાંથી માત્ર એક જ વ્યક્તિ કે જેમને જુદા જુદા હોદ્દોઓ લિયાકત મુજબ હજ. અલી રદી.ને આપ્યો.

**સારા કામો માટે મદદ કરી સાથ સહકાર આપી
હરામ કામોથી દૂર રહી અલ્લાહની
ખુશી હાસિલ કરો**

“તઆવનુ અલલ બિરે વલ્તકવા”

અર્થ :- નેકીના કામ અને તકવા ઉપર એકબીજાની મદદ કરો. અને ગુનાહ અને ઝુલ્મ ઉપર મદદ કરશો નહીં (પારહ ફ-સુરએ માઈદહનો પહેલો રૂકુઅ) અને અલ્લાહથી ડરો, બેશક અલ્લાહતઆલા

સખ્ત સજા દેનાર છે.”

જ્યાં સુધી બની શકે સગાંસંબંધીઓની કે ઈન્સાનોની શક્તિ મુજબ નેકી અને એ કાર્યો જેનાથી અલ્લાહનો ડર, ખોફ પેદા થાય. મદદ કરો. મદદ કરનાર ભાઈઓને સહકાર આપો. તઆવનુ અરબીમાં બાબે તફાઉલથી છે. બાબે તફાઉલનો અર્થ થાય છે, એકબીજાની મદદ કરો. એકબીજાને સહકાર આપો.

બિરે નેકી ભલાઈના કામો ઉપર એકબીજાની મદદ કરો. સહકાર આપો. કુઆને મજીદ અને અહાદીષે નબવીયહ (સ.અ.વ.)નું શિલ્લ એ જ છે કે નેક બનો. નેક બનાવવા માટે મહેનત કરો. અલ્લાહનો ડર, ખોફ પેદા કરો. અને અલ્લાહનો ડર ખોફ પેદા કરવા કરાવવા બાબત મહેનત કરો. એક માણસ જે કામ નથી કરી શકતો. મસ્જિદ, મદ્રસાહ, દારૂલ ઉલુમ, ગામનું, જિલ્લાનું, પ્રાન્તનું, દેશનું, દુનિયાનું તો તેના માટે જમાઅત અંજુમન બનાવી, કાયદાઓ બનાવી જે શરીઅતના ઉમુલ મુજબ હોય પબ્લીકની મદદ કરો. મદ્રસા કે દારૂલ ઉલુમ અંજુમન કે દીની બોર્ડ તાલુકા કે જિલ્લા કે એક વિભાગ માટે હોય. એક માણસ નહીં કરી શકે તો જમાઅત બનાવી મદદ કરો. ખુલાસો નેકી અને તકવાના કામો માટે મદદ અને સહકાર આપો. ગુનાહના કામો માટે સહકાર આપવું હરામ છે. જાઈજ નથી.

મજકુર હુકમ આપ્યો અને અલ્લાહતઆલાએ એ મુજબ નિઝામ પણ બનાવ્યો. માલદાર, ગરીબ, કારીગર દરેક એક બીજાની મદદ કરે છે. માલદાર પાસે પૈસો છે. ખેડુત અનાજ માટે ખેતી કરે છે. અનાજ તૈયાર થઈ આવ્યું. મજૂરોની મજૂરીથી અનાજ ઘરે આવ્યું, ઘરે લાવવા માટે ગાડાની જરૂરત થઈ. તેની તૈયારીમાં લુહાર, સુધાર, લાકડાનો વેપારી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, ગાડા માટે બળદની જરૂરત રહી. તો એના માટે ગાયો અને એના માટે પશુપાલન કરનારાઓ મરદો કે ઔરતોની જરૂરત થઈ, ગરીબ માલદારનો માલદાર મજૂરોનો મોહતાજ બની એકબીજાને મદદ કરે છે. માલદાર પોતે જ અનાજ ઉગાડવા મહેનત કરતે તો તે દુકાન કે કારખાનાનું કામ, ઈન્તેઝામ નહીં કરી શકતે. મજૂર હુન્તર મહેનત કરત, કપડું જોડા તૈયાર નહીં કરી શકતે. નિઝામે આલમ એક બીજાના સાથ સહકાર ઉપર દારોમદાર રાખે છે. અલ્લાહતઆલાએ દરેક ઈન્સાનને જે કામ માટે પેદા કર્યો છે તે કામની મુહબ્બત તેના દિલમાં મુકી છે. જેનાથી તે કામ મહેનત, લગનથી કરતો રહે છે. એનો નતીજો છે

કે અમુક પ, ૬ રૂપિયામાં હોટલમાં બેસી ખાવું ખાઈ શકો છો.

અગર હોટલવાળાઓના દિલમાં હોટલ માટેની મુહબ્બત નહીં હોય તો મુસાફર તેમજ શહેરોના મજૂરવર્ગની શું હાલત થતે. એક હુકમો જે મોંમાં જાય છે તેના માટે હજારો માણસો, કારીગરો, મરદો, ઔરતો અમીર ગરીબ કામે લાગ્યા તો તમો હમો ખાઈ શકીએ. પરંતુ ઈન્સાન વિચાર નથી કરતો. એકબીજાના સહકારથી કીમો ખાનદાનો, કબીલાઓ દેશ આબાદ છે, આજે પણ દુનિયાના દેશોથી અંજુમનો બની એકબીજાને સહકાર આપવાથી દેશોની જરૂરતો પૂરી થાય છે, પરંતુ સારી નેક બાબતોમાં સહકારના બદલે દેશો ગુનાહ અને જૂલ્મ માટે મદદ કરે. ચોર, ડાકુની મદદ કરે હથિયાર આપે, ઘરોમાં રહેવા પનાહ આતંકવાદ શીખવવા સ્કુલો કોલજો ખોલી શિક્ષણ આપે તો દેશ અને દુનિયા કેવી મહાન મુસીબતોમાં સપડાય જતે, જે આજે દુનિયા અનુભવી રહી છે. લંકા, લીબીયા, ઈન્ડીયા, પાકિસ્તાન, કાશ્મીર જ્યાં ચોર-ડાકુ, શરાબી કબાબી, ઝાની વ્યભિચારી, ખૂની, બદમાશને જે કોમ પનાહ આપે છે તે ઈન્સાનની દુશ્મન છે. ઈન્સાનીયતને હેરાન કરી રહી છે. માટે ઈસ્લામે મજકુર ગુનાહના કામો ઉપર સહકાર આપવું નાજાઈજ-હરામ ફરમાવ્યું અને હુકમ આપ્યો કે અલ્લાહથી ડરો. અલ્લાહનો ખોફ-ડર પેદા કરી ચાલો-તમો દુનિયાવાળાઓને શું સતાવશો ? તેમના જાત-માલની હોળી શું કરશો ? અલ્લાહતઆલા સખત સજા આપનાર છે.

સૂલુકાય-મદદ કોઈ કબીલા, ખાનદાન સાથે ખાસ નથી

મદદનો હુકમ આપ્યો તો બીજી જગ્યાએ ફરમાવ્યું તમોને અકે ઝાત આદમ (અ.સ.) થી પેદા કર્યા છે સર્વ મખ્લૂકબાવા આદમથી પેદા થઈ છે. માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું સર્વ મુસ્લિમ ભાઈ ભાઈ છે. કાળો, ગોરો, રંગથી કોઈને કોઈના ઉપર ફજ્ર કરવું જાઈજ નથી. દેશના હિસાબે પણ કોઈ અફઝલ, બેહતર નથી. રંગ-દેશ ઝાતપાત ફજ્રની વાત નથી. ઈઝઝતના લાઈક માપદંડ તકવો છે. માટે અલ્લાહનો ડર-ખોફ રાખી શરીઅતની હદોમાં રહી ઝીન્દગી ગુઝારી મદદ કરો. ગુનાહોથી ડરો-બચો. એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, તમારો ભાઈ ઝાલિમ હોય કે મજલૂમ હોય તો પણ મદદ કરો. હદીષ સહાબા (રદી) એ કહ્યું મજલૂમની મદદની જાણ છે પરંતુ ઝાલિમની મદદ કેવી રીતે ?

તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે ઝાલિમનો હાથ રોકી લો. જુલ્મથી રોકો. જુલ્મથી રોકવા બાબત મશવેરો આપો એ પણ ઝાલિમની મદદ છે કે તે ગુનાહોથી રોકાઈ જાય. હદીષ.

એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું નેકીના કામો બતલાવનાર નેકી કરવા બરાબર છે, અને ખરાબ કામ માટે રસ્તો દેખાડનાર હરામ કામ કરવા બરાબર છે. હદીષ. બીજી હદીષમાં છે કે જેણે સારો નેક રસ્તો બતાવ્યો તો તેને તેનો ધવાબ અને જેઓ નેક રસ્તા ઉપર ચાલશે તો તેનો ધવાબ મળશે. એ મુજબ ખરાબ રસ્તો, રીત-રીવાજ કરનારને જે મુજબ ગુનોહ થશે એ મુજબ રીત-રીવાજ બતાવનારને પણ ગુનોહ થશે. હદીષ, માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના ફરમાનથી જાહેર થયું કે નેકી કરનારને ધવાબ મળશે તો નેકી બતલાવનારને તેના માટે કારણ બનનાર, સબબ બનનાર વાઈજ, મુબલ્લીગ, ઉસ્તાદ લેખકને પણ તે મુજબ ધવાબ મળશે. માટે મદદ સહકાર નેક કામો માટે કરી આખેરત આબાદ કરો. નાજાઈજ હરામ કામો કરશે કે તેના માટે કારણ બનશે તો હરામ કામ કરનારને જે મુજબ ગુનોહ થશે. હરામ કામ બતલાવનાર, બોલાવનાર લેખક પણ ગુનેહગાર થશે. એનાથી પાખિત થયું કે કોઈ માણસ કે હુકૂમત કોઈ કામ શરીઅતના વિરુદ્ધ શિઆરે ઈસ્લામના વિરુદ્ધ કરશે કરવા વિચાર કરશે અથવા જુલ્મ કરશે અને તેમાં સહકાર આપશે એ સર્વ ગુનેહગાર છે. ઝાલિમોને સહકાર આપવું, બેદિન, મુરતદ, મુનાફિક, ઈસ્લામ દુશ્મનને મદદ આપવું તેના માટે સારું બોલવું હરામ છે. ઝાલિમની તારીફ કરવાથી ઈમાનથી નીકળી જાય છે. ઈમાની નૂર નીકળી જાય છે. મજકુર તાલીમથી દુનિયામાં નેકી, ઈન્સાફ, હમદદી, ભલાઈ, તકવા અલ્લાહનો ડર-ખોફ પેદા કરી કીમે તરકકી કરી અને કરાવવી એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ના શિક્ષણે કોમના દરેક માણસને પોલીસ, ફીજ બનાવી આપ્યો. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નું ફરમાન તમારામાંથી દરેક ચરવાહો (સુપરવાઈઝર) કહો કે પોલીસ છે અને તેઓને તેઓની જિમ્મેદારી બાબત સવાલ થશે. હદીષ. મજકુર તાલીમ ઉપર જ્યાં સુધી અમલ હતો. કીમમાં ભલાઈ, નેકી હતી. અને કીમ આબાદ હતી, કારણ કે દરેક માણસ પોતે પોતાની જિમ્મેદારી સમજી ખરાબ કામ કરનારને તેના ગુનાહના કામથી રોકતો હતો. અને કીમના અબજો રૂપિયા પોલીસ ખાતાથી બચતા હતા, કારણ કે ઉમ્મતે મુસ્લેમહનો દરેક માણસ પોતાની જિમ્મેદારી સમજી પડોશી કે મહોલ્લાવાળાને કે

ગામના ખરાબ તત્વોને ગુનાહોથી, હરામ કામોથી રોકતો હતો. પરંતુ ક્રીમે ઈન્સાનોએ તેની ઝિમ્મેદારી છોડી આપી તો અબજો રૂપિયા દેશમાં પોલીસે કે સી.આઈ.ડી. ખાતામાં ખર્ચવા છતાં નતીજો આપણી સામે છે. દુનિયાની આબાદી માટે કુર્આની આદેશ, હુકમ કિયામત સુધી બાકી રહેશે. જે ક્રીમોમાં મજકુર ભાવના પેદા થશે તે કામચાલ થશે. માટે ભલાઈ નેકી પોતે કરો અને જરૂરત મુજબ જમાઅત, અંજુમન બનાવી એકબીજાની મદદ કરો. મક્સદ અલ્લાહનો ડર ખોફ પેદા કરવાનો છે. માટે અલ્લાહથી ડરો. લોકોથી હાકીમોથી ડર-બીક રાખી ચાલશે તેમની બીકથી હક વાત નહીં કહેશો, હક વાત નહીં લખશો, હક વાત નહીં બોલશો, હક વાત નહીં બતલાવશો, હક વાતની દઅવત નહીં આપશો તો ગુનેહગાર થશો અને એવા લોકોને અલ્લાહતઆલા સખ્ત સજા આપશે-અફસોસ સદમો એ વાતનો છે કે, હક વાત કહેવું, બોલવું મદારિસ, મસાજિદ, દીની સંસ્થાઓમાં પણ ખત્મ થઈ રહ્યું છે. મદ્રસા કે દારૂલ ઉલુમોના ખર્ચ ફરસ્ટ ક્લાસમાં સફર કરી મદારિસ માટે બોજ બનનારા લોકો જ હુજુરીયા આજે પણ છે. જેઓ દીની ઈદારાઓને નુકસાન કરે છે.

“નેકી તકવાના કામો ઉપર એકબીજાની મદદ કરો.”

(સુરએ માઈદહ પારહ-૬)

અલ્લામહ કુરતુબી (રહ.) મજકુર આયતની તફસીરમાં લખે છે. સર્વ મખ્લુકને નેકી તકવાના કામ ઉપર મદદ કરવા હકુમ આપ્યો છે. તમારામાંથી દરેક માણસ નેકી તકવાના કામ ઉપર મદદ કરે કારણ કે નેક કામ બતલાવનારને પણ કરવા જેવો સવાબ મળે છે. (હદીથ)

અને બુરા કામ કરવાથી મના ફરમાવ્યું. બુરૂ કામ બતલાવશે કે મદદ કરશે તો કરનાર જેવો ગુનોહ લાગુ થશે. અલ્લાહમહ માવરદી રહ.ના હવાલાથી લખે છે કે ‘બિર્’ એવું કામ જેનાથી લોકો રાજી થઈ જાય. તકવા એવું કામ જેનાથી અલ્લાહ તઆલા રાજી થઈ જાય, તો અર્થ એ થયો કે એવું કામ કરો, એવા કામ ઉપર મદદ સહકાર આપો જેનાથી લોકો અને અલ્લાહતઆલા રાજી થઈ જાય. એકબીજાની મદદ કરવું દરેક ઈન્સાનની સલાહિયત-લાયકાત આવડત ઉપર છે. આલિમ માટે જરૂરી છે કે તે પોતાના ઈલ્મથી અવામ પબ્લીકને સીધો માર્ગ દેખાડે. પઠવા-પઢાવવામાં મશગુલ રહે. માલદાર પોતાના માલથી ગરીબો-યતીમો-મસ્જિદ-મદ્રસહની મદદ કરે. માલ જ્યાં ખર્ચ કરવું જરૂરી હોય. તકઝો

હોય ખર્ચ કરે. નેકીના કામોમાં માલ ખર્ચ કરે. બહાદુર પોતાની તાકાત શક્તિથી અલ્લાહતઆલાના રસ્તામાં કુલ્લત-તાકત ખર્ચ કરી જિહાદ કરી અલ્લાહતઆલાનું નામ ઉચું કરે.

ખુલાસો :- મુસલમાન બદનના એક ટુકડા જેમ બની જાય. દરેક મુસલમાન એકબીજાને સહકાર આપી જાન-માલ-ઈજ્જત-આબરૂની હિફાજત કરનાર બને અને ગુનાહના કામોથી દુર રહે. અને ગુનાહિત કામો ઉપર મુસલમાનને પણ સાથ-સહકાર નહિ જ આપે. કારણ કે સુલ્હ હરામ છે. તો ગુનાહના કામ ઉપર મદદ કરવું હરામ છે.

(તફસીરે કુરતુબી ભા. ૬, પેઈજ ૪૭)

કેટલો સરસ કાઈદો. નેકીમાં મદદ કરો બદી-ગુનાહથી દુર રહો. તફસીરે બયાનુસ્સુબ્હાનમાં લખ્યું છે કે મદદ એક બીજાની ભલાઈ વગર થઈ શકતી નથી. માટે ઈતેહાદ-ઈતેફાકથી રહેવું જરૂરી છે. (પેઈજ ૫૫૮) ઈતેફાક જમાઅતી જિંદગીમાં જ્યારે જ રહેશે કે હમદદી કુર્બાની, એકબીજાની ઈજ્જત કરશો, નહીં તો પ્રમુખ સેક્રેટરીની ખુરશી એક, ખુરશી માંગનારા અનેક, ખુરશી સૌને પ્યારી, ખુરશી છોડવા તૈયાર નથી, તો જમાઅતોમાં ઝઘડાનું મૂળ કારણ ખુરશી અને હોદ્દાઓ જ છે. માટે હોદ્દો છોડીને પણ કુરબાની આપે, અનેક કુરશીઓ ઉપર ચોંટી રહ્યા છે. કોઈ કામના નથી ઈરાદા, જમાઅત ઉપર બોજ છે, છતાં પણ કુરશી છોડી કુરબાની આપતા નથી.

બિર્ જેના ઉપર દિલને સુકુન થઈ જાય અને ગુનોહ જેના ઉપર દિલને સુકુન નહીં હોય, ઉલમા, મુફતીઓ જાઈજ પણ કેમ નહિ કહેતા હોય. (ફતહુલ કદીર ભા.-૨ પેઈજ-૮)

હકીમુલ ઉમ્મતે ફરમાવ્યું જે કામો ગુનાહના છે. તેના કારણો સબબો પણ નાજાઈજ થશે. જે કામો ધવાબના છે. તેના કારણો પણ જાઈજ થશે. એનાથી જાહેર થયું તે જે સંસ્થાઓ દીન મુસલમાનોની મદદ કરે છે, તેનો મેમ્બર બનવું જાઈજ અને જે પાર્ટીઓ દીનની દુશ્મન છે તેના મેમ્બર બનવું નાજાઈજ હરામ થશે.

(તફસીરે માજેદી પે-૨૩૬)

તફસીરે રૂહુલમઆનીમાં લખ્યું છે બિર્” માં સર્વ હુકમો દાખલ છે. તકવા-નફસાની ખ્વાહિશાતથી બચવું. સર્વ જે કામ જેનાથી રોકાઈ જવાનો હુકમ છે, તેને છોડી દેવું. (ભા-૬ પે-૫૬)

તફસીરે નજમે દોરરમાં લખ્યું છે કે નેકી અને તકવાના કામ ઉપર મદદ કરવાનો હુકમ છે. માટે ભાઈ કે દોસ્ત ગલ્તી જુદા ઉપર હોય મદદ કરવું જાઈજ નથી. (ભા-૬ પે-૧૦)

આજે મુસ્લિમ સંસ્થાઓ સોસાયટીઓ-મસ્જિદ-મદ્રસા દીની ઈદારાઓમાં કામ કરનારાઓથી હમદદી, ઈકરામ કુર્બાનીનો જજબો નીકળી ગયો તો સાથ સહકાર આપવા માટેનું કારણ અંગત લાભ મહોલ્લા કે પૂર્વ કે ઉત્તર દક્ષિણનો ફાયદો કે નાના-મોટાની વાડો કાયમ કરી લડાઈ ઝઘડાઓના સ્થાનો સેન્ટર બનતા જઈ રહ્યા છે જેનાથી દીનની કોમની ખિદમત કરી શકાતી હતી અને ખિદમત માટે જ કાયમ કરવામાં આવેલી સંસ્થાઓથી નાના-મોટા પુર્વ ઉત્તરના ઝેહરીલા રોગોને દાખલ કરી કોમને નુકસાન થઈ રહ્યું છે. માટે મદદ માટે ઈત્તેફાકની જરૂર છે. અને ઈત્તેફાક હમદદીથી આવશે. અને હમદદી માટે કુર્બાનીની જરૂર છે. કુર્બાની સીટ છોડો, હોદ્દો છોડો, અને બીજાઓને પણ આગળ આવવા દો. જે માણસ હોદ્દો છોડવા માટે કુર્બાની નથી આપી શકતો, હોદ્દા માટેની લડાઈઓ ઝઘડાઓ હશે તો કવમને બીજી રીતે ફાયદો કેવી રીતે પહોંચી શકશે માટે ઈત્તેહાદ-ઈત્તેફાક પેદા કરવા માટે કુર્બાનીની જરૂર છે. કુર્બાની આપશો તો સીટ-હોદ્દો મલશે. માંગવાની જરૂર નથી.

દીનની ખિદમત મહાન કાર્ય છે.

કારીગરોની સહાય કરવું તેમજ જેઓ સમાજ ઉપર બોજ હોય તેમને કારીગરી શીખવવું ઈમાની કામ છે.

હજ. અબુઝર રદી. કહે છે કે મેં પૂછ્યું અલ્લાહના રસુલ (સ.અ.વ.) કામોમાં સારામાં સારું કામ શું છે ? તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ જવાબ આપ્યો-અલ્લાહતઆલા ઉપર ઈમાન લાવવું અને અલ્લાહનું નામ ઉચું કરવા કોશીશ કરવી. અબુઝર (રદી.) એ કહ્યું કે મેં પૂછ્યું કયા ગુલામને આઝાદ કરવું વધુ પવાબ છે ? તો જવાબ આપ્યો કે જે ગુલામ તમને પસંદ હોય અને તેની કિંમત વધુ હોય અબુઝર (રદી.) એ કહ્યું કે હું એ કામ નહીં કરી શકું તો ? તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ કહ્યું કે તમે કારીગરની મદદ કરો. અને જેઓ સમાજમાં કંઈ પણ કામ નથી કરતાં, સમાજ ઉપર બોજ છે. તેમને કામ કરવા લાયક બનાવો. હજ. અબુઝર (રદી.) એ કહ્યું કે હું કમઝોર થઈ જાઉં અને એ પણ ન કરી શકું તો ? રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું તમે તમારી શરારત

બુરાઈથી લોકોને રોકો એ પણ તમારી જાત માટે તમારો સદકો બનશે. (મુસ્લિમ શરીફ ભા. ૧ પેઈજ. ૬૨)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના મજકુર ફરમાનમાં ઘણા મહાન સબકો છે. સારામાં સારું ઉત્તમ કાર્ય ઈમાન અને અલ્લાહના રસ્તામાં અલ્લાહનું નામ ઉચું કરવા મહેનત કોશીશ કરવું છે, કારણ કે માણસ દુનિયામાં કોઈ પણ પાર્ટીનો સભ્ય બને છે તો આગળ વધવા, હોદ્દો મેળવવા તે જમાઅત સંસ્થા, બોર્ડ કે સોસાયટીનાં ઉસુલોનો ખ્યાલ રાખી મહેનત કોશીશ કરશે તો જ આગળ આવશે. ચૂપચાપ બેસી રહેનાર આંગળી ઉંચી કરનાર લોકોની ટીકીટોથી જનારા આગળ નથી આવી શકતા, જેઓ કુર્બાની આપે મહેનત કરે, સફર કરે, કલ્મએ શહાદતના બન્ને રૂકનો ઉપર ઈમાન લાવી વેહદાનિયત અને રિસાલતના શિલ્પને આગળ વધારવા દુનિયામાં ફેલાવવા મહેનત, કોશીશ કરે એ કામ સર્વ કામોથી ઉત્તમ, અફઝલ અને બેહતર છે. મહેનત મસ્જિદની લાઈનથી, મદ્રસાની લાઈનથી, તબ્લીગની લાઈનથી, વચ્ચે કે કિતાબો લખી, મજમુનો લખી કોઈપણ રીતે ઈમાની તાલીમ માટે મહેનત કરવું શામિલ છે. મજકુર મહેનત તમે કરો અથવા પગારદાર માણસો રોકી તેમને દીનના કામમાં લગાડી તેમને દુનિયાની સર્વ ઝરૂરીયાતથી ફારીગ કરી આપો, તો તે આલીમ, મુબલ્લિગ દીનની જે ખિદમત કરશે. દીન-મજહબ માટે જીન્દગી વકફ કરી રાત-દિવસ એમાં લાગેલો રહેશે. જેણે રકમ ખર્ચ કરી તેનો પવાબ તે માલદારને મળશે. માટે સૌથી ઉત્તમ કામ દીન માટે જે પણ લાઈનથી થઈ શકે મહેનત કરો. પોતાનાથી જે રીતે થઈ શકે અથવા અંજુમન, સોસાયટી, ઈદારો, સંસ્થા, જમાઅત બનાવી કોમની, મજહબની જે પણ લાઈનથી થઈ શકે ખિદમત કરો, એ દીનનું મહાન કામ છે. આજના ફસાદ, બેદીની ફિત્તાનાં સમયમાં જ્યારે લોકો દીનથી દૂર થઈ રહ્યા છે, દીનથી નફરત કરી રહ્યા છે, બલ્કે દીનની ખિદમત કરવાવાળાઓને કફર મુલ્લાવાદી કે બીજી રીતે વગોવવામાં આવી રહ્યા છે. આલીમો પોતાની મહેનત કોશીશમાં કાર્યકર્તાઓ, સંસ્થાની વ્યવસ્થા બાબત મહેનત કોશીશ કરી પવાબે જારિયહ કમાય જે ઉત્તમમાં ઉત્તમ મહાન કાર્ય છે. **નોટ :-** સાહીબે માલને અરજ કરીશ કે આ સમયે જો તમો તમારું નાણું પૈસા જમા કરી રાખશો. ઈમાન, અહકામે ઈમાન કે શિઆરે ઈમાનમાં શિલ્પ બાબત ખર્ચ નહીં કરશો તો ગુનેહગાર થશો. જે આલીમ, મુબલ્લિગ બલ્કે ઈબલાસથી ગામમાં કામ કરનાર ગરીબ હોય તેમની સહાય કરી દીન માટે કોશીશ કરી ઉત્તમ કામ કરનારની લિસ્ટમાં નામ નોંધાવી લો.

કોઈપણ ખાદિમને દત્તક લઈ દીની ખિદમત માટે ઝાત-જાન વકફ કરાવી આપો.

બીજો વાક્ય જે ગુલામ તમને પસંદ હોય અને કિંમત ઉંચી હોય.

જ્યારે તે સમયે ગુલામીનો રીવાજ હતો તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, જે ગુલામ તમને પસંદ હોય અને જેની કિંમત વધુ હોય તેને આઝાદ કરો. હું લખીશ કે તે સમયે દીની-ઈમાની માહોલ હતો તે ગુલામ પસંદ હતો, જે ઈસ્લમની દીલ્લતથી માલામાલ હોય. દીનની ખિદમત કરવાની સલાહિયત હોય, તો એવા ગુલામને આઝાદ કરો જે ઉપરના વાક્ય સાથે બંધબેસ્તો હોય કે જે ગુલામમાં ઈમાન બાબત કોશીશ મહેનત કરવાની સલાહિયત વધુ હોય તે ગુલામને આઝાદ કરો. જે આલિમ, મુબલ્લિગ, ઈબ્લાસની સાથે ખિદમતમાં લાગેલો છે તેને દીનની ખિદમત માટે આઝાદ કરી આપો. હઝ. અબુઝર (રદી.) એ ત્રીજો સવાલ કર્યો તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ જવાબ આપ્યો કે ઉપર મુજબના બન્ને કામો કરવાની શક્તિ મારામાં નહીં હોય તો તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે કારીગરોને મદદ કરો. માણસ દરજ્જા છે પરંતુ એની પાસે મશીન નથી, મોથી છે, પરંતુ તેને લગતો માલસામાન નથી. સુથાર છે પણ તેને લગતાં ઓજાર બાબતની મદદ કરી તેને તેવા કામમાં લગાડો, લુહાર છે પણ લુહારી કામ બાબત જે સામાનની જરૂર છે તે બાબત તેની મદદ કરો. ખુલાસો એ કે કારીગર છે પરંતુ માલ-સામાન ન હોવાના લઈ કામ નથી કરી શકતો અથવા કામ તો કરે છે પરંતુ મજૂરી કરી છે, અને મામુલી રકમ આપી તેની કમાણી વ્યાજખાવ લોકો કે બેન્કો તેની કમાણી લઈ જાય છે. તો એવા માણસને સહકાર આપો, મદદ કરો. ઝકાતનો હકદાર હોય તો ઝકાતની રકમથી ઓજારો, સામાન ખરીદી માલિક બનાવી આપો. તમારી ઝકાત અદા થઈ જશે. તે કારીગર કમાતો થઈ તેના કુટુંબનું ભરણ-પોષણ કરશે. લોકો સામે હાથ ફેલાવવાથી દૂર રહેશે. જ્યારે તે પોતાની હાજતો ઝરૂરતો, પોતાની કારીગરીના કામથી પૂરી કરી લેશે તો તે સમાજ માટે ઉપયોગી બની દીનનો, કોમનો ખાદિમ બનશે. કોમની, દીનની ખિદમત કરશે. અથવા જે માણસ અખરક કંઈજ કામનો નથી, જે નવજુવાન કંઈ કામનો નહીં હોય તો ઘરવાળા ઉપર બોજ, બેઠુંબેઠું, ખાવાનું અને ઘરમાં લડાઈ ઝઘડો કરશે. કારણ કે દીની તાલીમ નથી. દુનિયાવી તાલીમ નથી તો એવો માણસ ઘરવાળા પર બોજ

થશે. ઘરેથી બહાર નિકળશે તો મોહલાવાળા ઉપર બોજ થશે. બોલબેટ, પતંગ કે લખોટા રમશે, મહોલ્લાના છોકરાઓથી લડાઈ ઝઘડો કરશે, કોમેન્ટરી કે ટી.વી. અથવા ગામ મોટું હશે તો હોટલ કે, બસસ્ટેન્ડ કે રેલ્વે સ્ટેશન પર કોઈની છેડતી કે બકવાસ કે બેકાર વાતો કરશે. ખુલાસો એ કે ઘર ઉપર બોજ, મહોલ્લા ઉપર બોજ, ગામ ઉપર બોજ થઈ જશે, કારણ કે કોઈ હુન્નર નથી કે કામ કરી શકે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે એવો માણસ જે કંઈ કામનો નથી તેને કામે લગાડો, કોઈ કામ હુન્નર શીખવો કે તે હુન્નર શીખી પોતાનું ગુજરાન કરી શકે.

વિચાર કરો કે આ કામ બે ચાર માણસો નહીં કરી શકે તો એના માટે અંજુમન કે સોસાયટી બનાવવાની જરૂરત હોય તો એ બનાવી કોમની મજકુર ખિદમત કરો. એ પણ દીનનું કામ છે. માટે જેઓ પણ સોસાયટીઓ કે અંજુમનને સાથ-સહકાર આપે છે એ પણ ઈમાની કામ છે. અગર સોસાયટીને સાથ-સહકાર નહીં આપી શકો તો યાદ રાખો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ છેલ્લા હુકમ ફરમાવ્યો કે તમો તમારી ઝાતને રોકી રાખો. એ કામ તમારી ઝાત માટે સદકો છે. કોમની ખિદમત કરો, નથી કરી શકતા તો કરનારાઓ સાથે લડાઈ ઝઘડો કરશો નહીં.

ઉપરના વાક્ય સાથે મજકુર વાક્યને બંધ બેસ્તુ કરી લો. કુર્આન મજીદ અને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ના ફરમાનો એ મુજબ હોય છે. સંસ્થાઓ, સોસાયટી બનાવી સહકાર આપો. કામ કરનારા કાર્યકર્તાઓ જેઓ કામ કરે છે તેમના કામમાં ખરાબી, નુકસાની જણાય, કાંઈ ભૂલ થાય. તો નિંદા ગીબત તોહમત લગાડશો નહીં. માણસ ભૂલના પાત્ર છે. તમો તમારી ઝબાનને નીંદા, ગીબતથી રોકો, એ તમારી ઝાત માટે સદકો છે. તમો ને નફો થશે. નહીં તો બદગોઈ, ગીબત કરી તમારી આકેબત બરબાદ કરશો.

અગર કામ કરનારાની ભૂલ હોય જે સંસ્થાને, કોમને નુકસાન કરનાર હોય તો જીમ્મેદારો સમક્ષ રજુ કરો. જીમ્મેદારોની પણ એ ફર્જ છે કે સીટ કુરસીના નશામાં નહીં રહેતા શાંત દિમાગે વિચારી ભૂલની ઈસ્લાહ કરે, નહીં તો સંસ્થા કે કોમને નુકસાન કરનારાઓની લિસ્ટમાં દાખલ થઈ અમાનતના બદલે ખિયાનલ કરનારા બની સવાબના બદલે અઝાબની કમાણી કરનારા બનશે.

અલ્લાહતઆલા હિફાઝત ફરમાવે આમીન.

અંજુમન કે સોસાયટીઓના મેમ્બરો કે માનદૂસતો કે હોદ્દદારો

સંસ્થાના લાભના બદલે સગાઈ કે સંબંધ કે દોસ્તી કે ખાનદાનના કારણે સાથ સહકાર આપી મદદ કરનારા સંસ્થાના સહાયક-મદદગાર નથી. અંજુમન કે સોસાયટી કે સંસ્થાને નુકસાન કરનારાઓને મદદ કે સહકાર આપનારા ગુનેહગાર છે. કારણ કે અલ્લાહતઆલા ફરમાવે છે : ‘ભલાઈ તકવા ઉપર મદદ કરો. ગુનાહ અને જુલ્મ ઉપર મદદ કરશો નહિ’ (હરામ છે.) કુઆન શરીફ.

એ માટે સંસ્થાઓમાં જાન રૂઢ દિવસે દિવસે નીકળી રહી છે. હમારી જીમ્મેદારી હકની મદદ કરવું, સાચી વાત રજૂ કરવી. સાચી વાત રજૂ કરનારાઓની મદદ કરવી. એને સહકાર આપવું ફર્જ છે. એ ફર્જથી હમો દુર થઈ રહ્યા છીએ. જેનો નતીજો એ છે કે દિવસે દિવસે અમાનતદાર સારા પ્રમાણિક માણસો જમાઅતી લાઈનથી દુર થઈ ઘરનો ખુણો પકડી રહ્યા છે, માટે અમીર કે ગરીબ, હકિમ કે મહકુમ દરેકની ફર્જ છે કે હકની મદદ કરે અને જુઠ-હરામ કામોથી દુર રહે. નાજાઈઝ કામ કરનારને મદદ નહિ કરે. એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે તમારી ઝાત ઉપર સદકો છે કારણ કે ગુનાહથી બચીશું તો પોતાની ઝાતને જ ફાયદો થશે. કવમની આદત પણ ખરાબ થઈ ગઈ છે. મામુલી વાતો ઉપર કામ કરનારાઓથી બદગુમાની-ખોટા ઈલ્લામ નીંદા-ગીબત, તોહમત લગાડી પોતાની આકિબત ખરાબ કરી કામ કરનારાઓની ઉમંગને કમઝોર બનાવી કોમનું નુકસાન કરી રહ્યા છે.

માટે ઝુબાન કાબુમાં રાખી પોતાની ઝાત ઉપર રહમ કરો. એ તમારી ઝાત ઉપર સદકો છે. ભુલ કામ કરનારથી જ થાય છે. જેઓ કરતા નથી, કરવાનો વિચાર રાખતા નથી, તેઓથી ભુલ થવાની નથી. માટે કામ કરનારની ભુલોથી આઝ કાન કરવા જરૂરી છે. અને એકાંતમાં કહેવા પછી પણ ભુલ નહિં સુધરે, ભુલો કરતા જ જાય. પીછેહઠનું નામ ન લે. જેના દાખલાઓ જોવાઈ રહ્યા છે તેનાથી અંજુમન કે સોસાયટીમાં ફીત્તાઓ થાય છે.

અલ્લાહતઆલા ફીત્તાઓથી બચાવે. આમીન.

મુસ્લિમોની મદદ કરવી

હઝરત અબુ મુસા અશઅરી (રદી.) રિવાયત કરે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું મુસલમાન બીજા મુસલમાન માટે એક દિવાલ જેમ છે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) પાસે કોઈ માણસ સવાલી

આવતો તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવતા હતા કે શિકારીશ કરો ધવાબ મળશે અને અલ્લાહપાક રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની મુબારક ઝબાનથી ચાહે ફેસ્લો કરાવે.

(બુખારી શરીફ ભા-૨ પેઈજ ૮૯૦)

બીજી હદીથમાં છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) પાસે કોઈ મદદ માંગનાર સવાલી આવતો તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) (થોડીકવાર ચુપ રહેતા) તો આપ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે શું તમે જાણો છો કે હું ચુપ શા માટે રહું છું ? સહાબા (રદી.)એ કહ્યું કે હમો નથી જાણતા તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે હું એ માટે ચુપ રહું છું. કે તમારામાંથી કોઈ તેની હાલત જાણતો હોય તો શિકારીશ કરે જેનાથી તેને પણ ધવાબ મળે. (હદીસ)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના ફરમાનથી ધાબિત થાય છે કે મઝહબી હમદદી હોવી જરૂરી છે. એનાથી મુસ્લિમ કવમ મજબૂત બની કવમ અને મઝહબી શેઆર મજબૂત બનશે. જે પ્રમાણે દિવાલ બને છે. અને તે જ દિવાલ મજબૂત બનશે જેનું કનેક્શન જોડ દરેક ઈંટથી બરોબર હશે, ઠીક હશે.

અગર જોડ પકડ બરોબર નથી તો દીવાલ મજબૂત નહીં બને એ માટે દરેકે મુસ્લિમનો જોડ મઝહબી ભાઈઓ સાથે સહીહ દુરસ્ત હોવો જોઈએ. અને જોડ જ્યારે મજબૂત બનશે. કે મઝહબી ભાઈઓની હમદદદી હોઈ અને જ્યારે હમદદી હશે તો તેમનું દુઃખ દર્દની ઓળખ જાણવાની કોશીશ કરશે. માટે જ્યારે ગરીબ કોઈ માલદાર પાસે કે અંજુમન કે સોસાયટીમાં મદદ માટે અરજી કરે પોતાના કે બચ્ચા માટે તો જેમને જાણ છે. તો તેઓ શિકારીશ કરે અને આકા (સ.અ.વ.) એવા સમયે મજલિસમાં બેઠેલાઓને યાનસ આપતા હતા. સવાલીની અરજી સાંભળી ખામોશ ચૂપ રહી મજલિસમાં બેઠેલાઓને મોકો યાનસ આપતા હતા કે કોઈ જાણકાર હોય તો શિકારીશ કરી સવાબમાં દાખલ થયા. માટે સગાસંબંધી કે કીમની મદદના ઘણાં પ્રકારો છે.

- (૧) શક્તિ હોય તો મદદ કરો, સહકાર આપો. માલદોલત અનાજની મદદ કરો.
- (૨) તમારી ઈઝજત આબરૂ હોય ગરીબો, ફકીરો બેવહ યતીમ માટે તમારી લાગવગનો ઉપયોગ કરી બે શબ્દ બોલો કે બે લીટી લખી શિકારીશ કરો.

(૩) તમો કોઈ સંસ્થાના સભ્ય કે હોદ્દાદાર હોય તો તમારી જીમ્મેદારી છે કે તાલુકા કે જિલ્લા કે એસેમ્બલી કે પાર્લામેન્ટના સભ્ય હોવાતી જે એરવાની નુમાઈન્દગી કરો છો તેના હકો અદા કરો.

એ મજકુર જીમ્મેદારોની ફર્જ છે. એ ફર્જો અદા કરવાથી કવમ મજબૂત બનશે. જેનું શિક્ષણ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ આપ્યું છે.

મુસલમાનોનું દુઃખ દર્દ જોઈ મઝહબી ભાઈઓની બેચેની

હઝરત નુઅમાન ઈબ્ને બશીર (રદી.)થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવતા હતા મુસલમાન એક બીજા ઉપર રહમ કરવામાં અને એક બીજાથી મુહબ્બત કરવામાં, એકબીજા હિર મહેરબાની કરવામાં એવો હોય છે જે પ્રમાણે માણસનું બદન. જ્યારે બદનના કોઈ ભાગમાં તકલીફ થાય છે. તો પૂરું જીસ્મ બદન બેચેન બની જઈ ઉજાગરા કરે છે. (પૂરું જીસ્મ બદન તાવ બિમારીના લઈ બેચેન થઈ જાય છે.) બુખારી શરીફ-બીજી હદીષમાં છે કે સર્વ મુસલમાનો એક માણસ જેમ છે. (જેવી રીતે આંખમાં તકલીફ હોય તો પૂરું બદન જિસ્મમાં દર્દ તકલીફ થાય છે. અગર માથામાં તકલીફ દુઃખાવો હોય તો પૂરું જીસ્મ બદન બેચેન થઈ જાય છે.)

(મુસ્લિમ શરીફ ભાગ-૨ પેઈજ ૩૨૧)

મજકુર હદીષોથી પાખિત થયું કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ઉમ્મતને સબક આપી રહ્યા છે કે મઝહબી ભાઈઓમાં જ્યારે મુહબ્બત રહમતનો તઅલ્લૂક સંબંધ મજબૂત હશે કે એકની પરેશાની દુઃખ દર્દ તકલીફ જોઈ, પૂરું ગામ કસ્બો-શહેર-પ્રાંત દેશમાં બેચેની નહીં પેદા થાય ત્યાં સુધી કોઈ કવમ કોઈ મઝહબી જમાઅત જીવતી નહીં રહી શકે. તરકકીના શિખરે નહીં પહોંચી શકે, માણસ વિચાર કરે કે આ તકલીફ તો કસાઈઓની છે, વેપારીની છે કે ખેડુતોની છે અથવા આ પરેશાની ફકીર મુસલમાની છે એમ કહી બેહીસ બેજાન બની બેસી રહેશે. આવતીકાલે તમારી મદદ કરનારા, સહાય કરનારા મઝહબી ભાઈઓ સંતોષ માની બેસી રહેશે કે એનો સંબંધ ફલાણી પાર્ટી જમાઅત સંસ્થા, અંજુમન ઈદારા કે ગામ કસ્બા જિલ્લા સાથે છે. અમારે એના સાથે સંબંધ નથી.

આ પ્રમાણે બેહીસ બેજાન બનતી બનતો જશે. નતીજો એ આવશે

કે દુશ્મનો એક પછી એક શહેર કે શહેરમાં એક મહોલ્લો બજાર કે એક પછી કસ્બો કે ગામ કે પ્રાંતની દિશા પકડી મઝહબે ઈસ્લામના માનનારાઓને ખત્મ કરશે.

માટે આ બદનસીબ દિવસ આવતા પહેલા કોઈપણ ઈન્સાન કોઈપણ ખૂણામાં દીન કે દુન્યવી લાઈનથી બેચેની આપી શિઆરે દીન બાબત કોઈ સંજોગ ઉપસ્થિત થાય તો પુરી કવમની જીમ્મેદારી છે કે તે માણસની, તે ગામની, તે શહેરની, તે શહેરના રહેવાસીની મદદ કરે.

અને મદદ કરવા બાબત જલ્દી કરે. જેવી રીતે આંખ કે માથાના દુઃખાવાથી પૂરું બદન બેચેન બની જઈ ડો. કે હકીમના ઈલાજ માટે ભાગમભાગ દોડાદોડી કરી મૂકો તો એક મુસલમાની મુસીબત તકલીફ જોઈ સાંભળી દોડતા ભાગતા જઈ જલ્દીથી સહાયક બનો, મદદગાર બનો.

જે કવમમાં મજકુર હમદદી રહમત મુહબ્બત તઅલ્લૂક સંબંધ હશે તે જ કવમ ઈઝઝત આબરૂ સ્વામાનથી દુન્યામાં રહી શકે. આ મહોબ્બત અરબ ભાઈઓથી નીકળી ગઈ. તઅલ્લૂક-સંબંધ સ્વમાન ખત્મ થઈ ગયું. તેનો નતીજો જોઈ રહ્યા છીએ કે વરસે કે બે વરસ ઈઝરાઈલ જોર્ડનને ફટકારે તો વર્ષ બે વર્ષ ઈજીપ્તને. તો વર્ષ બે વર્ષ સિરયાને કે લીબ્યાને ફટકારે છે. તો સાઉદી અરબને મીઠી માર કે મીઠું ઝેર આપે છે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના ફરમાન મુજબ અરબ ભાઈઓમાં ઈમાની ગયરત ઈમાની મુહબ્બત ઈમાની રહમત હોત તો દુન્યાનો નકશો જુદો હોત. અલ્લાહ તઆલા હમો ભારતીઓને પણ મજકુર જઝબો અતા ફરમાવી કવમ જમાઅત ખાનદાન કબીલા કુટુંબના વાડો ખત્મ કરી ઈમાની લખીમાં હઝારો મોતીના દાણા બની એક તસ્બીહના જેમ એક અને નેક બનવાની તવફીક અતા ફરમાવે આમીન.

અલ્લાહની રહમત હાસિલ કરવા માટેનો નુસ્ખો દુનિયા આબિરતમાં કામ્યાબી માટેનો સહીહ માર્ગ

હઝ. જરીર ઈબ્ને અબ્દુલ્લાહ (રદી.) રિવાયત કરે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જે માણસ લોકો ઉપર રહમ નથી કરતો અલ્લાહતઆલા તેના ઉપર રહમ નથી કરતા. (બુખારી શરીફ.)

હઝ. આઈશહ (રદી.)થી રીવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)

એ ફરમાવ્યું રહમ રિશ્તાદારી સગાઈનો સંબંધ અલ્લાહતઆલાના અરશ નીચે લટકી રહી દુઆ કરતી હતી. ઓ અલ્લાહ જે મને મેળવે તો તેનો મેલ મેલાપ કરજે અને જે મને (સગાઈ) ને તોડે તો તમો તેને તોડજો તો અલ્લાહ તઆલાએ તે દુઆ કબુલ કરી લીધી. (બુખારી શરીફ.)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નું ફરમાન છે કે રહમ કરનારાઓ ઉપર અલ્લાહતઆલ રહમ કરે છે. તમો જે લોકો જમીન પર છે રહમ કરો. આસ્માનવાળો તમારા ઉપર રહમ કરશે. (અબુદાઉદ શરીફ.)

હજ. અબુ હુરયરહ (રદી.) કહે છે કે રસુલ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું રહિમ (સગાઈ) રહમાનની એક શાખા ડાળી છે (સીફતે રહમતનો અસર છે) જેઓ સગાઈનો ખ્યાલ રાખશે મેલ મેલાપ કરશે તો હું તેનો ખ્યાલ રાખીશ, મેલ મેલાપ કરીશ. જે સગાઈને તોડશે તો હું તેને તોડીશ. (બુખારી શરીફ) વિચાર કરો રસુલ (સ.અ.વ.) સગાઓના હકો અદા કરનારા મેલ મેલાપ કરનારાઓ માટે ફરમાવી રહ્યાં છે.

(૧) અલ્લાહતઆલા તેઓમાં જોડ સંબંધ પેદા કરશે.

(૨) અલ્લાહની ખાસ રહમત દુન્યા અને આખેરતમાં કામ્યાબી મેળવશે.

(૩) સગાઈ સંબંધો જુદા જુદા છે. તો જોડ અને તોડની સજા પણ એ મુજબ મળશે. સૌ પ્રથમ અલ્લાહનો સંબંધ પછી માબાપ સાથે સંબંધ, અવલાદનો સંબંધ ભાઈ-બહેનોનો સંબંધ, કાકા-ફોઈ-મામા-ખાલાઓનો સંબંધ, જે મુજબ સંબંધ હશે તેનો ખ્યાલ રાખી પવાબ કમાઈ દુનિયા આખેરતની કામ્યાબી મેળવી શકો.

મજફૂર દુનિયા આખેરતની કામ્યાબીનો નુસ્ખો છે દરેક મર્દ અવરત કામ્યાબી તરક્કી શોધે છે. પરંતુ માર્ગ રસ્તો બદલી નાંખ્યો.

સગાઈ સંબંધ મેલાપ જોડ થશે તો અલ્લાહની રહમત આવશે તો દુનિયાનો કોણ માણસ તેની કામ્યાબી તરક્કીને રોકી શકે.

રસુલ (સ.અ.વ.)નું ફરમાન છે કે દરેક મખલુક અલ્લાહની અવલાદ જેવી છે. અને અલ્લાહતઆલાને સૌથી વધુ મહબુબ તે માણસ છે જે અલ્લાહની મખલુકથી ભલાઈ, મહબ્બત કરનારો હોય. હદીસ, વિચાર કરો રસુલ (સ.અ.વ.) એ કેટલી સરસ ઉપમા (તશ્બીહ) આપી છે. મખલુક અલ્લાહ તઆલાની અવલાદ જેવી છે. મને દરેક ઈન્સાન જાણે છે સમજે છે કે અવલાદ સાથે જે માણસ સારો વર્તાવ કરે છે. તો

માણસ તેનાથી મહબ્બત કરે છે અને જ્યારે હમો કોઈથી મહબ્બત કરીશું તો તેની જરૂરત પુરી કરીશું. માટે રસુલ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે જે અલ્લાહ તઆલાની મખલુકથી મહબ્બત કરે છે તો તે માણસ અલ્લાહ તઆલાને મખલુકમાં સૌથી વધુ મહબુબ હોય છે. તો જ્યારે મખલુકથી મહબ્બત કરનારો અલ્લાહ તઆલાને વધુ મહબુબ થાય તો વિચાર કરો- દુનિયા આખેરતનું સર્વ કામ અલ્લાહતઆલા પુરું કરશે.

માટે અલ્લાહતઆલાની મખલુક ઈન્સાન કે જાનવર સૌને એના હકો આપો. દરેકના હકો મુકરર છે, અદા કરવા જરૂરી છે.

અને એ હકો અદા નહીં કરવાથી બિલાડીના મરણથી અવરત જહન્નમમાં ગઈ. તરસ્યા કુતરાને પાણી પીવાડનાર જન્મતમાં ગયો અને રસ્તાથી તકલીફ દેનાર ડાળીને કાપનાર, લોકોને રાહત શાંતિ પહોંચાડનાર જન્મતમાં ગયો. માટે દરેક, ઈન્સાન કે જાનવરોના હકો અદા કરી અલ્લાહ તઆલાની ખુશી મદદ મેળવવા મહેનત કરીએ. અલ્લાહતઆલા હમોને તવફીક અતા ફરમાવે. આમીન.

પડોશીના હકો નહીં અદા કરનારનું ઈમાન કામિલ મુકમ્મલ નથી

હજ. અબુ હુરયરહ (રદી.)થી રીવાયત છે કે રસુલ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જે માણસ અલ્લાહતઆલા ઉપર અને મરવા પછી જીવતા થયા ઉપર ઈમાન લાવે છે. તો તે માણસ તેના પડોશીને તકલીફ નથી આપતો. બુખારી શરીફ. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ સહાબાને પૂછ્યું કે તમો જિના માટે શું કહો છો, તો સહાબા રદી એ કહ્યું કે અલ્લાહ અને એના રસુલે હરામ કહ્યું છે અને કિયામત સુધી હરામ રહેશે, તો રસુલ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે દશ ઓરતોથી ઝીના કરે તેનો ગુનોહ ઓછો છે એના બદલે કે પડોશીની અવરત સાથે જિના કરે ત્યાર પછી રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ સવાબ ફરમાવ્યો કે ચોરી બાબત શું કહો છો તો સહાબા રદી. એ કહ્યું કે અલ્લાહ અને તેના રસુલે હરામ ફરમાવી છે, તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે માણસ દશ ઘરમાં ચોરી કરે એ (અજાબ સજામાં) ઓછું કમ છે એના કરતા કે માણસ પડોશીના ઘરમાં ચોરી કરે. તબરાની કબીર.

હજ. અબુહુરયરહ (રદી.) થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું. અલ્લાહની કસમ ઈમાન (કામિલ) નથી. અલ્લાહની કસમ કામિલ નથી. અલ્લાહની કસમ ઈમાન કામિલ નથી થઈ શકતું.

સહાબા (રદી.)એ સવાલ કર્યો કોનું ઈમાન કામિલ મુકમ્મલ થઈ શકતું નથી. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ જવાબ આપ્યો કે જેનો પડોશી તેની તકલીફ પરેશાનીથી બચેલો નથી. બુખારી શરીફ.

હજ. અનસ (રદી.)થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે કસમ છે તે ઝાતની કે જેના કબજામાં મારી જાત છે કોઈ માણસનું ઈમાન (કામિલ મુકમ્મલ) નથી થઈ શકતું, અહિંયા સુધી કે જે કામ ચીઝ જે હાલત પોતાના માટે પસંદ કરે તે તેના પડોશી કે ભાઈના માટે પસંદ કરે. મુસ્લિમ શરીફ.

હજ કઅબ ઈબ્ને માલિક (રદી.)થી રિવાયત છે કે એક માણસે આવી રસુલુલ્લાહથી અરજ કરી કે હું ફલાણા મહોલ્લામાં ઉતર્યો છું પરંતુ જેઓ મારા પડોશી છે, મને ઘણી જ તકલીફ આપે છે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ હજ. અબુબકર, હજ. ઉમર, હજ. અલી રદી. ને બોલાવ્યા કે (તાકીદે) મસ્જિદમાં આવો અને દરવાજા ઉપર ઉભા રહી (જગજાહિર સાફ સાફ) જોરથી કહો ખબરદાર ચાલીસ ઘર સુધી પડોશીનો હક છે અને જેની શરારતથી જેનો પડોશી મહકુજ નથી તે જન્મતમાં દાખલ થશે નહીં. તબરાની.

હજ. અનસ (રદી.)થી રિવાયત છે કે મેં રસુલુલ્લાહથી સાંભળ્યું રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા હતા જેણે પડોશીને તકલીફ આપી તેણે મને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ને તકલીફ આપી અને જેણે મને તકલીફ આપી તણે અલ્લાહતઆલાને તકલીફ આપી અને જે માણસ પડોશીથી લડાઈ કરે છે તે મારી સાથે લડાઈ કરે છે અને જે મારી સાથે લડાઈ કરે તેઓ અલ્લાહતઆલા સાથે લડાઈ કરે છે. ઈબ્ને હબ્બાન.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું-પહેલા બે ઝઘડનારાઓમાં ફેસલો થશે કિયામતના દિવસે તો તે બન્નેવ પડોશી હશે. તબરાની.

હજ. આઈશહ (રદી.) કહે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવતા હતા કે જીજાઈલ અમીન મને પડોશીના હકો બાબત તાકીદ કરતા હતા. હું સમજતો હતો કે પડોશીને પણ વારસાઈ હકમાં હિસ્સો જરૂરી દેવામાં આવશે.

- બુખારી શરીફ

મજકુર હદીથો વગર અનેક હદીથો, તરગીબો તરહીબમાં અલ્લામહ મુનઝેરી રહ. એ ભાગ પ પેઈજ ૩૫ થી ૪૬ સુધી અગીયાર પેઈજમાં લખી છે, પડોશી માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) શું કહી રહ્યા અને બતલાવી રહ્યાં છે..પડોશીનો જાન માલ ઈજઝત આબરુનો બિયાલ રાખવા બાબત કેટલી તાકીદ ફરમાવી. દશ ઘરે ચોરી કરવી, દશ અવરતો સાથે ઝિનાકારી કરવી કરતા પડોશીના જાન માલ કે ઈજઝતમાં તરાપ મારવી સખ્ત ગુનાહનું કામ છે. એવા માણસનું ઈમાન પણ કામિલ મુકમ્મલ પરીપૂર્ણ નથી થઈ શકતું. આકા (સ.અ.વ.) કસમ ઉઠાવી અને ત્રણ ત્રણવાર કસમ બોલી ફરમાવ્યું કે જ્યાં સુધી પડોશીના હકો અદા નહીં કરે પડોશીને શરારત તકલીફ ધીગાણું મસ્તી તેમજ જે પણ ચીઝથી પડોશીને તકલીફ પહોંચે છે તે શરારત નહીં છેડશે, ઈમાન કામિલ મુકમ્મલ થઈ શકતું નથી.

પડોશી સગો હોય કે નહીં બલ્કે પડોશી પરદેશી પણ કેમ નહીં હોય, દેશ પરદેશ નહીં બલ્કે મઝહબ ધર્મ પણ એક ન હોય, પડોશી ગેર મુસ્લિમ યહુદી નસરાની કે ક્રાફિર મુશરિક પણ કેમ ન હોય તેનો પણ હક્ક છે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ પડોશીના હકો બતાવવામાં ધર્મજાતિના કોઈ ભેદભાવ નથી કર્યા ભારતના રહેવાસી દેશના ભાઈઓ વિચાર કરે ઈસ્લામે શું આપ્યું છે.

હજ. અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર ઘેર આવ્યા તો જોયું કે એક બકરી ઝબહ કરી છે, તો ફરમાવ્યું કે મારો પડોશી જે યહુદી છે તેમને ગોશ્ત હદયો મોકલ્યું ? મારા પડોશીને હદયો મોકલ્યું.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે જીજાઈલ અમીને મને પડોશી બાબત તેમના હક્કો બાબત ઘણી જ તાકીદ ફરમાવતા હતા અને હું સમજતો હતો કે પડોશીને પણ વારસાઈ હક્ક મળશે. (અબુ દાઉદ શરીફ)

વિચાર કરો મુસ્લિમ દરેક પડોશીના હકો છે અને ચાલીસ ઘર સુધી પડોશ હોવા બાબત ત્રણેવ મહાન સહાબા (રદી.)થી મસ્જિદના દરવાજે ઉભા રાખી જોર જોરથી એલાન કરવા ફરમાવ્યું. આજે શું હાલ છે પડોશીને કેવી તકલીફ મુસીબતો આપવામાં આવે છે, કચરો સાફ કરી નાખવું કે બૂમ ભરાડા કે રેડિયોના ગાયનની લાનત, ફિટકાર, કોમેન્ટરી સાંભળવા માટે જમા થઈ મહોલ્લાના લોકોને અને ખાસ અવરતોને અને

કમજોર બિમાર લોકોને તકલીફ આપી કે તેમની ઉંઘમાં ખલલ નુકસાનનું કારણ બની માણસ પોતાનું ઈમાની મહાન નુકશાન કરી રહ્યો છે.

એ માટે અરબીમાં કહાવત છે અર્થ ઘર પહેલા પડોશી જુઓ. કારણ કે પડોશીનો અર્થ ઘરનો ભેટી ઘરની દીવાલ ફક્ત આડી છે. પડોશીને ઈમાનદાર અલ્લાહનો ડર બીક નહીં હશે તો મહાન પરેશાની મુસીબતમાં સપડાવી દેશે.

માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ઈન્સાની હકોમાં પડોશીનો કેટલો મહાન હક્ક બતાવ્યો છે.

ઈસ્લામે બતાવેલ હકો અદા કરી ઈસ્લામની ખુબીઓ બીજા ધર્મવાળાઓ સમક્ષ રજૂ કરી ઈસ્લામના મુબલિગ અમલથી બનીએ. યહુદી નસરાનીઓએ યુરોપમાં મુસલમાનોની મજકુર તાલીમ ઉપર અમલ કરવાથી શાંત વાતાવરણ બનાવી ઈન્સાને રાહત આપી ત્યારે ઈસ્લામે જે શિક્ષણ આપ્યું તેને છોડી મુસ્લિમો પોતાની કીમને કે બીજાઓને તકલીફ આપી ઈસ્લામને બદનામ કરી રહ્યા છે.

પડોશીઓના પ્રકાર

“પડોશી” એક સ્થળે રહેતા-વસતા માણસોને કહેવામાં આવે છે. પડોશીનું સ્થાન ઈસ્લામમાં મહાન અને એનો હક્ક પણ ઘણો જ વધારે છે.

પડોશી સર્વથી પ્રથમ દુઃખના પ્રસંગે સહાયભૂત થાય છે, અને એક જ અવાજથી ઘરમાં એકત્રીત થઈ જાય છે. બે પડોશીઓમાં પરસ્પર જો મુહબ્બત અને વિશ્વાસ-ભરોસો જન્મેલ હોય તો જીવન સુકુન, ચેન રાહતથી ગુઝરે છે અને જો બે પડોશીઓના અંદર મુહબ્બત નથી. દુશ્મન છે, તો તે જીવન એ “જીવન” નથી જ એનાથી મૃત્યુ ઉત્તમ સમજવું.

ઈસ્લામે એક સુખી સમાજની જરૂરતને સમજી એની તાકીદ ફરમાવી છે, કે દરેક પડોશી પોતાના પડોશી સાથે સદવર્તન કરે. અને જો કોઈ પડોશી દુઃખ આપે તો એને સહન કરે. સંજોગવસાત ઝઘડો થઈ જાય તો એનું બુદ્ધિપૂર્વક સમાધાન કરાવી નાંખે અને વાત વધુ આગળ ન વધવા દે. પડોશી મુસલમાન હોય અથવા પરધર્મી (ગેરમુસ્લિમ) ઈસ્લામની દૃષ્ટિએ દરેક પડોશીનું સ્થાન સરખું જ છે.

કુર્આન શરીફમાં આદેશ આપવામાં આવેલ છે કે,

અર્થાત :- “અલ્લાહ તઆલાએ નેકી કરવાનો આદેશ આપ્યો છે.

સગા સંબંધીઓ અને પડોશીઓ સાથે.”

ઉપરોક્ત આયતમાં ત્રણ પ્રકારનાં પડોશીઓ સાથે સદવર્તનનો આદેશ આપેલ છે.

(૧) પડોશી હોય અને સગો પણ હોય.

(૨) પડોશી હોય પણ એની સાથે કૌટુંબિક કોઈ સગાઈ ન હોય.

(૩) પ્રવાસ વ્યવહાર, હરવા ફરવા અથવા અન્ય કોઈપણ પ્રસંગે કોઈની સાથે દોસ્તી બંધાય જાય તો તે પણ મિત્ર અને પડોશીનું સ્થાન ધરાવે છે. ઈસ્લામની દૃષ્ટિએ આ ત્રણ પડોશી છે. કોઈ ખાસ પડોશી છે. તો કોઈ વ્યક્તિ પડોશી અને મિત્ર છે. તો કોઈ માત્ર પડોશી છે, અને કોઈ પડોશીના સાથે સગો પણ છે. આ બધા જ પડોશીઓ અને મિત્રોના સાથે હમદર્દી રાખવી અને એમની સહાય કરવી, એમનું કામ કરવું એમની ઉમંગો લક્ષમાં રાખવી. એમને તકલીફ અને દીલ દુભાવવાથી બચવા ઈસ્લામનો આવશ્યક આદેશ છે. બન્ને દુન્યાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ ભારપૂર્વક શિખામણ આપી “તે માનવી જન્મતમાં દાખલ ન થશે. જેનો પડોશી એની બદમાશીથી બચેલો રહેતો ન હોય.”

“બીજી હદીષ શરીફમાં ફરમાવ્યું - તે ઈમાનદાર નથી જે પોતે પેટ ભરીને ખાય અને એનો પડોશી ભુખ્યો રહે.” (હદીસ)

ઈસ્લામે પડોશી સાથે જોઈએ તો એ ખાસ પડોશી હોય અથવા પ્રવાસનો, વ્યાપારનો હોય અથવા મિત્રતાની દૃષ્ટિએ બેસવા-ઉઠવાનો પડોશી હોય એમની સાથે દરેક પ્રકારના સદવર્તનનો આદેશ આપી શહેરી અથવા ગ્રામ્યજીવનનું એવું સુદૃઢ ને ઉચ્ચ શિક્ષણ રજૂ કર્યું છે. જે ઈસ્લામી શિક્ષણની વિશિષ્ટતાઓમાંથી છે. ખાસ કરી એક એવા પડોશી અને મિત્રની સાથે કે જેની સાથે ન તો કૌટુંબિક સંબંધ છે, ન તો ધાર્મિક બલ્કે કુટુંબ અને ધર્મની દૃષ્ટિએ તદ્દન ભીન્ન, એવા પરધર્મી પડોશી સાથે, એક મુસલમાને મુહબ્બત-લાગણી અને સેવાનો જે સંબંધ રાખવો જોઈએ, અને બન્ને દુનિયાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ એના માટે જે કાર્યપદ્ધતિ બતાવેલ છે તે અન્ય ધર્મોમાં મળતી શક્ય નથી. એક પરિપૂર્ણ માર્ગદર્શક અને સર્વવ્યાપી ધર્મ જે આવા નાઝુક-(ખરા પ્રસંગે-અણીના) પ્રસંગે સાફ અને બેધડક વાત રજૂ કરી શકે છે.

બન્ને દુનિયાના સરદાર (સ.અ.વ.) પોતાના યહુદી પડોશી વગર સારું ખાવું ન ખાતા હતા. ઘરમાં જ્યારે કોઈ સારી વસ્તુ બનાવવામાં

આવતી હતી તો ઘરવાળાઓને આદેશ આપવામાં આવતો કે પ્રથમ યહુદી પડોશીના ઘેર ભેટ મોકલવામાં આવે.

મદીના શહેરમાં રહેતા યહુદીઓને-એમના ધર્મની દૃષ્ટિએ સંપૂર્ણ આઝાદી આપવામાં આવી હતી.

જો કોઈ મુસલમાન કોઈ યહુદીના એએતેકાદ વિશે બોલતો અથવા અત્યાચાર કરતો તો આપ (સ.અ.વ.) એ મુસલમાન વિરુદ્ધ યોગ્ય પગલા ભરતા, અને શહેરમાં વસ્તા પરધર્મીઓના ધાર્મિક ઉમંગોનું ધ્યાન રાખવાની શિખામણ આપતા.

ઈમામ બુખારી (રહ.) એ ઝુલ્મ અત્યાચારના પ્રકરણમાં અબુહુરયરહ (રહી.)થી આ હદીષ નકલ કરી છે કે “જો કોઈ પડોશી ને પોતાના પડોશીની ભીટમાં લાકડી ખૂંટી લગાડવાની જરૂર પડે તો બીજો પડોશી એની એ જરૂર પૂરી કરવાની રજા આપે” હદીષ. હઝરત અબુહુરયરહ (રહી.) આ હદીષ બયાન કરતા તો ફરમાવ્યા કરતા હતા કે, ‘આ શું વાત છે કે હું તમોને હુજુર (સ.અ.વ.)ની આ શિખામણથી વિમુખ થતા જોઉં છું ? અલ્લાહની કસમ ! પડોશીઓના હક્કનું એઅલાન હું તમોને સંભળાવતો રહીશ, કહેતો રહીશ.” હદીષ. બુખારીશરીફ. કિતાબૂલમજાલિમ. જાહિર થયું કે અમુક લોકો હુજુર (સ.અ.વ.) એ બતાવેલ આદેશ મુજબ પડોશીને સરળતા આપવાની આનાકાની કરતા હશે (મોં ચઢાવતા હશે) અને હઝરત અબુહુરયરહ (રહી.) એ લોકોના સમક્ષ ભારપૂર્વક આપ (સ.અ.વ.)નો આદેશ રજુ કરતા રહ્યા હતા. હદીષ શરીફની શર્હ લખનારાઓએ લખ્યું છે કે ઈમામ અબૂ હનીફહ ઈમામ માલિક, અને ઈમામ શાફેઅી (રહ.)ના મત મુજબ આ આદેશ કે એક પડોશી પોતાના બીજા પડોશીના રહન સહનની જરૂરતને પૂરી કરે એ મુસ્તહબના દરજામાં છે. અને ઈમામ અહમદ ઈબ્ને હંબલ અને ઈસ્હાક ઈબ્ને રાહવય તથા ઉલ્માએ એહલે હદીષના મત મુજબ હુકમ વાજીબના દરજામાં છે. એટલે જો પડોશી પોતાના પડોશી ભાઈને એની જરૂરત પૂર્ણ કરવા માટેની રજા નહીં આપે તો ગુનેહગાર થશે.

મુસાફિરો પ્રવાસીઓ સાથે સૂલૂકાય

કુઆન શરીફે પ્રવાસીઓની સહાય અને સહકારનો ખાસ આદેશ આપેલ છે કે :-

અર્થાત :- ‘મુખ્ય નેકીનું (કામ) આ છે કે માલની સાથે મુહબ્બત

હોવા છતાં સ્નેહીઓની મદદ કરે અને પ્રવાસીઓની મદદ કરે. કુઆન શરીફ. એક માણસ પોતાના ઘરે માલદાર છે. તે પોતે અન્યોની મદદ કરે છે, પરંતુ સફરમાં માલસામાન ચોરાઈ જાય, ગજવું કપાઈ જાય તો હઝારો ગરીબોથી પણ વધુ ગરીબ બની જાય છે. એ માટે ઈસ્લામે ગરીબો યતીમોની મદદ સાથે જ પ્રવાસીઓની (મદદ કરવાની પણ) ખાસ તાકીદનું વર્ણન ફરમાવ્યું છે.

પ્રથમ યુગમાં ઊંટ, ઘોડા અને ગધેડાની મુસાફરીમાં જે તકલીફો પડતી હતી તે સર્વ મુસીબતો વર્તમાન યુગમાં સરળ બની ગઈ છે. પરંતુ પ્રવાસીઓ પ્રવાસી જ છે. અને પ્રત્યેક પ્રકારની મદદ અને સેવાનો હકદાર હોય છે.

હઝરત ઉમર (રહી.) એ સરકારી રીતે એવા માણસો નક્કી કરી રાખ્યા હતા. જેઓ રસ્તો ભુલી જનાર પ્રવાસીઓને રસ્તો બતાવ્યા કરતા હતા અને એવો માર્ગ બતાવવા હતા જ્યાં પાણી અને છાંયડાની સગવડ હોય. હઝરત ઉમર (રહી.) એજ સર્વ પ્રથમ “કુફામાં” એક “મુસાફરખાનું” બનાવ્યું ત્યાર પછી એ જ શહેરમાં હઝરત ઉમાન ગની (રહી.) એ “મુસાફરખાનું” બનાવ્યું (મુસાફરખાનું બનતા પૂર્વે) આ શહેરમાં આવનાર પ્રવાસીઓને લોકો પોતાના ઘરોમાં આસરો આપતા હતા માટે મુસાફરો માટે મુસાફરખાનું બનાવવું ઘણી સરસ સુલુકાય છે, ધવાબનું કામ છે.

નોટ :- પરંતુ એમાં ભેદભાવ અને નાનામોટાની જે વાડો બનાવી છે, તે રૂહે ઈસ્લામના વિરુદ્ધ છે. જે અલ્લાહતઆલાને પસંદ નથી.

સમાધાન કરાવવાનો ધવાબ

દેશ, શહેર, ગામડા, અથવા કુટુંબોમાં જો કોઈ પ્રકારનો ઝઘડો ઉપસ્થિત થઈ જાય તો એ ઝઘડાને ખતમ કરી પરસ્પર સમાધાન કરાવવું એ ઈસ્લામમાં નમાઝ, રોઝહથી વિશેષ ધવાબનું કામ છે, કારણ કે મોટા ભાગે એવું બને છે કે મામૂલી ઝઘડો એ મહાન સ્વરૂપ ધારણ કરી લે છે. જેનાથી વસાહતો અને શહેરની શાંતિને ભયમાં મુકી આપે છે. બન્ને દુન્યાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું છે કે “શું હું તમોને એવી નેકી ન બતાવું જે નમાઝ, રોઝહ અને સદકહથી પણ વિશેષ હોય.” લોકોએ કહ્યું બતાવો. આપ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું “પરસ્પર સમાધાન કરાવવું” પરંતુ પરસ્પર ઝઘડો કરાવવો એ ઈમાનને ખતમ કરનાર ખરાબી છે. જે

લોકો માત્ર પોતાના કામો જરૂરતો ચિન્તાઓમાં મશગુલ રહી નમાઝ, રોઝહ અને નફલ બંદગીમાં એટલા બધા મશગુલ બની જાય છે કે તેઓ કુટુંબ અને સમાજમાં થતા ઝઘડાઓનું નિવારણ કરવાના બદલે એનાથી અલગ રહેવાને નેકી અને ધવાબ સમજે છે. તેઓ કેવી મહાન દોલતથી વંચિત છે ? આ હદીષ શરીફ માં બતાવવામાં આવ્યું છે કે “જે લોકો પોતાના અંગત લાભાર્થે અથવા રાજકીય હોદ્દો પ્રાપ્ત કરવા માટે મુસલમાનોને પરસ્પર લડાવે છે. અને મુસલમાનોના અંદરના ઝઘડાઓને આગ ચાંપે છે તેઓ ઈમાન અને ઈસ્લામના દુશ્મનો છે અને આવા ઈમાન અને ઈસ્લામના દુશ્મનો અને ફસાદીઓના ભયથી સારા લોકોએ ધરોમાં બેસી જવું એ ઈસ્લામ અને ઈમાનની સેવાથી દૂર થવા બરોબર છે.”

જો તમો તમારો ઈસ્લામી ફરજ અદા કરવા ઈચ્છો છો તો મુસલમાનોમાંથી મતભેદ દૂર કરવાના પ્રયાસો કરતા રહો અને ફસાદીઓથી ભયભીત થયા વગર હિંમતથી એ (ફસાદીઓ)નો સામનો કરો.

દેશની તરક્કીના કામો કરવા બાબત

ઈસ્લામ વેપાર અને ખેતી હુન્નર અને કારીગરી વડે શહેરી પ્રગતિમાં ભાગ લેવાની સખ્ત તાકીદ બતાવે છે.

બન્ને દુન્યાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું - “ફર્જ ઈબાદત (બંદગી) પછી હલાલ રોઝી કમાવવું ફર્જ છે.”

બીજી હદીષ શરીફ માં ફરમાવ્યું , “જે માણસ પોતાના પ્રયાસોથી રોજી માટે મહેનત કરે છે. જેથી પોતાના બાલ-બચ્ચાંઓની પરવરીશ-પોષણ કરે અને ભીખ માંગવાથી બચે તો તે પોતાના સર્જનહારથી એવી સ્થિતિમાં મળશે કે એનો ચહેરો-મુખાકૃતિ ચૌદમી રાતના ચંદ્રની જેમ પ્રકાશિત હશે.” હદીષ.

હદીષ શ. માં છે કે “અલ્લાહ તઆલા તે માણસના ઉપર દયા ફરમાવે છે જે ખરીદવા વેચવા અને (બાકી નાણાંની) માંગણીમાં નમ્રતાથી કામ લે છે એ હદીષ શરીફ માં હુઝુર (સ.અ.વ.)એ પોતાના અનોખા અંદાઝમાં નમ્રતાથી વર્તાવ કરવાનું ઉત્તેજન આપ્યું છે, કારણ કે “નમ્રતા” એ સફળ વેપારની ચાવી છે.

સંગ્રહખોરીથી મોંઘવારી વધે છે, અને પ્રજા અગવડોમાં સપડાય જાય છે એટલા માટે હુઝુર (સ.અ.વ.) એ સંગ્રહખોરી કરવાવાળા પર

ફિટકાર વરસાવ્યો છે. લાઅનત ફરમાવી છે.

“અનાજની સંગ્રહખોરી કરનાર મલઉન છે.” અલ્લાહની ફિટકાર પડે છે. એના મુકાબલામાં પ્રમાણિત અને સાચા વેપારીનું સ્થાન બતાવતા બન્ને દુનિયાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે “સાચો અને પ્રમાણિત વેપારી કયામતના દિવસે રસુલો, સિદીકો અને શહીદો સાથે હશે.” હદીષ.

પ્રમાણિત વેપારી એટલે જે ઓછો નફો લઈ વેપાર કરે અને સાચો વેપારી એટલે જે અસલ અને સારો માલ લાવી વેચે છે નકલ અને રદી માલ લાવી દગો ન આપે.

મહેનત મજૂરી બાબત

દેશની ઔદ્યોગિક પ્રગતિનું રહસ્ય આ છે કે દેશના મજદૂરો અને કારીગરો સંતોષિત અને ખુશખુશાલ હોય અને પ્રમાણિકપણે મહેનત કરે એટલા જ માટે ઈસ્લામ આદેશ આપે છે કે મજદૂરોને એમની મહેનત પ્રમાણે મજદૂરી આપવામાં આવે.

હઝરત અબૂ હુરયરહ (રદી.)ની રિવાયત છે, હુઝુર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે “હું કયામતના દિવસે ત્રણ માણસોનો વાદી (દાવેદાર) બનીશ. જે ત્રણ પૈકી એક તે માણસ છે જે મજદૂરો પાસેથી સંપૂર્ણ કામ લે. પૂરેપૂરી મજદૂરી કરાવે છે, પરંતુ એની મહેનત પ્રમાણે મજૂરી નથી આપતો.”

(બુખારી શરીફ, મજદૂરીનું પ્રકરણ)

હઝરત અલી રદી.નું યહુદી સ્ત્રી માટે પાણી ખેંચવું

હદીષોમાં આવે છે કે હઝરત અલી (રદી.) એક દિવસ ભૂખથી અતિ વ્યાકુળ થઈ કામકાજની શોધમાં નીકળ્યા. આપ જ્યારે મદીના શરીફ ના આજુબાજુના વિસ્તારમાં પહોંચ્યા તો જોયું કે એક યહુદી સ્ત્રી માટીના ઢગલામાં પાણી નાંખી ગાર બનાવવા ચાહે છે (એટલે કોઈ મજદૂરની શોધમાં છે, જે એને પાણી ખેંચી આપે. હઝરત અલી (રદી.) મજદૂરની શોધમાં હતા એટલે એ યહુદી સ્ત્રીને પાણી ખેંચી આપ્યું અને એક ડોલના બદલામાં એક ખજૂર મજદૂરી નક્કી કરી.

હજરત અલી (રદી.) ફરમાવે છે કે -

“મેં સોળ (૧૬) ડોલ પાણી ખેચ્યું (એટલામાં તો) મારા હાથમાં ચાંદીઓ પડી ગઈ.”

હજરત અલી (રદી.) એ સોળ ખજુરો લઈ પોતાના ઘરે આવ્યા અને આપ (સ.અ.વ.)થી સંપૂર્ણ ઘટના વર્ણવી.

હુસુર (સ.અ.વ.) અને હજરત અલી (રદી.) બન્નેએ ભેગા મળી એ ખજુરો ખાધી.

મુહદ્દીષોએ ઉપરોક્ત બનાવની વિગત લખતા લખ્યું કે જરૂરતના પ્રસંગે મહાન માણસોએ પણ મહેનત મજદૂરી કરવામાં શરમ ન કરવી જોઈએ અને અન્યો સામે હાથ ફેલાવી ભીખ માંગવાથી પોતાની ઝાતને બચાવવી જોઈએ.

મુહદ્દીષોએ આ પ્રમાણે લખ્યું છે કે ‘પરધર્મીઓને ત્યાં મજદૂરી કરવી અને મજદૂરી લેવી એ રજમાત્ર પણ એબ બેઈઝઝતી નથી.’ (અલ મુહઝઝબ ભાગ ૪ પેજ ૨૯૧) એવું કામ જેમાં બેઈઝઝતી ન હોય તો જાઈઝ છે.

હજરત અલી (રદી.) બુખથી એ વ્યાકુળતામાં પોતાના ધનિક સાથીઓથી મદદ માંગી શકતા હતા. પરંતુ આપે ભીખ માગવા કરતા મજદૂરી ઉત્તમ સમજી અને એક યહુદી સ્ત્રીની મજદૂરી કરી.

યતીમોની જીમ્મેદારી ખર્ચ ઉઠાવવા બાબત સવાલો

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે “હું અને યતીમની જીમ્મેદારી ઉઠાવનાર જન્મતમાં વચલી અને શહાદતની આંગળીના જેમ રહેશે.” બુખારી શરીફ. બીજી રીવાયતમાં છે કે યતીમ તેનો હોય કે બીજાનો બુખારી શરીફ.

ફા. ૧. યતીમ : એ છોકરો, છોકરી જે નાબાલીગ હોય અને તેનો બાપ ગુઝરી ગયો હોય. બાપના મરણથી છોકરું યતીમ બને છે અને ઉંમર લાયક થવાથી યતીમ હોવું ખત્મ થઈ જાય છે.

૨. યતીમ બીજાનું હોય કે પોતાનું તેની સાથે કોઈ સંબંધ નથી. તેના બાપનું મરણ થયું તો બીજો અજનબી જે સગો નથી. પોતાના દાદા, દાદી, પોત્રા પોત્રીની જિમ્મેદારી ઉઠાવે તો મજદૂર યતીમ બચ્યું તેનું થયું. નાનો, નાની, નવાસા, નવાસીની જિમ્મેદારી ખર્ચ ઉઠાવે તો જમાઈના

મરણથી છોકરીના છોકરા તેના સગાં છે. તે સગાં યતીમો જે નવાસા, નવાસી છે. એ મુજબ કાકો, ફોઈ, ભત્રીજા, ભત્રીજીની જિમ્મેદારી ઉઠાવે. ભાઈના મરણથી તો તેના યતીમો માટે સગા યતીમોની જિમ્મેદારી ઉઠાવવાથી પણ મજદૂર મહાન ધવાબ મળશે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જેણે મુસલમાનના યતીમ બચ્ચાને પોતાના ખાવામાં ભાગીદાર બનાવ્યો. અલ્લાહતઆલા તેને જન્મતમાં દાખિલ કરશે. યકીનના સાથે કહું છું, પરંતુ એવું કામ ન કરે જેની માફી નથી. તિરમીઝી શરીફ. જે કામની માફી નથી. માણસ મુરતદ બની કાફિર કે યહુદી કે નસરાની બની જાય. બીજી હદીષમાં છે કે યતીમની જિમ્મેદારી ઉઠાવી અહિંયા સુધી કે યતીમ પોતાના પગ ઉપર ઊભો થઈ ગયો તો તેના માટે જન્મત છે. તબરાની.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જે દસ્તરખ્વાન પર યતીમ બેસે છે. તે દસ્તરખ્વાન પર શયતાન નથી બેસી શકતો. તબરાની.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું ઘરોમાં સૌથી મહબૂબ ઘર અલ્લાહતઆલા સમક્ષ એ ઘર છે જેમાં યતીમની ઈઝઝત કરવામાં આવતી હોય. તબરાની.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે મુસલમાનોનું સારામાં સારું ઘર તે છે કે જેમાં યતીમ સાથે સારો સુલુક કરવામાં આવતો હોય, અને ખરાબમાં ખરાબ ઘર તે છે કે જેમાં યતીમ હોય અને તેની સાથે ખરાબ વર્તાવ કરવામાં આવતો હોય. ઈબ્ને માજહ શરીફ.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે કોઈ મરદ કે અવરત યતીમ છોકરા છોકરીના માથા ઉપર અલ્લાહ વાસ્તે હાથ ફેરવે તો દરેક બાલના બદલે ધવાબ મળશે.

- ઈમામે અહમદ.

મજદૂર રીવાયતો પઠો. વારંવાર પઠો. યતીમ બચ્ચાંઓ સાથે અને તે પણ અલ્લાહના માટે જન્મતમાં જવાનો હકદાર બની રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) અને તેનામાં ફક્ત દરજએ નબુવ્વતનો ફર્ક હશે. પ્યાર મહોબ્બતના લઈ હાથ ફેરવનારને દરેક બાલ બરોબરા સવાબ મળશે. દુનિયામાં સારામાં સારું ઘર તે છે જેમાં યતીમ બેસી ખાઈ-પી કે નાસ્તો કરે તો શયતાન તે ખાવામાં ભાગીદાર નથી બનતો. તે ખાણું શયતાની અસરાતથી પાક સાફ રહે છે.

બદકિસ્મતીથી આજે યતીમના હકો બરબાદ કરવામાં આવે છે. યતીમની મિલકતો હઝમ કરવામાં આવી રહી છે. બદનઝમી કરી તેના માલને બરબાદ કરે છે. મજકુર હદીષો પઢો. અલ્લાહનો ખોફ ડર પેદા કરી અલ્લાહની ખુશી ધાસિલ કરો.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે કસમ તે જાતની કે મારી રૂહ જેના કબજામાં છે. અલ્લાહ તઆલા એ મર્દ અવરતનો અઝાબ કદી પણ નહીં આપે. જે યતીમ ઉપર રહમ કરે વાતમાં તેની સાથે નરમી કરે અને તેના યતીમ અને કમઝોર હોવાના લઈ તેના ઉપર રહમ કરે. તબરાની.

જે બેવહ યતીમ બચ્ચાઓના લઈ શાદી નહીં કરે તેની ફઝીલત (પવાબ)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, હું અને એ ઓરત જેનો ચહેરો ફિક્કો પડી ગયો છે. વચલી અને શહાદતની આંગળીના જેમ જન્મતમાં રહીશું. એવી ઓરત જે ખુબસુરત છે, અને સારા ખાનદાનની છે. પરંતુ ઘણી મરી જવાથી તેના માસુમ બચ્ચાના લઈ તેણે શાદી નહીં કરી. અહિંયા સુધી કે તે બચ્ચાઓ (મોટા થવાથી) જુદા થઈ ગયા અથવા મરી ગયા. (અબૂદાઉદ શરીફ.)

અર્થ :- અવરત ખુબસુરત છે. સારા ખાનદાનની છે માંગનીઓ આવી રહી છે, પરંતુ ઘણીના મરણથી માસુમ બચ્ચાની જીમ્મેદારી ઉછેર કરવાથી માસુમ બચ્ચાની મુહબ્બતમાં સવાર-સાંજ લાગેલી રહેવાથી મંગનીઓ દોકરાવી આપી શાદી નહીં કરી.

ઘણી નહીં હોવાથી, સારા કપડાં કે ઝીનત, તેલ કે સુરમો કે ખુરબુ ખુબસુરતી માટેનો ઠાઠ કરતી નથી.

અથવા બચ્ચાઓ માટેના જીમ્મેદારી ઉઠાવવાથી બચ્ચાઓની ખિદમતમાં લાગેલી હોવાથી ઘરમાં બેસી દરજ્જાકામ, ભરતકામમાં લાગેલી રહી. હલાલ રોજી માટે મહેનત કરી પોતાની જાતને ખિદમતમાં લગાડી જુવાનીને બરબાદ કરી નાંખી. ચેહરો ફિક્કો પડી ગયો. ફક્ત એ માટે શાદી નહીં કરી કે યતીમ બચ્ચાઓનું શું થશે.

સાવકો બાપ બચ્ચાઓને ગુલામ કે બાંદી કે નોકરના જેમ

વાપરશે. બચ્ચાઓને દુઃખ પોહયાડશે.

અથવા શાદી કરવાથી ઘણીનાં ત્યાં જશે તો નાનો કે નાની કે ખાલા કે મામો બચ્ચાઓને તકલીફ આપશે, નોકરના જેમ વાપરશે અથવા એ બીકથી કે શાદી કરશે તો દાદો કે દાદી કે કાકો કે ફોઈ અવલાદને તકલીફ પહોંચાડશે. એ માટે જે બેવહ અવરતે શાદી નહીં કરી. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) તેને જન્મતની ખુશ ખબરી આપી રહ્યાં છે અને ફરમાવી રહ્યા છે કે જન્મતમાં જવા પછી ફક્ત દરજ્જા નખુલ્લતનો ફર્ક રહેશે. બીજી રિવાયતમાં છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જ્યારે જન્મતનો દરવાજો ખૂલશે તો એક અવરત જહ્દી જહ્દી મારાથી આગળ જન્મતમાં દાખલ થવા કોશીશ કરશે તો હું કહીશ. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવશે તને શું થઈ ગયું. કેમ જહ્દી કરે છે તું કોણ છે. તો તે અવરત કહેશે કે 'હું એવી અવરત છું કે મારા બચ્ચાઓના લઈ હું બેસી રહી.' અખુયઅલા.

વિચાર કરો જે અવરત માસુમ બચ્ચાઓ યતીમોના લઈ બેસી રહી. શાદી ન કરી અને જુવાની બરબાદ કરી નાંખી. ઈઝઝત આબરુ પાક દામની સાથે દિવસો ફક્ત બચ્ચાઓના લઈ ગુજરી આપ્યા. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે જહ્દી જહ્દી જન્મતમાં જવા કોશીશ કરશે. અલ્લાહતઆલા હમોને યતીમોના હકો અદા કરવાની તવફીક અતા ફરમાવે. આમીન.

અવરતના હકો

ઈસ્લામ ધર્મ પહેલા સમાજમાં અવરતનું કોઈ સ્થાન ન હતું. દુન્યાની બધી જ કીમો સ્ત્રીને પગના જોડા સમાન ગણતી હતી. ઈસ્લામે આ ખરાબ રિવાજોની સુધારણા કરી અને સ્ત્રીને એક મોભેદાર ઈઝઝતવાળું સ્થાન આપ્યું.

કુર્આન શ. માં આદેશ આપ્યો છે કે :-

અર્થાત્ : અને સ્ત્રીના હકો કાનુન પ્રમાણે મરદો ઉપર એવા જ છે. જેમકે મરદોના હકો સ્ત્રીઓ પર. હાં, મરદોને સ્ત્રીઓ પર ખાસ ફઝીલત છે. (સુરએ બકરહ)

આ કાનુને પતિઓ ઉપર આ વાત જરૂરી કરી આપી કે તે પોતાની જીવનસંગાથનીની દરેક જરૂરતો ખાવા પીવા-કપડાં રહેઠાણ, બિમારીના પ્રસંગે દવા વિગેરે અને સમાજની એક માનનીય વ્યક્તિને

રાહત માટે જે તે વસ્તુઓની જરૂરત હોય એ સર્વ બાબતોની વ્યવસ્થા કરે અને સ્ત્રીને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે “જીવન સાથી” બનાવી રાખે.

હાં, ઘરની વ્યવસ્થા માટે અવરતના માટે આ વાત જરૂરી છે કે પતિને ઘરનો રક્ષક અને સરદાર માને, કારણકે પતિના શિરે ઘર ચલાવવા માટે કમાવવું અને નાણાં લાવવાની જવાબદારી મુકરર કરી છે.

બંને દુન્યાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ વ્યક્તિ રીતે પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે જે વર્તાવ કર્યો અને જે પ્રમાણે માનવીય સ્થાન આપી સ્ત્રીઓની બેઈઝાઝતીના આમ ખરાબ રીવાજોનું નિકંદન કરમાવ્યું. હજ. આઈશહ (રદી) આપના જીવનસાથી છે, તે પણ આપના સારા સુલુક બાબત ફરમાવે છે કે :-

“હજ. અસ્વદ ઈબ્ને ઝૈદ રદી. એ પોતાની શિક્ષીકા ઉસ્તાદ હજ. આઈશહ રદી.થી સવાલ કર્યો કે હુઝુર (સ.અ.વ.) ઘરમાં શું કામ કરતા હતા ? તો જવાબ મળ્યો કે હુઝુર (સ.અ.વ.) પોતાના ઘરના કામોમાં સહકાર આપતા હતા. અને જ્યારે અજાનનો અવાજ સાંભળતા તો (નમાઝ માટે) બહાર નીકળી જતા હતા. હદીથ, તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ પતિઓને શિક્ષણ આપ્યું કે ઘરોમાં તમારું કામ, તમારી જરૂરત પૂરી કર્યા કરો. અને અવરતોને તમારી મદદની જરૂરત હોય તો તેમને સાથ સહકાર આપો.

વધુ વિગત માટે જુઓ મારી કિતાબ
મુસલમાન અવરત ત્રણ ભાગોમાં

ઘણીનો હક અને ઘણીની સેવા, ખિદમત ચાકરી !

ઈસ્લામે અવરતનો આદેશ આપ્યો કે તે પોતાના પતિની ચાહત ખ્વાહેશાતનું પાલન કરે. પતિથી પોતાના હકનો વસુલ કરે અને સંપૂર્ણ પ્રમાણિકતાથી રહે.

સહાબા (રદિ.) એ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) થી પૂછ્યું “હુઝુર ! સર્વોત્તમ સ્ત્રી કોણ છે ?” આપ (સ.અ.વ.) એ જવાબ આપ્યો.

સર્વોત્તમ અવરત તે છે કે જ્યારે પતિ એના તરફ જુએ તો ખુશ કરી આપે. જ્યારે (કોઈ વાતનો) આદેશ આપે તો એનું પાલન કરે. અને જ્યારે ઘણી ઘરથી બહાર નીકળે તો ઘણીના માલ અને બાળકો અને પોતાના બદનની હિફાઝત કરે.”

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની આ એક મહાન સરસ હિદાયત છે. માનવ શરીર અને પ્રકૃતિનો પ્રખર અભ્યાસી અને નિષ્ણાત માણસ અને સ્ત્રીના વ્યવહાર ઉપર જેટલું વિશેષ કહી અને લખી શકે એ સર્વ બાબતને આપ (સ.અ.વ.) એ ફક્ત ત્રણ નાના વાક્યોમાં સમાવી આપ્યું છે.

(૧) માણસ પોતાની ફરજો બાબત સ્ત્રીને જે વાતનો આદેશ હુકમ આપે. સ્ત્રી એનું પાલન કરે. ઘણીની સલાહ, સૂચન, હુકમ તોડવાથી દૂર રહે.

(૨) જ્યારે ઘણી ઘરથી બહાર નીકળે તો એનો માલ અને બાળકો અને પોતાના બદનની રક્ષા કરે, અવરત માલની અમાનતદાર છે. માલિક નથી. માટે ઘણીની રજા વગર માલ ખર્ચ કરવો જાઈઝ નથી.

(૩) જ્યારે ઘણી થાકી-પાકી ઘરમાં આવે તો એના તરફ હસ્તા મોઢે જુએ અને ખુશ કરી આપે.

સ્ત્રી આખો દિવસ જો કોઈપણ પ્રકારની તકલીફમાં સપડાઈ હોય, સાસુ નણંદોના મહેણાં ટોણાં સાંભળ્યા છે તો ઘણીના આવવાની સાથે જ ફરિયાદોનો ચોપડો ન ખોલે. કારણ કે આખા દિવસનો થાકેલો ઘણી પરેશાન થઈ જશે.

ઈસ્લામ ધર્મમાં સ્ત્રી અને પુરુષના હકનો માટે એક પરિપૂર્ણ અને બન્નેના અધિકારો દર્શાવતા જે કાનૂનો છે એ અન્ય કોઈ પણ ધર્મમાં નથી. જેની વિગત મુસલમાન અવરત ત્રણ ભાગમાં પઢવા વિનંતી છે.

અમાનતદાર પ્રમાણીક ખજાનચી, વહીવટકર્તા મુતવલ્લી, ટ્રસ્ટીનું સ્થાન

રાજ્યનો ખજાનચી હોય અથવા કોઈ કારખાનું તથા ફેક્ટરીનો જીમ્મેદાર વ્યવસ્થા કરનાર હોદ્દા પર કામ કરનાર પ્રમાણિક હોય અને અસલ માલિક સર્જનહારના આદેશ મુજબ હકકવાળાઓ, મજદુરો અને કારીગરોનો હક ખુશીથી અદા કરતો હોય તો એવાઓ માટે હુઝુર (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે એમનો મરતબો સદકહ કરનાર બરોબર હશે.

હટીષ શરીફમાં આ પ્રમાણે છે કે મુસલમાન અમાનતદાર હોય

અર્થાત્ :- ખજાનચીને અસલ માલિક તરફથી જે આદેશ આપવામાં આવેલ છે ખુશીથી પૂર્ણ કરે તો તે સદકહ કરવાવાળો પૈકીમાંથી એક છે. (ખુખારી શરીફ) રાજ્યનો ખજાનચી અને ફેક્ટરીઓનો કેશીયર મજદુરો અને હક્કવાળાઓને પરેશાન કરે છે એમના નાણાકીય બીલોની ચુકવણીમાં ભાતભાતની ખોટી અગવડો એટલા જ માટે કરે છે કે એમને 'લાંચ' આપવામાં આવે.

બંને દુનિયાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ આવા હોદ્દાઓથી લાંચ નાબુદ-ખત્મ કરવા માટે ઉપરોક્ત ખુશખબરી આપેલ છે, પણ અફસોસ...સદ અફસોસ લાંચનો વ્યવહાર પવનવેગે વધી રહ્યો છે.

લાંચ રૂશવત માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું લાંચ રૂશવત લેનાર, દેનાર, વચમાં દલાલ બનનાર જહન્નમી છે. (હટીસ શરીફ) જુલ્મથી બચવા માટે આપવું જાઈજ છે.

મુસલમાનની સેવા, સત્ય સાક્ષી આપવાનો આદેશ

મઝલુમ (જેના ઉપર અત્યાચાર ગુજારવામાં આવ્યો હોય) અને નિર્બળ માનવીઓના હક્કમાં અત્યાચારી (જુલ્મ કરવાવાળો)ના વિરુદ્ધ સાક્ષી આપવી મખ્બૂકની સૌથી મહાન સેવા છે. અલ્લાહતઆલાએ એની સખ્ત તાકીદ ફરમાવી છે. અને કુર્આન શરીફમાં ફરમાવ્યું છે કે અર્થાત્ “અય મુસલમાનો સત્યસાક્ષી આપવા તત્પર રહો. જોઈએ તો તમારી ઝાત અથવા મા-બાપ અને સ્નેહીઓના વિરુદ્ધ પણ કેમ ન હોય” ! (સુરએ નિસાઅ.) સાક્ષી સહીહ, સાચી આપો. સગો કે મા-બાપના વિરુદ્ધ પણ કેમ ન હોય.

ગ્રાહકો સાથે સુલુકાય

કામ્યાબ વેપારનો કાનુન એ છે કે દુકાનદાર ગ્રાહકો સાથે નમ્રતાથી વર્તે. રસુલ (સ.અ.વ.) એ નરમીનો વર્તાવ કરનાર દુકાનદાર માટે રહમત અને બરકતની દુઆ ફરમાવી છે.

ખુદા તઆલા દયા ફરમાવે એ માણસ ઉપર જે ખરીદ વેચાણ

અને કર્જની માંગણીમાં નરમીથી વર્તે (હટીષ શરીફ) ગ્રાહકે ખરીદેલો માલ પસંદ નહિ આવવાથી માલ દુકાનદાર પાછો લઈ લે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ એવા દુકાનદાર માટે ગુનાહ માફ કરવા માટેનો વઅદો ફરમાવ્યો છે. (હટીષ શરીફ)

બીમારો સાથે સુલુકાય

ઈસ્લામમાં બીમારોની બીમારપુરસી કરવાની સખ્ત તાકીદ આપેલ છે. બીમારની બીમારપુરસી કરવાનો આદેશ આપતા બન્નેવ દુન્યાના સરદાર (સ.અ.વ.) વારંવાર ફરમાવ્યા કરતા હતા કે -

‘બિમારોની બિમાર પુરસી કર્યા કરો અને જનાઝહ સથો (દફન વિધીમાં) જયા કરો.

ઈસ્લામમાં ઈયાદત-બીમાર પુરસીનો અર્થ ફક્ત ખબર-અંતર પુછવાનો નથી બલકે મતલબ એ છે કે બીમારોની શક્ય એટલી સેવા કરો. ઉપચાર વગેરેમાં ભાગ લો બની શકે માલથી મદદ કરો અથવા તમો તો ભેદાર છો તો બીમાર માટે શિક્ષારીસ કરો. હટીષ શરીફમાં આવે છે કે -

‘જ્યારે કોઈ બિમારની ખબર-અંતર પુછવા માટે જાય તો પરત થતાં સુધી ઘરે જવા સુધી જતનના મેવાઓ વીણતો રહે છે.’ મુસ્લીમ શ0

બીમારની બીમારપુરસીથી અલ્લાહ તઆલા રાજી થાય છે.

ઉલ્માએ ખુલાસો કર્યો છે કે બીમારની બીમારપુરસી માટે ઈસ્લામે જે આદેશ આપેલ છે તેમાં મુસ્લિમ અને ગેરમુસ્લિમ બન્નેવ બરોબર છે. કારણ કે આપ (સ.અ.વ.)એ યહુદીઓની પણ બીમારીના પ્રસંગે ખબર લીધેલ છે અને મુનાફીકો (દેખાવમાં મુસલમાન અને અંદરથી કાફિર)ની પણ ખબર લીધેલ છે. હાલાંકે મુનાફીકો તો ઈસ્લામને નુકસાન પહોંચાડવા માટે હંમેશા તત્પર રહેતા હતા.

હટીષ કુદસી છે કે અલ્લાહતઆલા કયામતના દિવસે સવાલ કરશે, ‘ઓ બંદા, હું બિમાર પડ્યો પણ તું મારી ખબર લેવા ન આવ્યો?’ બંદો જવાબ આપશે ‘ઓ અલ્લાહતઆલા તમો તો બન્નેવ દુનિયામાં પાલનહાર છો, હું તમારી ઈયાદતબીમારપુરસી કેવી રીતે કરું?’ અલ્લાહતઆલા જવાબ આપશે. શું તને ખબર ન પડી કે મારો ફલાણો

બંદો બિમાર હતો. પરંતુ તે એની ખબર ન લીધી...જો તું એની ખબર લેત તો મને એની પાસે પામત (મુસ્લિમ શરીફ) મારી રહમત તને મળતે. તો સાબિત થયું કે બીમારની ઈલાહત કરવી મહાન સૂલુકાય છે. તેનાથી અલ્લાહતઆલા રાજી થાય છે. બીમાર અમીર કે ગરીબ જે પણ હોય તેનો હક છે.

મહેમાનો સાથે સુલુક

મહેમાનોની આગતા સ્વાગતા કરવાની શિખામણ આપતા આપ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે, - 'જે માણસ અલ્લાહતઆલા અને તેનાં રસુલ પર ઈમાન લાવ્યો તો એને જોઈએ કે મહેમાનની ઈજ્જત કરે, આગતા-સ્વાગતા કરે. મહેમાની માટે આપ (સ.અ.વ.) એ ત્રણ દિવસ નક્કી કર્યા છે અને ખુલાસો કર્યો છે કે મહેમાની ત્રણ દિવસની છે. એથી વિશેષ 'સદહક' છે. મતલબ એ છે કે મહેમાને કોઈને ત્યાં ત્રણ દિવસથી વધુ રહેવું ન જોઈએ (વધુ રહેવાથી) મેઝબાન મહેમાની કરનારને તકલીફ થશે ત્રણ દિવસ પછી મહેમાની સદહક થઈ જશે. એટલે સદહકનું ખાવું ખાવા બરાબર ગણાશે. જેને એક ઈજ્જતદાર માણસ કહી પસંદ કરશે નહીં.

પરસ્પર મુસલમાનનાં હકકો

ધાર્મિક દૃષ્ટિએ એક મુસલમાન પર બીજા મુસલમાનના જે હકકો વાજીબ છે એનો ખુલાસો કરતાં આપ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે અર્થાત એક મુસલમાનનાં બીજાં મુસલમાનનાં પર (૬) હકકો વાજીબ છે. સવાલ કરનારે પૂછ્યું : તે (૬) હકકો કયા છે ? આપ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું (૧) જ્યારે તું એને મળે તો સલામ કર. (૨) જ્યારે તે તને કોઈ જરૂરતના પ્રસંગે બોલાવે તો એની વાત કબુલ કર જરૂરત પુરી કર. (૩) જ્યારે તે તારાથી કોઈ ભલાઈ ચાહે તો તું એની સાથે ભલાઈ કર. (૪) જ્યારે એ છીંક ખાય અને અલ્હમ્દુ લિલ્લાહ પઢે તો એનાં જવાબમાં 'યર હમુકલ્લાહ' પઢી જવાબ આપો. (૫) જ્યારે એ બીમાર પડે તો એની ખબર લેવા જા. (૬) અને જ્યારે એ મરણ પામે તો એનાં જનાઝહમાં હાજિર થા. (હદીષ)

જાનવરોના હકકો

ઈસ્લામ ધર્મ એ અલ્લાહની સમસ્ત મખ્લૂક પર દયાનો વર્તાવ કરવાનો આદેશ આપે છે. એટલા જ માટે પ્રત્યેક સજીવ વસ્તુઓના

અલગ-અલગ હકકો વર્ણન કરેલ છે. અલ્લાહની મખ્લૂકમાંથી પશુઓ પણ છે. ઈસ્લામે પશુઓ સાથે દયાનો વર્તાવ અને સેવા કરવાનો આદેશ આપેલ છે. ઈસ્લામનાં ઉદય પૂર્વે પશુઓ. જાનવરો સાથે અતિ અત્યાચાર ગુજારવામાં આવતો હતો, અરબસ્તાનનાં અભણો પર પશુઓ પર મહાન ઝુલ્મ કરતા હતા. બન્નેવ દુનિયામાં સરદાર (સ.અ.વ.) એ અત્યાચારના સર્વ પ્રકારોને રદ કરતાં પશુઓ સાથે દયાનો વર્તાવ કરવા માટે જે શિખામણ આપેલ છે તે નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) કોઈ પણ જાનદાર વસ્તુને માત્ર નિશાન તાકવા માટે શિકાર ન કરવામાં આવે. જ્યારે કે એના જાનવરને ખાવાનો પણ વિચાર ન હોય. કોઈ પક્ષી જાનવરને ખાવાની ઈચ્છા નથી. પરંતુ શિકારી પોતાનું નિશાન સચોટ દુરૂસ્ત સહીહ કરવા માટે કે દિલ ખુશ કરવા કે મનોરંજન માટે જ શિકાર કરે છે એ જાઈજ નથી.

(૨) પશુઓનું ગોશ્ત ખાવા માટે જેનું ગોશ્ત ખાવું જાઈજ છે તેનો શિકાર ગોશ્ત ખાવા માટે જાઈજ છે.

(૩) જાનવર ઉપર વધુ બોજ ભાર મૂકવાથી પણ મના ફરમાવ્યું છે.

(૪) જાનવર ઉપર બેસી રહેવાની પણ મના ફરમાવ્યું છે. જરૂરતની જગ્યાએ જઈ ઉતરી જાય. જાનવરને ઘાસચારો આપો.

(૫) જાનવર ઝુબહ કરો તો છરી તેજ ધારદાર રાખો.

(૬) એક જાનવરને બીજા જાનવર સમક્ષ ઝુબહ કરવાથી પણ મના ફરમાવ્યું, જે ધર્મમાં જાનવરનાં આટલા હકકો હશે. ઈન્સાનનાં કેટલા મહાન હકકો છે. ઈન્સાન વિચાર કરી અમલ કરી દુન્યા આખિરત આબાદ કરે.

હજરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર (રદી.) એ એક છોકરાને જોયો કે તે મરઘીને બાંધી એનાં ઉપર નિશાન કરી રહ્યો છે તો આપે એને રોક્યો અને કહ્યું કે હુજુર (સ.અ.વ.)એ આ પ્રમાણે કરવાથી રોકેલ છે.

(૭) જીવીત જાનવરનાં શરીરમાંથી અમુક ભાગ ગોશ્ત ન કાપો એ ગોશ્ત હરામ કહેવાશે.

હુજુર (સ.અ.વ.) એ મદીના શરીફમાં જોયું કે લોકો જીવતા ઉંટનો ઘેકો (કોહાન) અને દુંબાની પછોળી પૂંછડી કાપી ખાતા હતા. તો આપે ઉપરોક્ત હુકમ આપ્યો કે જીવતા જાનવરથી ગોશ્તનો ટૂકડો કે

ચરબી કાપશો નહિ એ જાઈજ નથી.

(૮) જો હલાલ જાનવરને ખાવાની નિયત ન હોય તો તેને મારવામાં ન આવે, કાપવામાં ન આવે. કારણ કે એ કામ એને બરબાદ કરવા સમાન છે, તે જાઈજ નથી.

(૯) જે જાનવરો તકલીફ આપનાર ન હોય અને ન તો એ ખાવાનાં કામમાં આવે છે તો એને મારવામાં કે કાપવામાં ન આવે. જેમકે કીડીઓ, મધમાખી અને હુદહુદ પક્ષી વગેરે.

પશુઓનો ઘાસચારો-દાણાં-પાણી અને આરામનો ખ્યાલ રાખવામાં આવે.

એક દિવસ ફરમાવ્યું. 'લોકો ! જ્યારે તમો હરિયાળી લીલી-લીલી ઘાસમાં પ્રવાસ કરો તો પશુઓને ઘાસચારાથી લાભ ઉઠાવવા દો. (એટલે પ્રવાસ દરમિયાન તમો થોડીવાર થોભી જાઓ આરામ કરો. એટલીવાર જાનવરો ઘાસચારો ચરીને પોતાનું પેટ ભરી લે.) અને જ્યારે ગરમીની ઋતુમાં સૂકી જમીનમાં પ્રવાસ કરો તો પ્રવાસનાં અંતરને જલ્દીથી કાપી આગળ વધી જાઓ. (જેથી જાનવરો ઘરે પહોંચી આરામથી છાંયડામાં ઘાસચારો ખાય.)

હુજૂર (સ.અ.વ.) એક દિવસ એક બાગમાં પોતાની કુદરતી હાજત (જાજરૂ) માટે ગયા. બાગ એક અનસારી (રેદી.) નો હતો, ત્યાં એક ઊંટ હતું જે આપ (સ.અ.વ.)ને નિહાળી જોર જોરથી રડવા લાગ્યું. અને એની આંખમાંથી આંસુઓ વહેવા લાગ્યા હુજૂર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું એનો માલિક કોણ છે ?

ઊંટના માલિકને આપ (સ.અ.વ.) પાસે લાવવામાં આવ્યો તો આપે ફરમાવ્યું,

'શું તમે આ જાનવરો કે જેનાં તમે માલિક છો એમના વિષે અલ્લાહથી ડરતા નથી ?'

આ ઊંટે મને ફરિયાદ કરી છે કે તમો એને તકલીફ આપો છો. અને થકાવી નાંખો છો. (તમારી આ સ્થિતિ છે માટે તમો એનો હક્ક અદા કરો.)

(અબુદાઉદ શ. ભા. ૨. પેઈજ નં. ૩૫૨)

એક ઊંટનું આપ (સ.અ.વ.)ને નિહાળી રડવું અને આંસુઓ સારવા એ આપ (સ.અ.વ.)ની નબુવ્વતની સ્પષ્ટ દલીલ છે જે આપની

સરચાઈ પ્રકટ જાહેર કરવા માટે દેખાડવામાં આવી. મોઅજેઝહ કહેવામાં આવે છે.

બંનેવ દુનિયાનાં સરદાર (સ.અ.વ.) એ આ વાતથી પણ રોકી દીધા છે કે પશુઓ અને પક્ષીઓને શર્ત લગાડવા માટે પરસ્પર ન લડાવ્યા કરો. એ કાર્ય પણ બેજુબાન પક્ષીઓ જાનવરો પર અત્યાચાર સામાન છે. કારણ કે અલ્લાહતઆલાએ પશુઓને માનવ જાતની જે તે સેવા માટે બનાવવામાં આવ્યા છે, તે જ સેવા લેવી જોઈએ સેવા વગર લડાવવું જાઈજ નથી. હરામ છે.

વિચાર કરો જે મહજબમાં જાનવરો માટે મજદૂર હુકમો છે. ઈન્સાન અને તેમાં પણ મુસલમાન અને તેમાં પણ અશક્ત કમઝોર યતીમ બેવહના કેટલા મહાન હુકમો હશે. વાંચી વિચાર કરી અમલ કરવાની તકલીફ અલ્લાહતઆલાથી માંગીએ.

નોકરો સાથે સૂલુકાય

ઈસ્લામ તાકીદ કરે છે કે પોતાનાં ખાદિમો-સેવકો અને કામ કરવાવાળા મજદૂરોનાં કામોમાં પોતે પણ મદદગાર બનવું જોઈએ (એટલે માલિક અથવા શેઠે નોકરોને કામ કરવા લાગવું જોઈએ.) અને એમના કામનો ભાર હળવો કરવો જોઈએ. એનાથી કામ કરનારાઓની હિંમત વધશે. અને એમનામાં પ્રમાણિકતાની ઉમંગ પેદા થશે.

કામ કરવાવાળાઓનાં કામમાં મદદ કર્યા (જે વેળા તમો મદદ કરતા હશો ત્યારે તમો અલ્લાહના મજદૂર સમાન છો.) અને અલ્લાહનો મજદૂર કદી નિષ્ફળ નથી થતો. (અખ્લાકે મુહમ્મદી ભા. ૨) પેઈજ, ૪૭.

સેવકનાં કાર્યમાં સહકાર આપનારને અલ્લાહતઆલાનો ખાદિમ ગણવામાં આવ્યો છે. કારણ કે (સહકાર આપનાર) એ કોઈ પણ પ્રકારની લાલચ વગર પોતાના ખાદિમને સહકાર આપે છે. કામ કરવા લાગે છે.

એજ પ્રમાણે હુજૂર (સ.અ.વ.) એ ખાદિમો-સેવકો અને મજદૂરો સાથે નરમીનો વર્તાવ કરવાનો આદેશ આપ્યો છે.

એક માણસે પૂછ્યું હુજૂર (સ.અ.વ.) હમો નોકરોને કેટલી વખત માફ કરીયે ? આપ (સ.અ.વ.) ચૂપ રહ્યા. પૂછનારે બીજી એને ત્રીજી વખત પૂછ્યું ત્યારે આપ (સ.અ.વ.)એ જવાબ આપ્યો 'મજદૂરો' અને સેવકોને દરરોજ ૭૦ (સિત્તેર) વખત માફી આપો. ખુલાસો એ કે કામ

કરનારાઓ સાથે વધુમાં વધુ નમ્રતા અને માફીનો વર્તાવ કરવો જોઈએ જેથી એનાં દિલમાં માલિક અને શેઠના માટે નિઃસ્વાર્થતા અને લાગણીની ઉમંગો પેદા થાય અને તે પોતાને માત્ર એક નોકર જ સમજે કે 'હું માત્ર નોકર છું' એવા વિચારોથી કામની કિંમત પણ ઘટશે અને કામ ઓછું થશે. અરબી ભાષામાં સિલ્તેરની સંખ્યાને વધારે દર્શાવવા માટે બોલવામાં આવે છે એટલે નોકરને વધુમાં વધુ માફ કરવામાં આવે.

નોકરો અને કાર્યકરોને શેઠ-માલિકનું ભલું ચાહવાનો આદેશ

ઈસ્લામ ધર્મએ જેવી રીતે શેઠ લોકોને પોતાનાં નોકરો સાથે સારા સુલુક સુયોગ્ય શિક્ષણ આપ્યું છે. એજ પ્રમાણે બિદમત અને મહેનત કરનારાઓને ખુશખબરી આપી છે કે જો તેઓ પોતાનાં શેઠનું ભલું ઈચ્છી પ્રમાણિકપણે કામ કરશે તો એમનું સ્થાન ખુદાને ત્યાં ઉચ્ચ હશે. અને એવા ખાદિમો નોકરોને ડબલ ધવાબ મળશે.

ફરમાવ્યું કે, નોકર જ્યારે પોતાના માલિક-શેઠનું ભલું ઈચ્છે છે અને સાથે સાથે પોતાનાં હકીકી માલિક-અલ્લાહ-તઆલાની બંદગી પણ કરે છે તો અલ્લાહ તઆલા એને પ્રત્યેક નેકીનો ડબલ ધવાબ આપે છે.' (અબુ દાઉદ શરીફ ભાગ ૨, કિતાબુલ અદબ પેઈજ ૩૫૬)

કારણ કે મજકુર વફાદાર ખાદિમ ઈન્સાન શેઠ અને ખાલિક માલિક અલ્લાહ તઆલાના પણ હકો અદા કરે છે. બન્નેના હકો અદા કરવાથી ડબલ (બે) ધવાબ મળશે.

બહેતરીન સારામાં સારી ખયરાત, સદકો

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે, સારામાં સારો સદકો એ છે કે જે તમારો સગો દુશ્મન બખીલ હોય તેના સાથે સુલુક કરો. ઈબ્ને ખુઝયમહ અને હાકિમે મજકુર હદીથ નકલ કરી છે.

કાશિહ અરબી શબ્દનો અર્થ એ છે કે તમારો જે સગો તમારા સાથે દિલમાં છુપી રીતે દુશ્મની રાખતો હોય તો તેને સદકો આપવો સારામાં સારો સદકો છે.

કારણ કે ઈન્સાની કિંત્રત તખીઅત એ છે કે તે એવાઓને સદકો કરવા ઈચ્છે કે તેનાથી તેને ફાયદો થાય, વાહ વાહ કરે, ખુશામદ ચાપલૂસી ઈકરાર કરે તારીફના પૂલો બાંધે પરંતુ જ્યારે તે વિચાર કરે છે

કે મને મજકુર સદકહથી દુન્યામાં ફાયદો નથી, બલકે જે સગા સાથે સુલુકાય અહેસાન કરવા પછી પણ નુકસાન થશે. તો માણસ સદકો ખયરાત કરવાથી હાથ રોકી લે છે. પરંતુ જે માણસ સગો હોવા છતાં તેની દુશ્મનીની જાણ હોવા છતાં પણ કોઈ નેક માણસ સદકો ખયરાત કરે ઈબ્લાસનું મહાન કામ છે, કે મને હુકમ છે કે મારા ગરીબ સગાને ઝકાત કે સદકએ નાફિલહ આપું એની જરૂરીયાતનો ખ્યાલ રાખું, શક્તિ મુજબ આપે જ છે. પરંતુ ગરીબ સગો, માલદાર મોહસિન સગાની બદગોઈ કે મોકો આવવાથી દુશ્મની કરી, નુકસાન પહોંચાડવાની કિંકમાં રહે છે. આ જાણ છતાં પણ માલદાર સગો સુલુકાય કરતો રહે છે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ એવી દુશ્મની રાખનાર મુનાફકત કરનાર સગા સાથે સુલુકાય કરનાર, સદકો કરનારના સદકહને બેહતરીન સારામાં સારો સદકો ફરમાવ્યો છે, કારણ કે મજકુર સદકો લિલ્લાહિય્યત ઈબ્લાસ માટેનો મહાન સહકાર છે, સગો દુશ્મની કરે છે, બખીલી કરે છે. તકલીફ પહોંચાડે છે, છતાં પણ અલ્લાહની ખુશી માટે સુલુક કરે છે. મહાન ઈબ્લાસની દલીલ છે.

દુશ્મની કરનાર સાથે સુલુકાય કરવાથી હિસાબમાં આસાની થશે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જે માણસમાં ત્રણ સિફતો (ગુણો) (ત્રણ સારા અખલાક હશે) અલ્લાહ તઆલા તેનો હિસાબ આસાનીથી કરશે અને જન્મતમાં પોતાની રહેમતથી દાખલ કરશે. સહાબા રદી. એ પૂછ્યું ઓ અલ્લાહના રસુલ (સ.અ.વ.) હમારા માં-આપ આપના ઉપર કુરબાન એ ત્રણ સિફતો કઈ કઈ છે ? તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું (૨) તમો એવા માણસને હદયો આપો જે તમોને મહરૂમ કરે. (૨) એવા માણસો સાથે તમો સુલુકાય કરો. સંબંધને જાળવી રાખો. જે તમારા સાથે સંબંધ તોડે. (૩) તમારા ઉપર જુલ્મ કરે તો તમો તેને માફ કરી આપો. જ્યારે તમો આ ત્રણ કામો કરશો તો અલ્લાહ તઆલા (પોતાની રહેમતથી) જન્મતમાં દાખલ કરશે. તબરાની.

મજકુર વિષય બાબત ઘણી હદીથો છે. ફકત એક હદીથ લખી છે. ઈન્સાન બખીલ છે. એ જગ્યાએ માલ ખર્ચ કરે છે કે તેની વાહ વાહ થાય કે તેનો બદલો દુન્યામાં મળે. પરંતુ સુલુકાય કરવા પછી સદકો ખયરાત કરવા પછી માણસ સમજે છે કે વાહ વાહ નથી થવાની અને

દુન્યાનો મામૂલી નફો પણ મજકુર માણસથી નથી મળવાનો તો એ મહાન કામ કરે છે કે જે તમોને મહરૂમ રાખે છે. ઝુબાનથી એક સારો શબ્દ નથી બોલતો. મામૂલી નફો પણ નથી પહોંચાડી શકતો. બલ્કે જ્યારે કોઈ મોકો આવે છે તો તમોને મહરૂમ રાખે છે. તેની સાથે સુલુકાય કરો.

(૨) જે સગો ઉપરની હદીથ મુજબ તમારા સાથે બદસુલુકી બદઅખ્લાકી દુશ્મની કરે. તેની સાથે સુલુક કરો.

(૩) જે જુલ્મ કરે. તમારો હક દબાવી હરામ રીતે ખાય જાય. ગાલીગલોચ કરે. તેઓના ગુનાહોને તમો માફ કરો છો. તો અલ્લાહતઆલા એવા માણસને માફી આપી દેશે અને આસાન મામૂલી હિસાબ કરી જન્નતમાં દાખલ ફરમાવશે.

કારણ કે ઈન્સાન મોહતાજ ફકીર છે. તો તેની મોહતાજ ફકીરી જીરૂરત હોવા છતાં મહરૂમ રાખનાર, સંબંધ તોડનાર જુલ્મ કરનાર, દુશ્મની કરનારને માફ કરે છે. અને મજકુર કામ અલ્લાહના માટે અલ્લાહની ખુશી માટે કરે છે. તો અલ્લાહતઆલા એવા બંદાના ઉપર રહમતનો વરસાદ વરસાવી હિસાબ આસાન ફરમાવશે. જેને અલ્લાહ તઆલાએ કુર્આન શરીફમાં 'હિસાબન યસીરા' થી બયાન ફરમાવ્યું છે. વિચાર કરો કે કોઈના પચાસ કે સાઠ કે સિત્તેર કે એસી કે નેવું વરસ તેના દિવસોના અને દિવસોના કલાકો અને જીંદગીની આવક જાવક માલ દોલતની કમાણી, કમાણીની રીતો, જાઈઝ નાજાઈઝ પાઈ પૈસાનો ખર્ચ માટે હિસાબ દેવાની શક્તિ કોનામાં છે. એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જેનો હિસાબ (પૂરેપૂરો) લેવામાં આવશે, હલાક થઈ જશે, તેની પકડ થશે, અઝાબ થશે, પરંતુ મામૂલી હિસાબ કસ્ટમ ઉપર થશે, તો તે કામ્યાબ થઈ જશે. અને અલ્લાહતઆલા જેને માફ કરી જન્નતમાં દાખલ કરવા માંગશે તો અલ્લાહતઆલા તેનો હિસાબ આસાન કરશે. એ સહન કરવાની શક્તિ માફ કરવાની તાકાત દુશ્મની કરનારાઓ સાથે સુલુકાય કરવાની હિમ્મત એ જ કરે છે, નફસાનિયત ખ્વાહિશતાને કુર્બાન કરે છે.

તેનામાં બદલો લેવાની, વેર લેવાની આદત નથી હોતી, તો એવો બંદો દરબારે ઈલાહીમાં મકબુલ બને તો જન્નતનો હકદાર બને છે.

અલ્લાહતઆલા હમોને તવફીક આપે. આમીન.

મુસલમાનની મદદ કરી અલ્લાહની મદદ મેળવો આખિરતની પરેશાની દૂર કરો.

અલ્લાહના રસૂલ (સ.અ.વ.)નું ફરમાન છે કે જે માણસે મુસલમાનની મામૂલી તકલીફ દુનિયામાં દૂર કરી તો અલ્લાહતઆલા તેની મહાન પરેશાનીઓ કિયામતના દિવસે દૂર કરશે. જે માણસે કોઈ ફકીરને રાહત, આસાની અને મદદ આપી તો અલ્લાહતઆલા તેના ઉપર દુનિયા અને આખિરતમાં આસાની કરશે. અલ્લાહતઆલા બંદાની મદદમાં છે જ્યાં સુધી તે તેના ભાઈની મદદમાં લાગેલો રહે છે, તિરમીઝી શરીફ ભાગ-૨ પેઈજ ૧૫,

હઝરત અબૂ દરદા રદી. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)થી રિવાયત કરે છે કે માણસ પોતાના મુસલમાન ભાઈની ઈજાત-આબરૂ ઉપર થતા હમલાઓ દૂર કરે છે, તો અલ્લાહતઆલા તેના ઉપરથી કિયામતના દિવસે જહન્નમની આગ દૂર ફરમાવશે, તિરમીઝી શરીફ ભાગ ૨ પેઈજ ૧૫,

વિચાર કરો અલ્લાહના રસૂલ (સ.અ.વ.) શું ફરમાવી રહ્યા છે. દરેક વાક્યને વિગતથી જુઓ. કુરબતન તનવીન તહકીરની અર્થ જે માણસે પોતાના મુસલમાનભાઈની મામૂલી હકીર તકલીફ દૂર કરી તો અલ્લાહતઆલા કિયામતના દિવસે તેની મહાન તકલીફ દૂર ફરમાવશે. બીજી તનવીન તઅઝીમી છે. બીજો અર્થ પહેલી તનવીન તકલીલની અને બીજી તનવીન તધીરની તો અર્થ થશે. જે માણસે પોતાના મુસલમાન ભાઈની મઝહબી ભાઈ ખાનદાની ભાઈ હોવું જરૂરી નથી. એકાદ તકલીફ દૂર કરી તો અલ્લાહતઆલા તેની કિયામતના દિવસે અનેક ગાણી પરેશાનીઓ દૂર ફરમાવશે.

કિયામતના દિવસે શું હાલ હશે ? જ્યારે મા-બાપ ભાઈ-બહેન મીયા-બીવી એક બીજાથી નાસ ભાગ કરનાર હશે, નફસી નફસી પુકારતા હશે તે ટાઈમે અલ્લાહ તઆલા એ દયાળુ માયાળું મુસ્લિમની મદદ ફરમાવશે-અને કિયામતના દિવસે નબીઓ રસૂલો પણ શિકારીસ માટે ઈન્કાર કરી આપશે. ફક્ત રસૂલ (સ.અ.વ.) શિકારતે આમ ફરમાવશે. પરંતુ જે માણસ પોતાના મુસલમાન ભાઈની મામૂલી તકલીફ પરેશાની દૂર કરશે તો અલ્લાહતઆલા તેની મહાન મુસીબતો કિયામતના દિવસે દૂર કરશે અથવા એકાદ તકલીફ કઝ બાબત જે મામૂલી હતું તો અલ્લાહતઆલા તે એક કામના બદલે તેની અનેક ઘણી પરેશાની દૂર

ફરમાવશે.

બીજો વાક્ય છે જેણે મુસલમાન માટે આસાની કરી કર્જ ભરપાઈ કરવા બાબત મોહલત આપી, દીલ આપી અગર નોકર હતો તેના ઉપર કામનો બોજ હલકો કર્યો તો અલ્લાહતઆલા દુનિયા અને આખિરતમાં તેના માટે આસાની કરશે.

દુનિયાની તંગીમાં કોણ ફસાયેલું નથી. રોજરોટી ખાવા પીવાની તંગી અનેક તંગી તકલીફોમાં માણસ સપડાયેલો જ રહે છે. અને આખિરતની તંગી હિસાબની પરેશાની પુલસિરાતની પરેશાની અનેક ગણી પરેશાનીઓ અને સૂર્ય માથા ઉપર અને ગુનાહ મુજબ પરસેવામાં ડૂબેલો હશે. તો તે તંગીઓ તકલીફો આસાન થઈ જશે.

ત્રીજું વાક્ય :- ઈન્સાન જ્યાં સુધી પોતાના મુસલમાન ભાઈની સહાય કરતો રહે છે તો અલ્લાહતઆલા તે માણસની મદદમાં રહેશે. વિચાર કરો, આજે દરેક માણસ આસરો સહારો માંગતો રહે છે. ફલાણા મેમ્બર કે ફલાણા વજીર કે ફલાણા શેઠ કે ફલાણા ટ્રસ્ટી કે ફલાણા મુતવલ્લીની સહાયની જરૂર છે. દુન્યા દારૂલ અસ્બાબ છે જ્યારે અલ્લાહતઆલા કામ કરવા માંગતા નથી તો એમની સહાય માંગવાથી કામ ક્યાંથી થશે ? માટે જે માણસ ફલાણું અટકેલું કામ જલ્દી પતી જાય તો તે માણસે પોતાના મુસ્લિમભાઈની મદદ કરી અલ્લાહતઆલાની મદદ મેળવતો રહે. જ્યારે અલ્લાહતઆલા હમારી મદદમાં હોય દુન્યાની કોઈ તાકાત, હમારું કામ અટકાવી શકતી નથી. પરંતુ બદકિસ્મતી એ છે કે કામ્યાબી-આસાની-રાહત મદદના આસાન નુસ્ખા છોડી હમારી નીગાહો નજરો ગયડૂલ્લાહ તરફ હોય છે. આપણને મદદ-રાહત આસાની ક્યાંથી મલે. રહમાની ઈલાજો નુસ્ખાઓ છોડી મુસલમાન શૈતાની નુસ્ખાઓને ગેરની ખુશામદ ચાપલુસી કરી, ઈમાની દોલત વેચી, ‘જી હૂઝુર’ કરી કામ્યાબી મેળવવા માંગે છે. કામ્યાબી મદદ નહિં મળે, અલ્લાહતઆલા હમોને સમજવાની તૈફીક અતા ફરમાવે. આમીન.

ચોથું વાક્ય :- જે મુસલમાન, પોતાના ભાઈની ગેરહાજરીમાં તેની ઈજાત આબરૂ ઉપર હુમલા થતા હોય ત્યારે મદદ કરે તો અલ્લાહ તઆલા તેનાથી જહન્નમની આગ દુર કરે છે. દરેક મુસલમાનની મહેનત ઈબાદત બંદગી એ માટે જ છે કે જહન્નમની આગથી બચી જાય, એકબીજાની ઈજાત ઉપર હુમલો, બદગોઈ, ગીબત નીંદા ગેરહાજરીમાં જ થાય છે એવા ટાઈમે અગર તમોને તે વાતની પૂરેપૂરી જાણ હોય તો તે

ગીબત કે તોહમત રદ કરી સચોટ જવાબ આપી મુસલમાનની ઈજાત આબરૂ બચાવશો તો અલ્લાહતઆલા તમો ને જહન્નમની આગથી દૂર ફરમાવશે. અલ્લાહતઆલા દરેક મુસલમાનને અમલની તૈફીક અતા ફરમાવે. આમીન.

પરંતુ આજે રહમાની દવા, ઈલાજના બદલે બે, ચાર જમા થઈ ગયા તો જ્યાં સુધી ગીબત, નીંદા, બદગોઈ, તોહમત લગાડી બે ચાર બોલ બોલશે નહીં, મજિલસ બેઠકમાં ગરમી આવશે નહીં. બલકે ટાઈમ પાસ કરવા માટે પણ બે ચાર શબ્દો બોલી ઉઠશે. પછી વિચાર કરે કે આ તકલીફો ક્યાંથી આવે છે.

મોટી ઉંમરવાલાઓની ઈજાત કરવું અને નાના બચ્ચાંઓ ઉપર રહમ કરવાની ફજીલત

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જે માણસ નાની ઉંમરવાલાઓ પર રહમ નહીં કરે અને મોટી ઉંમરવાલાઓની ઈજાત નહીં કરે હમારામાંથી નથી. (તિરમીઝી શ. ભા-૨ પેઈજ ૧૪)

વિચાર કરો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) કેટલી મહાન તાકીદ ફરમાવી રહ્યા છે. નાના માસુમ બચ્ચાં પોતાના હોય કે બીજાના, નાનપણના લઈ અદબ વિગેરે નહીં જાણવાના લઈ તમોને તકલીફ થાય તો નારાજગી ગુસ્સો ખત્મ કરી અદબ શીખવો. અને ભુલ માફ કરી આપો. હમો નાની ઉંમરવાલાઓને માફ કરીશું તો અલ્લાહતઆલા હમોને માફ કરશે. જેઓની ઉંમર મોટી છે, તેઓ ઈજાત એહતેરામના લાયક છે. તેમની બેઈજાતી ન કરો, તેમને સતાવો નહિ. તેમની કોઈ અદા તમને પસંદ ન હોય તો તેમને ખિજવે નહીં, ઝલીલ સમજો નહીં, તેમની ભુલ ઉપર તેમને લાનત કરો નહિ. તેમનો અદબ જાળવો. ઈજાત કરો. તેમની મદદ કરો. મોટર કે રેલગાડીમાં હોય જગ્યા આપો. મજિલસમાં હોય જગ્યા આપો. તેમની ઈજાત કરો.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું તમો મોટી ઉંમરવાલાઓની ઈજાત કરશો તો જ્યારે તમારી ઉંમર મોટી થઈ જશે તો અલ્લાહતઆલા એવા નવજુવાનો પેદા કરશે. જેઓ તમારી ઈજાત કરશે. (તિરમીઝી શરીફ ભા-૨ પેઈજ ૨૩)

મોટી ઉંમરવાલાઓ અશક્ત કમઝોર હોવાના લઈ તેમની મદદ કરવું, ઈજાત કરવું ઈસ્લામી શિક્ષણ છે. એનો નતીજો દુન્યામાં મલશે. તમારી મોટી ઉંમર થશે તો અલ્લાહ તઆલા તમારી ઈજાત કરનારા પેદા ફરમાવશે. જે તમારી ઈજાત કરશે.

છોકરીઓ બહેનોની જીમ્મેદારી ઉઠાવનારા જન્નતમાં જશે

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જેની ત્રણ બહેનો હોય તેમનો હકો (શરીઅત મુજબ) અદા કર્યા અને અલ્લાહ તઆલાના ડરથી એમનો હકો અદા કર્યા તો તેના માટે જન્નત છે.

(તીરમીઝી શ. ભા. ૨ પેઈજ ૧૩)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જેઓ છોકરીઓ બાબત કોઈ મુસીબતમાં સપડાય અને તેના ઉપર સબ્ર કરશે તો તે છોકરીઓ તેના માટે આગથી પરદો બની જશે.

(તીરમીઝી શ. ભા. ૨ પેઈજ ૧૩)

હજ. આઈશહ (રહી.) કહે છે કે એક અવરત બે છોકરીઓને લઈ મારી પાસે આવી. મદદની માંગણી કરી. મારી પાસે એક ખજુર વગર કંઈ ન હતું તો તે ખજુર મેં એ અવરતને આપી. તો તે અવરતે ખજુરના બે ટૂકડા કરી એક એક ટૂકડો બંનેવ છોકરીને આપ્યો (મેં આ જોઈ તઅજજુબ કર્યો) ત્યાર બાદ ઓરત છોકરીઓને લઈ ચાલી ગઈ. અને તે ખજુરથી અવરતે કાંઈ પણ ખાધું નહિં તો મેં રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)થી અર્જ કરી તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જે માણસ છોકરીઓના બાબત કોઈ તકલીફમાં સપડાય તો તે છોકરીઓ તેના માટે આગથી પરદો બની જશે. (તિરમીઝી શરીફ)

મવજુદહ તહઝીબના દાવેદારો વિચાર કરે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) છોકરીઓ કે બહેનો માટે શું ફરમાવી રહ્યા છે. બહેન કે છોકરીઓ વતી મુસીબતમાં સપડાવવું. (૧) કોઈ તોહમત સાંભળી (૨) છોકરી કે બહેનનો ઘણી મરી ગયો બેવહ બની (૩) ઘણી સાથે બનાવ નહિં થવાથી તલાક થઈ (૪) ઘણી તલાક આપતો નથી. બેસાડી રાખી (૫) ઘણી દવા-કપડા-ખોરાકી નહીં આપવાથી બાપ કે ભાઈ ખર્ચ ઉઠાવે, પોતાની કમાણીથી કપડા-ખોરાક દવા દારૂ કરાવે, ઘણી સફરમાં જવાથી

ખબર લેતો નથી. તો બાપ કે ભાઈ સર્વ જીમ્મેદારી ઉઠાવે છે. એ વગર જે પણ તકલીફ છોકરીઓ કે બહેનો બાબત ઉઠાવે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે મઝકુર સુલુકાય અને છોકરીઓના હકો અદા કરવાથી જન્નતમાં જશે. મઝકુર સુલુકાય આગથી પરદો બની જશે અને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) તો ફરમાવી રહ્યા છે કે બે બહેનો કે બે છોકરીઓની તાલીમ તરબીયત કેળવણી કરી શરીઅત મુજબ હકો અદા કર્યા. અલ્લાહ તઆલાનો ડર ખવડ રાખી એમના ખોરાક કપડાં બાબત સર્વ જીમ્મેદારી અદા કરી તો તે માણસ જન્નતમાં જશે.

જ્યારે ઈસ્લામે મઝકુર છોકરીઓ કે બહેનોના હકો અદા કરવા ઉપર જન્નતનો વગદો કર્યો છે તો મુસલમાન એ હકો અદા કરે છે, કરતા રહેશે. એમના માટે લો-કાયદામાં સુધારાની જરૂર નથી. હમારી હિદાયત માટે મઝકુર તાલીમે રસુલ (સ.અ.વ.) કાફી છે. બસ છે. કોઈ નવા કાયદાની જરૂર નથી. માટે જેમના ધર્મમાં મઝકુર ધવાબો નથી. તેમના ત્યાં હઝરો છોકરીઓને દુન્યામાં આવવા પહેલા માંના પેટમાં જાણ થવાથી કે છોકરી છે હમલ ખલાસ કરી નાંખાવ્યો. જેઓ ક્રીડા, મકોડા મારવાને પાપ સમજે છે. એવા લોકો ખબર નહીં છોકરીને મનહુસ સમજે નાપાક સમજે, બોજ સમજે, વેઠ સમજે, શું સમજે છે કે દુન્યામાં હવા ખવડાવવા પહેલા ખત્મ કરી નાંખી. જ્યારે ઈસ્લામ કહે છે. છોકરી બહેનના હકો અદા કરો અને જન્નત મેળવો.

એ માટે જેના ઘરે છોકરી પેદા થાય છે. હું કહું છું હઠીધની રોશનીમાં કે જન્નતનું સર્ટિફિકેટ છે. કારણ કે મુસલમાન તેના હકો અદા કરી જન્નતનો હકદાર બને છે.

કિયામતના દિવસે સારા અખ્લાકનો વઝન ઘણો હશે. સારા અખ્લાકવાલો જન્નતમાં ઉંચા દરજામાં હશે.

હજ. અનસ રહી. થી રીવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) લોકોમાં સૌથી વધુ ભલાઈ કરનાર, લોકોમાં સૌથી વધુ સખી, લોકોમાં સૌથી વધુ બહાદુર હતા. મદીનાવાલા એક દિવસે અવાજ સાંભળી ગભરાહટમાં મુકાઈ ગયા. લોકોએ જે બાજુથી અવાજ આવ્યો હતો. જવા લાગ્યા તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ખબર કાઢી આવી રહ્યા હતા અને

ફરમાવ્યું ડર બીકની જરૂરત નથી. કારણ કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) સૌથી પહેલા પહોંચી ખબર લાવ્યા હતા અને ફરમાવી રહ્યા હતા. ડર બીકની જરૂરત નથી, ડર બીકની જરૂરત નથી. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) અબુ તલ્હા રહી.ના ઘોડા ઉપર સવાર હતા અને ઘોડા ઉપર ઝીન સાદર પણ ન હતો. આપ (સ.અ.વ.)ના બદન ઉપર તલવાર હતી. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે મેં મઝકુર ઘોડાને દરયા જેવો જોયો.

(બુખારી શરીફ ભાગ-૨ પેઈજ ૮૯૧)

હઝ. અબુઝર રહી કહે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની રિસાલતની પયગમ્બરીની ખબર મલી તો મેં મારા ભાઈને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની ખબર કાઢવા કે શું હાલત છે મોકલ્યો તો તેવણે આવી ખબર આપી કે તેવણ તો ઘણા સારા અખ્લાક વર્તાવનો હુકમ કરે છે.

(બુખારી શરીફ ભા-૨ પેઈજ ૮૯૧)

હઝ. આઈશાહ રહી. એ કહ્યું કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવતા હતા કે માણસને સારા અખ્લાકના લઈ હંમેશા રોઝો રાખવાનો અને હંમેશા તહજજુદ પઢવાનો ધવાબ મળે છે.

(અબુદાઉદ શરીફ ભાગ-૨ પે. ૩૦૫)

હઝ. અબુ ઉમામહ રહી. કહે છે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે હું જન્મતના ખુણામાં એક મહેલ અથવા બંગલો અપાવવા માટે ઝામિન છું. જે હક્ક ઉપર હોવા છતાં લડાઈ ઝઘડો છોડી આપે અને જન્મતના વચમાં એક બંગલો અપાવવા માટે ઝામિન છું. જેણે જુઠી વાતો મઝાકમાં પણ છોડી આપી અને એક બંગલો જન્મતમાં ઉંચામાં ઉંચા સ્થાન દરજહ ઉપર અપાવવા જામીન છું. જેના અખ્લાક સારા હોય.

(અબુદાઉદ, ભા ૨ પેઈજ ૩૦૫)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ અલ્લાહતઆલાના હક્કો સાથે ઈન્સાનો સાથે સારો વર્તાવ અખ્લાકથી રહેવા, ઉઠવા, બેસવા બોલવા, ચાલવાનો હુકમ આપ્યો છે. દુન્યામાં સમજદાર લાયક શરીફ માણસની તમન્ના, તલબ, ચાહત એ જ હોય છે કે મારી બેઠકમાં સારા માણસો હોય હું સારા નેક લોકો સાથે બેસું, બંગલો-મકાન ઉચ્ચ ક્વોલીટી સારામાં સારો હોય તો આકા (સ.અ.વ.) એ હમોને આખિરતના મકાન જન્મત માટે પણ એ જ પ્રમાણે ફરમાવ્યું. તિરમીઝી શ. માં છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જન્મતમાં સૌથી મારા કરીબ પાસે એ માણસ

હશે. જેના અખ્લાક સારા હોય. (ભા. ૨ પે. ૨૨).

હુઝુર (સ.અ.વ.)નાં ફરમાન મુજબ જેનો વર્તાવ સુલુક સારો હશે. તેના કામોનો વજન જ્યારે કરવામાં આવશે. તો તેનો વજન ઘણો જ ભારે, હશે જ્યારે નેક કામોનો વજન ભારે હશે તો ખરાબ કામોનો વજન હલકો થઈ જશે. અને વજન ગુનાહિત કાર્યોનો હલકો થઈ જશે તો નેક કામોનો વજન ભારે થઈ જવાથી જન્મતમાં જશે. અને હમો રાત-દિવસ અનુભવી રહ્યા છે કે જેને સમાજ સોસાયટીમાં મેલ મેળાપ લેવડ દેવડમાં સારા અખ્લાક હોવા બાબત હુકમ લગાડીએ છીએ તે એજ છે કે લોકો સાથે સુલુકાય કરે. માફી આપે. નરમીનો વર્તાવ કરે કર્ઝ આપે. જન્મતમાં ઊંચા સ્થાન પહેલાં નંબરની જન્મતમાં જશે જેના માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે હંમેશા રોઝો રાખવાનો અને હંમેશા તહજજુદ પઢવાનો સવાબ મળશે. કારણ કે રોઝો રાખવાથી નફસની શરાત ઓછી થાય છે. ખાવા પીવાની શહવત ઓછી થાય છે તો જેના અખ્લાક સારા હશે. લોકોને માફી આપી તકલીફો ઉઠાવશે. લોકોને કર્ઝ આપી ઉધાર આપી શિકારિશ કરી મદદ કરે કે મદદ કરાવી સગાઓની બીજાઓની બોલીઓ સાંભળવી પડશે. માટે એવા સારા અખ્લાકવાલા માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે. ઉચ્ચ સ્થાન પામી હંમેશા રોઝો રાખવાનો હંમેશા તહજજુદ પઢવાનો માન મરતબો મેળવી સૌથી આપ (સ.અ.વ.)ના પાસ પડેશ તેને મલશે જ્યારે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની પડેશ જેને મલી જાય તો એવા માણસને બીજી શું જરૂરત હોય. એ માટે હદીષોમાં આવે છે કે (કામિલ મુકમ્મલ) ઈમાનવાળો ભોલો શરીફ હોય છે. (હદીષ)

શરીફ એવો કે સુલુક કર્યા પછી તેને કોઈ બદલો લેવાની તમન્ના હોતી નથી. પારકા લોકો તેની જાન, ઈઝઝત આબરૂ કે હોદ્દાથી લાભ કે ગેરલાભ ઉઠાવે છે, ઉઠાવતા રહે છે. તે સર્વ સમજે છે, પરંતુ માફી આપે છે.

માટે સારા અખ્લાક નરમી, માફી, હિલ્મ, દરગુઝર, મીઠી ઝબાન, અપનાવી રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના ફરમાન વઅદા મુજબ જન્મતમાં ઉચ્ચ સ્થાન મેળવવા કોશીશ કરવાની તૌફીક અલ્લાહતઆલા હમોને અતા ફરમાવે. આમીન.

દુશ્મનો સાથે સુલુક કરી દોસ્ત બનાવો

હજ. અબુઝર (રદી) કહે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જ્યાં પણ તમો છો અલ્લાહથી ડરતા રહો. બુરાઈ કરનારાઓ સાથે ભલાઈનો સુલુક કરો. અલ્લાહતઆલા બુરાઈને મીટાવી દેશે અને લોકો સાથે સારા અખ્લાકનો વર્તાવ કરો.

(તિરમીઝી ભા. ૨ પે. ૨૦)

હજ. અબુહુરયરહ (રદી.) કહે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું લોકો સાથે (બદગુમાની) ખરાબ ખ્યાલાત ખરાબ વિચારોથી દુર રહો. કારણ કે બદગુમાની ખરાબ ખ્યાલો ઘણી જુદી વાત છે.

(તિરમીઝી શરીફ ભા. ૨ પે ૨૦)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ઈન્સાનોના સંબંધોને ખરાબ કરનાર લગઈ ઝઘડાનું મુળ ખતલાવ્યું કે લોકો માટે મામુલી બહાનું કારણ શોધી જાતબાતની તોહમતો વિચારો દિલમાં લાવી અસંતોષ પેદા કરી લોકોથી દુશ્મની કરે છે. અથવા લોકોને દુશ્મન બનાવે છે. કોઈ માણસ બહેરો છે કે પોતાના વિચારોમાં મસ્ત છે. વિચારોમાં ડુબેલો છે. તમોએ સલામ કર્યું જવાબ નહિ આપ્યો એનો એ અર્થ થઈ શકે. સારો ખરાબ. સારો અર્થ બહેરો હોય બની શકે સલામ નહિ સાંભળ્યું હોય માટે સલામનો જવાબ નહિ મલ્યો. અથવા મસ્અલાની લાઈનથી માણસ ઈસ્તેન્જો કરી રહ્યો છે. તો જવાબ આપવું મકરૂહ છે. સલામનો જવાબ નહિ મલવાના સારા કારણો છે. એ અર્થ કરી શકો.

ખરાબ અર્થ મઝકુર માણસે સલામ સાંભળવા છતાં જવાબ નહિ આપ્યો. મારો દુશ્મન છે. એને અભિમાન છે. મોટાઈ છે. હું જવાબ આપવાના લાયક પણ નથી. આ દુશ્મનીની જડ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના ફરમાન મુજબ ઘણી જુદી વાત છે. મઝકુર જુદી વાતને દિલમાં જગ્યા આપી બદલો લેવાની, સામે વાલા ઈન્સાનને ઝલીલ કરવાની યુક્તિઓ કરવા લાગ્યો. એના માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે ખરાબમાં ખરાબ સવારી બુરા અને ખરાબ ખ્યાલાત છે. માણસ બીજાના માટે ખરાબ ખ્યાલો ઉપર સવારી કરી દુશ્મની વધારે છે.

મસ્અલો :- કોઈ માણસ અભિમાની નથી. તેના માટે દિલમાં એ જમાવી દેવું કે મઝકુર માણસ આ પ્રમાણે છે. એ ગુનોહ છે. જેના માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે અમુક બદગુમાની ગુનોહ છે.

(હદીથ) કોઈના માટે ચોક્કસ વાત દિલમાં ઠસાવી આપવી કે ફલાણો ચોર છે. વ્યભિચારી છે, અભિમાની છે અને તેમાં મઝકુર ખરાબી નથી તો એ ગુનાહનું કામ છે.

માટે કોઈના માટે ખરાબ ખ્યાલાત જમાવી લેવા જે તેમાં નથી. ગુનાહનું કામ છે.

એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું અલ્લાહથી ડરતા રહો. જે હાલતમાં જ્યાં પણ હશો. અગર હમો અલ્લાહતઆલાનો ડર ખવફ રાખતે તો લખવા મુજબના ખરાબ ખ્યાલ હમોને નહિ આવતે. આજે હજારો ઝઘડાઓની જડ બદગુમાની છે. માટે અલ્લાહતઆલાનો ડર ખવફ પેદા કરી બદગુમાનીથી બચો. અગર કોઈ માણસ હમારા સાથે ખરાબ સુલુક કરે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે બુરાઈને સારા અખ્લાકથી દુર કરો. જે માણસ તમારા સાથે ખરાબ સુલુક કરે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે બુરાઈને સારા અખ્લાકથી દુર કરો. જે માણસ તમારા સાથે ખરાબ રીતે સુલુક કરે તકલીફ પહોંચાડે છતાં પણ તમો તેની સાથે સારો સુલુક કરો. નતીજો એ આવશે કે હમારી સુલુકાય નરમી માફી વારંવાર ઘવાથી તેઓ તમારા દોસ્ત બની જશે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એનાથી આગળ ફરમાવી રહ્યા છે કે માફી પછી સારો સુલુક કરો. એહસાન ભલાઈ કરો. અરબીમાં મશહૂર વાક્ય છે અર્થ કે ઈન્સાન એહસાનનો ગુલામ છે. તમારા સદવર્તન એહસાનથી તે તમારો દોસ્ત બની જશે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નો ઈતિહાસ જુઓ. મુનાફિકો જેઓ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નાં જાની દુશ્મન હતા, કદમ કદમ ઉપર રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ને સતાવતા હતા. મુનાફિકોનો સરદાર અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉબય ઈબ્ને સલુલા ના જનાઝહની નમાઝ પઢાવી. હજ. ઉમર (રદી.) તેમજ બીજા સહાબાની યાદત હતી કે નમાઝ નહિ પઢાવે, પરંતુ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ જનાઝહની નમાઝ પઢાવી તો મુનાફિકોના દિલોને ઘક્કો લાગ્યો કે આ કામ મામુલી ઈન્સાન નથી કરી શકતો કે દુશ્મનોનાં સરદારને મુબારક કુરતાનું કફન આપ્યું. જનાઝહની નમાઝ પઢાવી. આ કામ તો મહાન નબી અને રસુલ જ કરી શકે. કેટલાક સો મુનાફિકો ખાલિસ પાકા મુસલમાન બન્યા. અને પોતાના ગુનાહોથી તીબા કરી. એ માટે આદેશ હુકમ એ જ છે કે બુરાઈને ભલાઈથી મિટાવો. બુરાઈથી બુરાઈ ખતમ નહિ થાય. પરંતુ વેર-દુશ્મનાવટ વધતી જ રહેશે. જેનો નતીજો હમો જોઈ રહ્યા છીએ કે દુશ્મનાવટ અને વેર વધતા જાય

છે. કારણ કે માફી દરગુજર સારા અખ્લાકનાં સબકો કિતાબોમાં રહી ગયા, અને આજે કહેવા લાગ્યા કે ઈંટનો જવાબ પત્થરથી મળશે. અને પત્થરનો જવાબ લાકડી કે ગોળીથી મળશે. આતંકવાદ કે બીજા અનેક વાદો પેદા થઈ રહ્યા છે. તેના મુળમાં આ જ છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ આપેલ તાલીમને હમોએ છોડી આપી, ઈન્સાનથી અખ્લાક નીકળી ગયા. સારા ખ્યાલો, સારો વર્તવ, હમદદી નીકળી ગઈ તો બદગુમાની આવશે. ગીબત, બદગોઈ, હસદ, તોહમત, કીનો વગેરે ઝલીલ આદતો આવશે. તો લડાઈ ઝઘડાઓ થશે જે આજે હમો જોઈ રહ્યા છીએ. માટે એ વિષેના અઝ્રબો વાંચી એનાથી દૂર રહેવાની કોશીશ કરીએ.

સખ્ર અને નરમી ઉત્તમ સારામાં સારી આદત છે.

હજ. આઈશહ (રદી.) કહે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું ઓ આઈશહ ! અલ્લાહ તઆલા નરમીને પસંદ ફરમાવે છે. અને નરમી ઉપર એવી એવી નેઅમતો અર્પણ ફરમાવે છે જે બીજી આદતોથી નથી આપતા. (મુસ્લિમ શરીફ).

બીજી હદીષમાં છે કે નરમી જ્યારે કોઈ પણ ચીજમાં આવે છે તો અલ્લાહતઆલા તેને જીનત-ખુબસુરતી અતા ફરમાવે છે અને ગરમી કોઈપણ ચીજમાંથી કાઢી લેવામાં આવે છે, તો અલ્લાહતઆલા તેને અયબદાર બનાવી આપે છે. હજ. જરીર રદી. કહે છે કે જે માણસ નરમીથી (નરમ સ્વભાવથી) મહરૂમ કરવામાં આવે છે. તો દરેક ભલાઈથી મહરૂમ થઈ જાય છે. (મુસ્લિમ શરીફ ભાગ-૨, પૈઈજ ૩૨૨)

હજ. અબુસઈદ રદી.થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, લાંબી હદીષનો ટૂકડો જે માણસ સખ્ર કરવાની કોશિસ કરશે, તો અલ્લાહ તઆલા તેને સખ્ર કરવાની તૌફીક આપી દેશે, અને જેને સખ્રની દોલત આપવામાં આવી તો તેનાથી વધુ બેહતર સારી કોઈ ચીજ નથી.

(તિરમીઝી શરીફ ભાગ ૨, પૈઈજ ૨૩)

સખ્ર-તબીઅતના વિરૂદ્ધ જે કામો ઘાય તેના ઉપર તબીઅતને રોકી લેવું, રાજી કહેવું, માટે જે હાલત ઈન્સાન ઉપર અલ્લાહતઆલા તરફથી આવે ખુશ રહે. કોઈના તરફ ધ્યાન ન જાય કે ઝેદ અહમદ મોહંમદ કાસિમે આ પ્રમાણે કહ્યું. એ કોણ ઈન્સાન ઝઈફ કમઝોર શું કરી શકે ? જ્યાં સુધી અલ્લાહતઆલાનો હુકમ ન હોય એ માટે રસુલુલ્લાહ

(સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે ઝમાનાને ગાળો ન ભાંડો, હું પોતે ઝમાનો છું. (હદીષ)

દુન્યામાં જે હાલત લડાઈ, ઝઘડા, કાપકુપ, ફસાદો થઈ રહ્યા છે, તો તેઓને ગાળો ન દો. એ હાલત તો મેં કર્યા. ઈન્સાન શું કરી શકે ? પાંદડું પણ અલ્લાહતઆલાના હુકમ વગર હાલતું નથી. તો મહાન હાલત દુન્યામાં અલ્લાહતઆલાના હુકમ વગર કેમ થવાના. એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના સમયમાં મોંઘવારી (જેની આજે શિકવા-શિકાયત છે.) અમીર-ગરીબ સર્વ રહે છે. સહાબા રદી. એ મોંઘવારી બાબત શિકાયત કરી તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું, ભાવ બજારમાં ચાલુ કરનાર, મુકરર કરનાર અલ્લાહતઆલા છે. (હદીષ) રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નું શિકાણ વેહદાનિયતને એ પ્રમાણે દિલો દિમાગમાં બેસાડવાની કોશિસ ફરમાવી કે આપ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે ભાવનો ઉતાર-ચઢાવ સર્વ અલ્લાહતઆલાના તરફથી છે. માટે જે માણસને પણ તબીઅત વિરૂદ્ધ દોસ્ત-દુશ્મન તરફથી રંજ-દુઃખ પહોંચે તે સર્વ અલ્લાહ તરફથી. યકીન કરી સખ્ર કરશે, તો સખ્ર કરનાર માણસની તબીઅતમાં નરમી આવશે, માફ કરશે, લડાઈ ઝઘડો છોડી આપશે, તો સમાજમાં એવો માણસ અખ્લાકી લાઈનથી ખુબસુરત બનશે. ગામવાસી ભાઈઓ કહેશે કે ફલાણાં માણસે ગાળ આપી નુકસાન કર્યું, બદગોઈ કરી ગીબત કરી, પરંતુ તે તો કંઈ જવાબ દેતો નથી. લાયક માણસ છે, સખ્ર કરનાર માણસ છે, તબીઅતમાં નરમી છે, કોઈ સાથે મગજમારી કરતો નથી. પોતાના કામથી કામ, મસ્જિદ, મદ્રસહ, વગર બીજી કંઈ પડી નથી. દુકાન વગર બીજી મગજમારી નથી. આ છે માણસની જીનત ખુબસુરતી. તો એવો માણસ જ્યાં જઈ ઊભો રહેશે તેનું કામ થઈ જશે. એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે જેને સખ્રની દોલત મલી એ મહાન દોલત છે. એનાથી સારી બેહતર બીજી કોઈ દોલત નથી, કારણ કે સખ્ર કરનાર માણસ અલ્લાહતઆલા તરફથી જે હાલત આવે છે તેમાં રાજી રહે છે, ખુશ રહે છે. દરેક હાલતમાં અલ્લાહતઆલાની યાદ કરનારો હોય છે. માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે માણસની સઆદત, નેકબાન્તી ખુશનસીબી છે કે અલ્લાહતઆલા તરફથી જે હાલત આવે છે, તેના ઉપર રાજી રહે છે. (તિરમીઝી શરીફ)

કેટલી મહાન બરકત છે તે મુસલમાન માટે કે અલ્લાહતઆલા તરફથી આવનાર હાલત ઉપર સખ્ર કરી અલ્લાહતઆલાના ફેસલા ઉપર

રાજી રહે એ માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ કેટલું સરસ ફરમાવ્યું, મુસલમાનના દરેક હાલાત ઘણાં જ તઅજજુબવાલા છે. મુસલમાન માટે ભલાઈ બરકતવાલા છે. જે મુસલમાનને ખુશીના હાલાત આવે તો શુક અદા કરે અને તકલીફ પહોંચે તો સખ્ર કરે તો તેના માટે બેહતર છે. (મુસ્લિમ શરીફ)

મુસલમાન માટે ખુશી રાહતમાં શુક કરવાથી શુકનો પવાબ મલશે. દરેક હાલતમાં મુસલમાન ફાયદામાં છે. રજમાત્ર નુકસાન નથી. છાપ અને કાંત બંનેવ મુસલમાનની છે. ઝિન્દા રહે તો ગાઝી મર ગએ તો શહીદ. ડર બીક શાની ? માટે મુસલમાન દુન્યાના કોઈ પણ ખૂણામાં હોય, તબીઅત મુવાફિક કે મુખાલિફ દરેક હાલત મુસલમાન માટે બેહતર છે. માટે હાલાત જે પ્રમાણે આવે તે મુજબ શુક કે સખ્ર કરી જીંદગી કામ્યાબ બનાવે.

નોટ :- સખ્ર માંગે નહિ, સખ્ર માંગવું એ તકલીફ માંગવું છે. તકલીફ અગર માંગી માણસ કમઝોર હોવાથી સખ્ર નહિ કરી શકે સજાનો હકદાર બને માટે સખ્ર માંગે નહિ. સખ્ર માટેની દુઆ નહિ કરે. દુઆ રાહત સુકુન માટે જ કરતો રહે, પરંતુ નામુવાફિક હાલાત આવવાથી સખ્ર શુક કરી જીંદગી કામ્યાબ બનાવે.

રિશ્તેદારો વારિષો માટે માલ છોડી જનારને પણ પવાબ મલે છે.

હઝરત સઅદ રદી. કહે છે કે હું જે વર્ષે મક્કાહ મુકર્રમહ ફત્હ થયું ઘણો જ બીમાર થઈ ગયો, મરવા સમાન થઈ ગયો તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) મારી ઈલાહત માટે (બીમારી અંગેની ખબર માટે) આવ્યા તો મેં કહ્યું કે, ઓ અલ્લાહના રસુલ (સ.અ.વ.) મારા પાસે ઘણો જ માલ છે અને મારા વારિષોમાં (જેનો હક હિસ્સો નક્કી છે) એક જ છોકરી છે. તો હું મારા સર્વ માલની વસિયત વારિષોને છોડી મહરૂમ કરી શકું છું ? તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે નહિ. તો મેં પુછ્યું કે, “મારા બે ભાગના માલની વસિયત કરી શકું ? તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે નહીં. તો મેં સવાલ કર્યો કે મારા અર્ધા માલની વસિયત કરી શકું ? તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે, નહિ. તો મેં કહ્યું કે ત્રીજા ભાગનાં માલની વસિયત કરી શકું ? તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે ત્રીજા ભાગના માલની વસિયત કરી શકો. પરંતુ ત્રીજો

ભાગ વધારે છે. તમે તમારા વારિષોને માલદાર છોડો એ બહેતર છે કે તમો વારિષોને ફકીર છોડો અને તે વારિષો લોકોથી ભીખ માંગે અને યાદ રાખો કે તમો જે પણ ખર્ચ કરો છો. અલ્લાહની ખુશી રજામંદી હાંસિલ કરવા માટે તેના ઉપર પવાબ મળે છે. અહિંયા સુધી કે જે પણ ખાણું તમો તમારી અવરતને ખવડાવો છો. (અવરત માટે જે ખર્ચ કરો છો) તેના ઉપર પણ પવાબ મળશે.

(બુખારી શરીફ)

ઘણાં માણસો તેમાં પણ વાંજ મદ અવરત મરણ પહેલાં વિચાર કરે છે કે મારી અવલાદ નથી, તો માલ કાકો કે ભત્રીજો કે પીત્રાઈ લઈ જશે. ચાલો સર્વે માલ ખયરાત કરી દઉં કે વસિયત કરી દઉં તે જાઈજ નથી.

(૧) વસિયતનો અર્થ મરણ પછી માલ માટેની વ્યવસ્થાને કહેવામાં આવે છે કે મારા મરણ પછી મસ્જિદ કે મદરેસા કે દવાખાનામાં મારી મિલકત ખર્ચ કરશો. ત્રીજા ભાગના અંદર હશે અમલ કરવું જરૂરી છે.

(૨) વારિષો માટે વસિયત જાઈજ નથી. જ્યાં સુધી બીજા વારિષો રજા નહિ આપે.

(૩) બીજા વારિષો રજા આપશે તો જ વસિયત ઉપર અમલ કરી શકો છો.

(૪) જેઓ વારિષ નથી તેમનાં માટે વસિયત કરવું જાઈજ છે. ત્રીજા ભાગ સુધી વસિયત કરી શકાય.

(૫) વારિષોનો હક મારવાથી ગુનેહગાર થશે.

(૬) વારિષો માટે જાઈજ માલ છોડી જવાથી સવાબ મળશે.

(૭) કફન દફન કર્જ અદા કરવા પછી જે માલ બચે તે પુરા માલમાંથી ત્રીજા ભાગની વસિયત કરવું જાઈજ છે. એની સારી રીતે જે અમલ કરવાના લાયક બને છે. એક પાંચ રૂ. ના સ્ટામ્પ ઉપર લખાવી આપો કે મારા મરણ પછી મજકુર જરૂરી હકો અદા કરવા પછી જે માલ બચે તેમાંથી ત્રીજો ભાગ ફલાણી મસ્જિદ (નામ નક્કી કરી લેખે કે લખાવે) અથવા ફલાણાં મદરેસહ અથવા ફલાણાં માણસને આપશો અને બાકી બે ભાગ વારિષો વારસાઈ હક પ્રમાણે વસુલ કરી લે.

(૮) પોતાની તેમજ બે ગવાહોની સહી પણ કરાવી લે. લોકોમાં

જે રિવાજ છે કે બાપ કે માં મરણ પહેલાં જમીન મકાન વિગેરેનાં ભાગલાં કહો, કે વારધા વહેંચણી બાબત સલાહસૂચનો લખી જાય છે. તેનાથી વારિધોનો હક રદ બાતિલ થતો નથી. રાજીબુશીથી રજા આપશે તો તેમને ઈખ્તિયાર છે, રદ કરવા માંગે તો રદ કરી શકે છે. કોઈ એક પણ રાજી નહિ થશે. તો મજકુર ભાગલા માટેના સુચનો રદ થશે, અને સર્વે વારધોએ રાજીબુશીથી વારધાઈ હકો મુજબ વહેંચણી કરવી જરૂરી છે.

(૯) ત્રીજા ભાગની વસિયત જાઈઝ છે, પરંતુ ત્રીજા ભાગનાં અંદર હોય તો બેહતર છે, ૧/૪ હોય બેહતર છે.

હઝરત સઅદ રદી. ને જાણ નહિ હતી તો એમણે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) થી પૂરેપૂરો માલ વસિયત કરવાની ઈજાઝત પરવાનગી માંગી તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ મના ફરમાવ્યું બે ભાગ ૨/૩ માટે તેમજ અર્ધો માલ ૧/૨ માટે પણ મના ફરમાવ્યું. ફક્ત ૧/૩ ત્રીજા ભાગ માટેની ઈજાઝત આપી અને ફરમાવ્યું કે એ પણ વધારે છે.

અને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, છોકરી હોય કે બીજા વારિધો, કાકો, ભત્રીજો, પીતરાઈ વિગેરે જેમને પણ તમારો માલ મળશે તો તમોને સવાબ મળશે. માટે દૂરના વારધોને મહરૂમ કરવું. તેમનો હક રદ બાતિલ કરવું જાઈઝ નથી. હરામ છે.

સગાઓ કાફિર, યહુદી, નસરાની હશે સુલુકાઈથી ધવાબ મળશે.

હઝરત અસ્માં રદી. હઝરત અબુબક સિદીક (રદી.)ની છોકરી છે. હઝરત આઈશહ (રદી.)ની બાપ શરીક બહેન માં, અલગ હતી તેવણ કહે છે કે મારી માં સુલ્હે હુદયબીય્યાહ પહેલાં જે ટાઈમમાં મક્કહના કાફિરો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)થી લડાઈ ઝઘડો કરતા હતા તે ટાઈમમાં મારી કાફેરહ માં, મારી પાસે (મદદ માટે) આવી તો મેં રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) થી અરજ કરી કે મારી માં મારી પાસે (મદદ સહાય માંગવા) આવી છે. તો હું શું સુલુકાય મદદ કરી શકું? પરંતુ તે ઈસ્લામમાં દાખલ થઈ નથી. હજુપણ કુફરી હાલતમાં છે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ જવાબ આપ્યો કે હાં, તું તેની સાથે સુલુકાય કર.

(બુખારી શરીફ ભા-૨ પેઈજ-૮૮૪)

આપ (સ.અ.વ.) એ હઝરત અસ્માં રદી. ને સુલુકાય કરવા માટે

હુકમ આપ્યો જે વાજિબ છે માટે કાફિરહ મુશરિકહ યહુદી કે ઈસાઈ માં-બાપની મુસલમાન મરદ અવરત ઉપર મદદ કરવી વાજિબ જરૂરી છે.

હઝરત અમ્મ ઈબ્ને આસ (રદી.)થી રિવાયત છે, કે મેં રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)થી સાંભળ્યું છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યાં હતાં ફલાણાં ખાનદાનનાં લોકો મારા દોસ્તો મદદગારો નથી, કારણ કે મારો દોસ્ત મદદગાર અલ્લાહતઆલા અને નેક મુસલમાનો જ છે, પરંતુ તેઓ ખાનદાની સગાઓ છે તો તેમની મુસીબત તકલીફનાં લઈ હું નરમ થઈ જાઉં છું, તેમનું દુઃખ દર્દ જોઈને આંખો ભીની થઈ જાય છે.

(બુખારી શરીફ ભા. ૨ પેઈજ ૮૮૬)

ફલાણાં મારા દોસ્તો નથી. પરંતુ સગાઈ છે. કોણ લોકો છે. ઉલમાએ લખ્યું છે કે અબૂલહબ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નાં કાકાની અવલાદ માટે ફરમાવ્યું અમુક ઉલમાએ લખ્યું છે કે અબૂ સુફ્યાનના માટે જેઓ પાંચમી પેઢીમાં રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) સાથે મળે છે. અથવા હકમ ઈબ્ને આસ માટે ફરમાવ્યું.

અર્થ એ છે કે મારા ખાનદાની સગાંઓ છે તેઓ મુસલમાન નહિ થયાં. ઈમાની ઈસ્લામી દગવત કબૂલ નહિ કરી તેના લઈ તેમના ઉપર તકલીફ થઈ જાય છે. હું નરમ બની જાઉં છું કે કોઈકવાર આંખોથી આંસુ વહી જશે, પરંતુ એ બાબત હું તેમને કોઈ નફો નથી આપી શકતો. ઈમાન નહિ લાવવાથી અલ્લાહતઆલા તરફથી જે સજાઓ આવે છે, અથવા આવશે તે તકલીફો પરેશાનીઓ દૂર કરવાની શક્તિ મારામાં નથી.

પરંતુ એ વાત ધાબિત થઈ કે ખાનદાની સગાઈવાળા કાફિર હોય કે મુશરિક કે યહુદી કે ઈસાઈ તેમની તકલીફો મુસીબતો માટે તેમનો મુસ્લિમ સગો મદદ કરે જાઈઝ છે, ધવાબનું કામ છે.

હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર (રદી.) કહે છે. (મારા બાવાજી) હઝરત ઉમર (રદી.) એ બઝારમાં એક રેશમી શૂટ વેચાઈ રહ્યું હતું તો મારા બાવાજીએ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ને કહ્યું કે અલ્લાહનાં રસુલ (સલ.) તમો મજકુર રેશમી શૂટ ખરીદી લો અને એને તમો જુમઅહના દિવસે તેમજ જ્યારે પરદેશથી ડેપુટેશનો આવે તે ટાઈમે તમો એને પહેરો. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ જવાબ આપ્યો કે મજકુર રેશમી શૂટ એ લોકો પહેરે જેનો હિસ્સો આખિરતમાં જન્મતમાં કંઈ નહિ હોય ત્યાર પછી રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની ખીદમતમાં અમુક રેશમી શૂટ આવ્યા તો તેમાંથી એક જોડી રેશમી કપડાં હઝરત ઉમર રદી. ને આપ્યા તો હઝરત

ઉમર રહી. (ગભરાઈને જલ્દી જલ્દી) રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) પાસે આવી અર્જ કરી કે ઓ અલ્લાહનાં રસુલ (સ.અ.વ.) તમોએ તો ફરમાવ્યું હતું કે રેશમી કપડાં (એવો મદદ) દુન્યામાં પહેરે છે. જેનો અભિરતમાં કંઈ હિસ્સો નહિ હોય તો હું એને કેવી રીતે પહેરી શકું ? તો અલ્લાહનાં રસુલ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે, ઓ ઉમર ! મેં તને આ કપડાં એ માટે ભેટ નથી આપ્યા કે તું એને પહેરે, પરંતુ એને વેચી આવનાર રકમથી તમારી ઝરૂરત પુરી કરો અથવા તમો બીજા કોઈને (જેણે પહેરવું જાઈજ છે) તેને પહેરાવો તો હઝરત ઉમર (રહી) એ કપડાં તેમનાં કાફિર (માં, શરીકભાઈ) ને આપ્યા. ઈસ્લામ હજી સુધી કબુલ નહિ કર્યું હતું.

(ખુબારી શરીફ ભાગ-૨ પેઈજ ૮૮૫)

એનાથી યાબિત થાય છે કે કાફિર મુશરીક સગો હોય તેના સાથે સુલૂક કરવું ધવાબનું કામ છે. હઝરત ઉમર રહી. એ પણ તેમનાં કાફિરભાઈ સાથે સુલૂકાય કરી હતી. કાફિર સગાઓ સાથે પણ સુલૂકાય કરવું બખ્શીશ હદયો આપવું ધવાબનું કામ છે.

ઝાડો રોપવું કે ઝાડોની દેખભાળ કરવી અને ખેતી કરવાનો ધવાબ

પબ્લિકને રાહત પહોંચાડવા અને પશુઓ તથા ઈન્સાની જરૂરિયાત માટે ફળવાળા અથવા છાંયડાવાળા ઝાડોની રોપણી કરવી અને ખેતીવાડી કરી અનાજ ઉગાવવું એ ઈસ્લામમાં નેકી અને સઆદત ખુશનસીબીનું કામ છે.

નમાઝ રોઝહ જેવી બંદગીને આપણે અલ્લાહતઆલાને ખુશ કરવાની નિયતોથી અદા કરીએ છીએ. એ જ પ્રમાણે ખેતી અને બાગના કામોમાં પણ સેવા અને સાર્વજનિક લાભના હેતુથી કામ કરીએ અને માત્ર નફો પ્રાપ્ત કરવાના હેતુને નજર સમક્ષ ન રાખીએ તો એ કામોથી આપણું આમાલનામું નેકીઓથી ભરપૂર થઈ શકે છે. હુઝુર (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું-

જે મુસલમાન કોઈ છોડ ઉગાવે અથવા ખેતી કરે અને એમાંથી માનવી પશુ-પક્ષીઓ લાભ ઉઠાવે તો અલ્લાહતઆલા એના હિસાબ કિતાબમાં સદકહનો ધવાબ આપે છે. (મુસ્લિમ શરીફ.)

દુન્યામાં ખેતી અને બાગ બનાવવાથી આર્થિક લાભ તો થાય જ છે. પરંતુ એ કામોમાં જો મખ્લુકની સેવાની નિયત પણ કરી લેવામાં આવે તો ખેતી અને બાગની મહેનત આભિરતમાં પણ લાભદાયી નિવડે છે.

ઈમામ અબુ દાઉદ (રહ.) એ કિતાબુ-લ અદબમાં હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને હબ્શી (રહી.)થી રિવાયત કરેલ છે કે બંને દુન્યાના સરદાર (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે -

“જે માણસ બોરડીના ઝાડને કાપશે તો અલ્લાહતઆલા એને દોઝખમાં ઉંધા મોં એ લટકાવી આપશે !

(ભા-૨ પેઈજ ૩૬૫)

હદીથ શરીફ ની શરહ કરનારાઓ ભાખ્યકારો લખે છે કે ઉપરોક્ત હદીથ શ. નો અર્થ-સાર આ છે કે, “જે ઝાડના છાંયડાઓમાં ઈન્સાન અને પશુઓ આરામ કરે છે. પ્રવાસીઓ રાહત અનુભવે છે એવા ઝાડને જરૂરત વગર કાપી અલ્લાહના બંદાઓને તકલીફમાં નાંખવા સપડાવવા એ કાર્ય દોઝખની સજાના હકદાર બનાવી આપે છે.” અને જે લોકો ફળ અથવા છાંયડાવાળા ઝાડો વાવે છે. માનવો અને પશુઓના લાભ માટે અનાજ અને શાકભાજી તથા ઘાસચારો ઉગાડે છે. તો આ કામ એના હકમાં “સદકએ જારીયહ” બની જાય છે.

હઝ. જાબિર રહી.થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, કોઈ પણ મુસલમાન ખેતી કરે તો તેમાંથી કોઈએ ચોરી કરી તો પણ સદકાનો સવાબ મળશે. કોઈ જાનવર ખાઈ લીધું, કોઈ પક્ષીએ ખાઈ લીધું તો પણ સદકાનો સવાબ મળશે. ખુલાસો એ કે ખેતીમાંથી કંઈ પણ કમી થશે તો પણ સદકાનો સવાબ મળશે. (મુસ્લિમ શ. ભાગ-૨, પેઈજ-૧૫)

બીજી હદીથમાં છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ઉમ્મે મઅબદ રહી. ના બાગમાં તશરીફ લઈ ગયા. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ પૂછ્યું, આ બાગમાં ખજૂરીના ઝાડો કોણે રોપ્યા છે, મુસલમાન કે કાફિર ? તો જવાબ આપ્યો કે મુસલમાને રોપ્યા છે. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, જ્યારે મુસલમાન કોઈ ચીઝ રોપે કે ઉગાડે છે, તો ઈન્સાન કે જાનવર કે કોઈ પક્ષી કોઈ પણ ખાય તો કિયામત સુધી સદકો છે. (ભા-૨ પેઈજ-૧૫)

મઝકુર હદીથના આધારે ઈમામ શાફિઅી (રહ.) લખે છે કે

ઉત્તમમાં ઉત્તમ આવકનું સાધન ખેતી છે. (નવવી શહેં મુસ્લિમ શ.)
ઈમામ અબુ હનીફહ (રહ.) ના મત મુજબ સારામાં સારી આવક જેનાથી
ગુજરાન કરી શકે, જેણે અર્થ અલ્લાહના દીન ઈસ્લામને બુલુંદ ઉંચું
કરવા માટે મેહનત કરવી છે. અને બીજા નંબરે ખેતી કરવું છે. (અયની
શરહે બુખારી શરીફ)

મવજુદ સમયમાં ઉલમાએ કિરામ જેઓ મકતબ મદ્રસહ દારૂલ
ઉલુમોમાં પઢાવે છે. તેઓ એમાં દાખલ છે. કારણ કે તેઓ આજે
પઢાવવાનું છોડી આપે દીન ઈસ્લામનું નામ લેનાર પેઢી ખત્મ થઈ જશે.
ત્યારબાદ બીજો નંબર ખેતીનો છે.

મઝકુર કિતાબની મુનાસબતથી બાપ-દાદા બાગો લગાવી જાય,
અલ્લાહ પોત્રાઓ તેમજ દુન્યાવાલા ખાન્પી કરશે. ધવાબ મલશે. બાગ
લગાવવાનો હેતુ પોતાના માટે આવક હતી. પરંતુ ઝાડોના ફળોથી સગા-
સંબંધીઓ કે પક્ષીઓ ફાયદો ઉઠાવશે કે જાનવરો છાંયડામાં બેસી રાહત
મેળવશે. ધવાબ મલતો રહેશે.

**ઝાલિમને ફરિશ્તો જવાબ આપે છે. મઝલુમના
જવાબ આપવાથી ફરિશ્તો જવાબ આપવાનું
બંધ કરે છે.**

હજ. સઈદ ઈબ્ને મુસયિબ રહ. રિવાયત કરે છે. રસુલુલ્લાહ
(સ.અ.વ.) સહાબા રહી. ની એક જમાઅત સાથે બેઠેલા હતા. એક
માણસ હજ. અબુબક રહી.ને ખરાબ-ખરાબ કહેવા લાગ્યો. તો અબુબક
રહી. ચૂપ રહ્યા. ત્યાર પછી ફરી તે જ માણસ ખરાબ કહેવા લાગ્યો તો
હજરત અબુબક રહી. ચૂપ રહ્યા. ત્યાર પછી ફરી પાછો હજ. અબુબક
રહી.ને ખરાબ કહેવા લાગ્યો. (તકલીફ પહોંચે એવી વાતો બોલવા લાગ્યો)
તો ત્રીજી વખતે હજ. અબુબક રહી.એ જવાબ આપ્યો તો રસુલુલ્લાહ
(સ.અ.વ.) તે જગ્યાએથી ઉઠી ચાલ્યા ગયા. તો અબુબક રહી.એ અરજ
કરી કે અલ્લાહના રસુલ (સ.અ.વ.) શું તમો નારાજ થઈ ગયા ? તો
રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જ્યારે પેલો માણસ તમને ખરાબ
કહેતો હતો. (તોહમત લગાડતો હતો.) તો આસ્માનથી ફરીશ્તો ઉતરી તેને
જુઠલાવતો હતો. (તું જે કંઈ કહે છે. અબુબક ઉપર જુઠી વાતોની નિસ્ખત
લગાડે છે. તે સર્વ જુઠ છે.) આ મુજબ જવાબ આપતો હતો. જ્યારે

તમોએ જવાબ આપ્યો તો ફરીશ્તો ઉઠી ચાલ્યો ગયો અને શયતાન આવી
ગયો અને જ્યારે શયતાન આવી જાય તો હું ત્યાં બેસતો નથી.

(અબુદાઉદ શરીફ ભા-૨. પેઈજ ૩૧૫)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ના આશિક જાનમાલની કુર્બાની આપનાર
અબુબક સિદીક રહી.ને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની પાક-પવિત્ર મજલીસમાં
ખરાબ કહ્યું. તોહમત લગાડી. એકવાર નહિ થોડી થોડી વારે જોશ આપતો
ગયો. સિદીક રહી.ની ખામોશી આકા (સ.અ.વ.) પણ ચુપ રહ્યા બેઠકમાં
બેસનાર સૌ ચુપ રહ્યા પરંતુ ત્રીજી વાર તોહમત લગાડી તો હજ અબુબક
રહી. એ જવાબ આપ્યો તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ત્યાંથી ઉઠી ચાલવા
લાગ્યા. હજ. અબુબક રહી. સમજી ગયા કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)
નારાજ થઈ ગયા તો હજ સિદીક રહી. એ સવાલ કર્યો કે અલ્લાહના
રસુલ (સ.અ.વ.) આપને મારા જવાબથી નારાજગી થઈ ? તો રસુલુલ્લાહ
(સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે તમો ચુપ હતા ત્યારે ફરિશ્તો જવાબ આપતો
હતો, જ્યારે તમોએ જવાબ આપ્યો તો ફરીશ્તો ચાલ્યો ગયો અને શયતાન
આવી ગયો. અર્થ એ છે તમો મઝલૂમ હતાં. તમો સખ્ર કરતા હતા.
તમોએ સખ્ર કર્યો, અલ્લાહતઆલાએ તમારી મદદ માટે ફરીશ્તો મોકલ્યો.
તે ફરીશ્તો જવાબ આપતો હતો એનાથી ધાબિત થયું કે કિયામત સુધી
સખ્ર કરનારા જુલ્મનો બદલો નહીં દેનારા તરફથી ફરિશ્તો જવાબ આપે
છે. તો હું તે પાક મજલીસમાં બેઠો હતો. પરંતુ તમોએ જવાબ દેવો
જાઈજ હતો. તો માણસ જવાબની મર્યાદા હદ નક્કી નથી કરી શકતો.
કુર્આને મજીદ અને હદીષોથી એ હુકમ ધાબિત છે કે કોઈ જુલ્મ કરે તો
તમો તે મુજબ તેનો જવાબ આપી શકો. તે મુજબ જવાબ આપવું જાઈજ
છે. પરંતુ મર્યાદા નહીં જળવાય તો બદલો લેનાર પણ આગળ વધી
જવાબી ઝાલિમ બને છે. એ બાબત રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું
કે મઝલૂમ કદી ઝાલિમ બની જાય છે. (હદીસ)

તો એ બાબત રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે શયતાન
આવી ગયો બદલો લેવું જાઈજ હતું, પરંતુ અબુબક રહી.ની શાન ઈમાની
હાલત મહાન હતી. સિદીકનો હોદ્દો પ્રાપ્ત કર્યો હતો તો રસુલુલ્લાહ
(સ.અ.વ.) એ બાબત ધ્યાન અપાવવા માટે ઉઠી ચાલતા થયા કે તમારા
લાઈક નથી કે તમો જવાબ આપો તમારા લાઈક એ હતું કે તમો ચુપ
રહો. ખામોશ રહો. તમારા જવાબ દેવાની જરૂરત ન હતી માટે જે
મઝલૂમ સખ્ર કરે છે. જવાબ નથી આપતો તો ફરીશ્તો જવાબ આપે છે.

જ્યારે ફરિશ્તો જવાબ આપશે તો તમારા ઉપર તોહમત લગાડનારની તોહમત મશહુર થવાની નથી. અગર ઘશે તો જવાબ આવી જશે. અને તોહમત લગાડનાર પોતે સમાજમાં ઝલીલ બનશે. જેને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે લોકોના ઉપર તોહમત લગાડનાર જ્યાં સુધી પોતે તે કામ નહીં કરી લે તેનું મરણ થવાનું નથી. (હદીષ)

વાત સાફ છે જ્યારે મુસલમાન જવાબ નથી આપતો તો એવા સમયે દરબારે ઈલાહીમાં દુઆ માંગી કમઝોર અશક્ત પોતાનો કેસ અલ્લાહના દરબારમાં રજુ કરે તો અલ્લાહતઆલા તેની ખાસ મદદ કરે છે. બીજી હદીષમાં છે કે જે માણસ મારા દોસ્તને તકલીફ આપે છે. તો હું તેને લગાઈનું ચેલેજ કરું છે. (હદીષ)

મઝકુર માણસ તે છે જેને સમાજમાં કમઝોર અશક્ત બેસહારા સમજવામાં આવે છે તેને સતાવવું, તકલીફ આપવું, પરેશાન કરવું તોહમત લગાડવું, જેના તરફથી કોઈ બોલનાર નથી, જવાબ આપનાર નથી, તો એવો માણસ અલ્લાહતઆલા તરફ રજુ કરે છે. પોતાનો કેસ અલ્લાહતઆલાની કોર્ટમાં રજુ કરે છે. તો અલ્લાહતઆલા તેનો બદલો લે છે. લગાઈનું ચેલેજ આપે છે. કોણ માણસ અલ્લાહતઆલા સાથે લગાઈ કરી શકે ? માટે એવા કમઝોર દીનદાર ભોલાભાલા લોકોને બેસહારા સમજી બકવાસ નહિ કરો. નહીં તો અલ્લાહતઆલા પોતે તેના તરફથી લગાઈનું ચેલેજ કરી જવાબ આપશે. તો ઝલીલ થવું પડશે.

પરંતુ ઘણા કમઝોરો દીનદારીનો દાવો કરનારા પોતાની મજલીસોમાં જવાબો દેનારા, બદલો લેનારા, ઈચ્છે કે અલ્લાહતઆલાની મદદ આવે એ બની નહીં શકે, કારણ કે તમોએ તેનો બદલો લઈ લીધો. માટે સજ્જ કરી અલ્લાહની કોર્ટમાં કેસ રજુ કરશે, તો અલ્લાહતઆલા તરફથી ખાસ મદદ મલશે. અને ફરિશ્તો આવી જવાબ આપશે, જ્યારે ફરિશ્તો જવાબ આપે હમારા જવાબની જુરૂરત નથી.

અયબો છુપાવનારની અયબો અલ્લાહતઆલા છુપાવશે

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું. જેણે કોઈ માણસમાં કોઈ અયબ (ગુનાહનું કામ) જોયું અને તેને છુપાવ્યું તો તેને (એવો પવાબ મળશે) કે મરેલી છોકરીને જીવતી કરી.

(અબુદાઉદ શરીફ ભાગ ૨ પેઈજ ૩૧૪)

હઝ. અબુ હુરયરહ રદી.થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જે માણસ મુસલમાનની કોઈ અયબ દુનિયામાં છુપાવશે તો અલ્લાહતઆલા તેમની અયબો દુનિયા આખિરતમાં છુપાવશે. (તિરમીઝી શરીફ ભાગ ૨ પેઈજ ૧૫)

દુન્યામાં માણસ હસદ કીનો કપટ રાખી લોકોને ઝલીલ કરવા, બદનામ કરવા જાત જાતની યુક્તિઓ કરતો રહે છે.

ત્યારે રસુલે મકબુલ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે જે માણસ લોકોની અયબો છુપાવે માણસ ભુલના પાત્ર માણસ નેક છે. અખ્લાક સારા છે. દરેક રીતે ભરોસાલાયક છે. કોઈકવાર ગુનાહીત કામ થઈ ગયું અને તે માણસ પણ પોતાના ગુનાહ ઉપર પસ્તાવો કરતો હોય તો એવી હાલતમાં તેની અયબ છુપાવવું મહાન સવાબનું કામ છે. એટલો મહાન પવાબ મળશે કે કોઈ માણસે છોકરીને જીવતી કબ્રમાં દફન કરી આપી હતી. તેને બહાર કાઢી નવી રૂહ જીવ પ્રાણ બખશ્યો. અને એવા માયાળુ માણસના માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે દુનિયા અને આખિરતમાં એના અયબો ગુનાહો અલ્લાહતઆલા છુપાવશે. ઈસ્લામ કેટલી મહાન માનવતા ઈન્સાનિયત રહમદીલીનું શિક્ષણ આપે છે. કે ઈન્સાન અગર તું ચાહે કે તારા ગુનાહો અયબો પબ્લીકમાં નહીં આવે, પબ્લીકમાં તું બદનામ નહીં થાય બદનામીથી બચવું હોય ઈઝજત આબરૂની જાંદગી વીતાવવી હોય તો તું પોતે બીજાની અયબો છુપાવ. અલ્લાહતઆલા હમારી અયબો ખામીઓ છુપાવશે, દુનિયામાં પણ છુપાવશે અને આખિરતની રૂસ્વાઈ ઝિલ્લતથી બચાવશે.

આજે શું હાલ છે. માણસો એકબીજાની ખામીઓ અયબો શોધતો ફરે છે પૈસા દઈ જાસૂસો રાખે છે. એ બાબત રસૂલ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે તમે કોઈની પાછળ ન પડો ખામીઓ અયબોની શોધ ન કરો, નહીં

તો અલ્લાહતઆલા તમારી પાછળ પડશે.

(અબુદાઉદ શરીફ ભાગ-૨, પેઈજ ૩૧૩)

વિચાર કરો અલ્લાહતઆલા કોઈના પાછળ પડે તો તેની કોઈ એબ ખામી છુપાવી નહીં શકે. સાત દરવાજા બંધ કરી કામ કરશે, પબ્લીકમાં આવશે, ઝલીલ થવું પડશે, માટે જે લોકો પોતાને ઘણા હોશીયાર ચાલાક ચબરાક સમજી સારા નેક લોકો દીનના ખાદીમોના પાછળ પડી તેમની અયબો શોધી રહ્યા છે, તો એવા માણસો પોતે સમાજ-સોસાયટીમાં ઝલીલ બનશે, કારણ કે અલ્લાહતઆલા તેની પાછળ પડશે તો તેની અયબો કેવી રીતે છુપાયલી રહી શકે. અલ્લામા રૂમી (રહ.)નો ફારસીમાં એક શેર છે. તેનો અર્થ, અલ્લાહતઆલા જ્યારે કોઈને ઝલીલ કરવા માંગે છે તો તેને નેક લોકોના પાછળ લગાડી આપે છે. તો નેક લોકોના પાછળ લાગશે તેમની ખામીઓ શોધી લોકોમાં કહેશે તો અલ્લાહતઆલા તેને ઝલીલ કરશે.

એક મુસલમાનની ઈજ્જત માલ ખૂન બીજા માટે હરામ છે.

રસૂલ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે મુસલમાન મુસલમાનનો ભાઈ છે માટે ઝુલમ નહીં કરે, બેઈઝજત નહીં કરે, હકીર નહીં સમજે-તકવો અહિંયા છે. દીલના તરફ ઈશારો કરી ત્રણવાર ફરમાવ્યું. (હદીષ)

માણસના ખરાબ હોવા માટે એજ વાત બસ છે કે પોતાના મુસલમાન ભાઈને હકીર ઝલીલ સમજે. મુસલમાનની દરેક વસ્તુ બીજા મુસલમાન માટે હરામ છે. મુસલમાનનું ખૂન માલ આબરૂ. (મુસ્લિમ શરીફ ભાગ-૨ પેઈજ ૩૧૭)

રસૂલ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું મુસલમાન મુસલમાનનો ભાઈ છે ખિયાનત નહીં કરે મુસલમાનની દરેક વસ્તુ બીજા મુસલમાન માટે હરામ છે. ઈજ્જત, માલ, ખૂન, તકવો અહિંયા છે દિલ તરફ ઈશારો કરી ફરમાવ્યું મુસલમાનના ખરાબ હોવા માટે એજ વાત બસ છે કે મુસલમાન ભાઈને હકીર ઝલીલ સમજે. (તિરમીઝી શરીફ ભાગ-૨ પેઈજ ૧૫)

મુસલમાનનું જીવન કેવું હોવું જોઈએ. સમાજમાં મુસલમાને કેવી રીતે રહેવું જોઈએ. રસૂલ (સ.અ.વ.)એ એ બાબત ઘણી હદીથો બયાન

ફરમાવી છે, પરંતુ બે હદીથો લખી છે.

મુસલમાન જુદું નહિ બોલે, જુદું બોલનાર પર અલ્લાહની લઅનત વરસે છે. જૂઠની બદબુ એટલી ખરાબ છે કે માઈલો દુર રહમતના ફરિશ્તાઓ ચાલ્યા જાય છે. ખિયાનત હરામ, ઘોકો હરામ.

અને એક મુસલમાન બીજા મુસલમાનને નીચે પાડવાની મહેનત નહિ કરે. નીચો હકીર ઝલીલ નહિ સમજે. ખાનદાન રંગરૂપ, હોદ્દો, માલ, ઈજ્જત આબરૂનું માપદંડ નથી.

હજ. રસૂલે મકબૂલ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે, કે કાળા રંગવાળા ઉપર સફેદ રંગવાળાને કંઈ ફઝીલત નથી. અરબના રહેવાસીને બીજા દેશવાળા ઉપર કોઈ ફઝીલત નથી. ફઝીલત મોટાઈ ઈજ્જત એ માણસને છે, જે તમારામાં સૌથી વધારે અલ્લાહ તઆલાથી ડર ખોફ રાખનારો હોય. (ખુખારી શરીફ)

રસૂલ (સ.અ.વ.)એ દિલ તરફ ઈશારો કરી ફરમાવ્યું કે તકવો અહિંયા છે. દીલમાં છે. ઝાહેરી શકલો સૂરત ઝાહેરી હાલતથી કોઈના માટે ફેસલો નથી કરી શકતા.

એ માટે રસૂલે મકબૂલ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે અલ્લાહતઆલા તમારી ઝાહેરી શકલો નથી જોતા, પરંતુ તમારા દિલો અને નિયતોને જોઈ ફેસલો ફરમાવશે. હદીષ શરીફ માટે કોઈની તસ્બીહ પઠવાની રીત કુર્આન મજીદ પઠવા બાબત કે નફલો પઠવાથી હમારે કોઈ હુકમ લગાડવો નહીં. હમો ઝાહીરના મુકલ્લફ છીએ, બાતિનમાં શું છે અલ્લાહતઆલા જાણનાર છે. માટે હમારા માટે દેખાવ, શોહરત વિગેરેના હુકમો લગાડવા જાઈઝ નથી. કોઈ મુસલમાનને નીચ ઝલીલ નહીં સમજે. સમજવું જાઈઝ નથી. રસૂલે મકબૂલ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે જે માણસ મુસ્લીમને નીચ સમજે છે એ જ તેના ઝલીલ નાલાયક હોવા માટે દલીલ છે. બીજી કોઈ દલીલની જરૂરત નથી. આજે માલદાર કે હોદ્દાવાળો માણસ ધમંડ મોટાઈમાં મુસલમાનને હકીર ઝલીલ સમજે છે તો તે પોતે ઝલીલ થયો અને યશે. અલ્લાહતઆલા હિદાયત ફરમાવે.

ખાદિમો નોકરોને માફી આપવી અને તેમની સાથે સુલુકાય કરવું

એક માણસે આવી રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)થી સવાલ કર્યો કે હું મારા નોકરને કેટલી વાર માફ કરું ? તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ખામોશ રહ્યા. ચૂપ રહ્યા, ફરી પાછો સવાલ કર્યો કે ઓ અલ્લાહના રસુલ (સ.અ.વ.) કેટલી વાર માફ કરું ? તો જવાબ આપ્યો કે સિત્તેર વખત પણ ભુલ કરે તો માફી આપો.

(તિરમીઝી શરીફ ભાગ-૨ પેઈજ-૧૭)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે તમારા જે ભાઈઓને તમારા હાથ નીચે રાખ્યા છે (નોકરો, ખિદમત કરનારા ગુલામો, તો જેનો ભાઈ (મજહબી મુસલમાન)) તમારા હાથ નીચે હોય તો તમો જે ખાવો ખવડાવો, જેવું પહેરે તેવા કપડા પહેરાવો, અને જે કામ કરવાની શક્તિ ન હોય તે કામની તકલીફ તેને આપશો નહીં, અને એવું કામ કરવા હુકમ આપ્યો તો તેની મદદ કરશો. (તિરમીઝી શરીફ ભા.-૨ પેજ ૧૬)

ઈસ્લામે સગાઓ, માં-બપ-દાદા-દાદી-ભાઈ બહેન સાથે સુલુકાય કરવા, મદદ કરવા, માટે જ હુકમ નથી આપ્યો. બલકે એનાથી આગળ નોકર ચાકર અને એનાથી વધી આજથી ચૌદસો વર્ષ પહેલા ગુલામીનો રિવાજ હતો. ગુલામને સમાજ-સોસાયટીમાં જાનવરથી બદતર-ખરાબ સમજતા હતા. સમાજમાં જેમનું કંઈ જ સ્થાન માન-મોભો તો દુર રહ્યો. જાનવરથી ખરાબ સુલુક કરવામાં આવતો હતો. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે એવા કામનો હુકમ કરશો નહિ, કે ખાદિમ ગુલામ કરી શકે. એવા કામોનો હુકમ જુલમ છે. અગર સંજોગ સમય એવા કામનો હુકમ આપ્યો જે તેનામાં કામ કરવાની શક્તિ નથી, તો તમો તેની મદદ કરશો. સહારો આપશો કે તેને તકલીફ નહીં થાય. કામમાં ભુલ થાય માફ કરે અને દિવસમાં સિત્તેર વખતે પણ ભુલ કરે માફી આપો.

આજની તહજીબ બરાબરીનો દાવો કરનારા સમજી શકશે. સમજવાની કોશિષ કરશે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) શું ફરમાવી રહ્યા છે એક વાર નહિં, બે-પાંચ, દસ-વીસ-ત્રીસ વાર નહિં સિત્તેર વાર પણ ભુલ કરે, માફી આપો અને ખાવા-પીવા કપડા બાબત ફરમાવી રહ્યા છે કે તમે

જે ખાણું ખાઓ તે ખવડાવો, પીવડાવો, કપડા પહેરાવો, સહાબા રહી. એ મજકુર કામ કરી બતલાવ્યું કે તેઓ જે કપડા પહેરતા તે મુજબ પહેરાવતા, અને બીજી હદીથમાં રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે ખાણું થોડુંક હોય તો એક-બે લૂકમાં તેના હાથ ઉપર મુકી આપો. (હદીથ)

વિચાર કરો ઈસ્લામે હમોને સિવારહમી સુલુકાય બાબત કેટલી મહાન તાલીમ આપી છે.

અલ્લાહતઆલા હમોને અમલ કરવાની તૈફીક આપે. આમીન.

આજે સમાજમાં જે લગઈ ઝઘડા મિલ માલિકો અને મજુર, દુકાનદાર અને મજુર, ગરીબ અને માલદાર, ખેતમજુર અને જમીનદાર વચ્ચે છે. ઝઘડાનું મુળ કારણ માલદાર, દુકાનદાર, કારખાનાવાલાએ મજુરો સાથે બદસુલુકી કરી, ખુન યુસી સમાજમાં કંગાલ ફકીર બનાવી આપ્યા. તો મજુરો ગરીબોના દિલોમાં મિલમાલિકો તરફથી દુશ્મની પેદા થઈ. અંજુમનો બની. કોર્ટ કચેરીના ચક્કરો ઉભા થયાં. દુન્યામાં અગર કોઈ નિઝામ વ્યવસ્થા સહીહ રીતે કરી શકે તો આકા (સ.અ.વ.)નું શિક્ષણ છે.

(૧) રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ મજકુર ગુલામોને સૌ પ્રથમ ભાઈ ફરમાવી તેઓમાં દયા-રહમ પ્યાર-મુહબ્બતનો જઝબો પેદા ફરમાવ્યો.

(૨) બીજો શબ્દ તમારા હાથ નીચે છે. તમારા તાબે છે. તમારી ખિદમત-નોકરી-ચાકરી કરે છે. અગર તમો તેની મદદ દેખરેખ-પ્રેમભાવના નહિ રાખશો, તો બીજું કોણ તેમની મદદ કરશે.

(૩) જ્યારે તમારો દીનીભાઈ છે. તો સુલુકાય કરો. તેમની તાકત-શક્તિથી વધુ કામ સોંપશો નહિં.

(૪) અગર એવું ભારે કામ સોંપી આપ્યું તો તમો પણ હાથ લગાડશો, મદદ કરશો તો નોકરના દિલમાં શેઠ, આકા માટે મુહબ્બત પેદા થશે.

(૫) જે ખાઓ, કપડાં પહેરો તે મુજબ ખોરાક કપડા ગુલામને પણ પહેરાવો.

(૬) માણસ ભુલના પાત્ર, કોઈ કામ બગડી જાય કંઈક નુકસાન થઈ જાય. આજે મહાજન કારખાનાવાલાઓ આ અને તે, બહાના બનાવી પગાર કાપકુપ કરે અનેક રીતે બહાના બતલાવી નુકસાની બતલાવી

યુસણનીતી કરનારાઓ સાથે મજૂરોના ઝઘડા થયા કરે છે. માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે ભુલો માફ કરો, પગારોમાં કાપકુપ કરી દુશ્મની વધારશો નહીં.

(૭) સહાબા માફી સમજતા હતા. પરંતુ સવાલ ક્યો કે કેટલીવાર માફ કરીએ તો ફરમાવ્યું કે સિત્તેર વાર પણ ભુલો કરે, માફ કરો. આ છે ઈસ્લામી તાલીમ. અગર આ સબકો ઉપર અમલ થાય તો હાકિમ-મહકુમ, દુકાનદાર-કારખાનાનો માલિક શેઠ-નોકરના ઝઘડાઓ ખત્મ થઈ જાય. (અરબોમાં ૭૦ વધારો બતાવવા ઉપયોગ કરતા)

અલ્લાહતઆલા અમલની તૌફીક અતા ફરમાવે. આમીન.

ઈમાનની મજબૂત કડી અલ્લાહતઆલા માટે મુહબ્બત કરવું છે.

હજ. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે અલ્લાહપાક કિયામતના દિવસે ફરમાવશે. ક્યાં છે તે લોકો જે દુન્યામાં એકબીજા સાથે સારો સંબંધ રાખતા હતા આજે (કિયામતના દિવસે) મારા સાચાં વગર કોઈ સાચો નથી. હું તેમને મારા સાચામાં રાખીશ. (બુખારી શ.)

હજ. ઈબ્ને અબ્બાસ રદી.થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે હે અબુઝર ઈમાનની કડીઓમાંથી કઈ કડી ઘણી જ મજબૂત છે ? હજ. અબુઝરે કહ્યું કે અલ્લાહ અને તેના રસુલ (સ.અ.વ.) વધુ જાણનાર છે મને ખબર નથી. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે અલ્લાહના માટે મદદ કરવી. અલ્લાહના માટે મુહબ્બત કરવી. અલ્લાહ માટે દુશ્મની કરવી. (બયહકી)

આજે શું છે ? કોઈ પણ માણસ બીજા માણસ સાથે વર્તણુક કરવા પહેલા વિચાર કરે છે, મારે શું ? મને કેટલો ફાયદો ? અને એ ખરાબીઓમાં બી એટલા ઉંડા ગયા છે કે દીની કામ કરવા માટે પણ અંગત લાભનો સવારૂ પ્રથમ આવી ઉભો રહે છે અને એના જ કારણે આજે મુસ્લિમ કોમની દુર્દશા થઈ રહી છે. અંજુમનો મજલીસો, જમાઅતો અને સંસ્થાઓ ખેદાન મેદાન થઈ રહી છે.

હજ. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે જ્યારે કોઈ માણસ અલ્લાહના માટે સંબંધ રાખે છે તો અલ્લાહપાક તેની ઈજાજત કરશે.

(અહમદ) રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે બે માણસો અલ્લાહના માટે જ સંબંધ રાખે છે તો અલ્લાહપાક એ લોકોને કિયામતના દિવસે (એક પુર્વમાં અને બીજો પશ્ચિમમાં હોય તો પણ) સાથે જમા કરશે અને ફરમાવશે કે આ બધા મારા માટે જ મોહબ્બત કરતા હતા. (બયહકી)

એક લાંબી હદીષનો ટૂંકડો હજ. અનસ રદી. કહે છે કે એક માણસ આવ્યો, અને પુછ્યું કિયામત ક્યારે આવશે ? રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ જવાબ આપ્યો કે તે શું તૈયારી કરી છે ? તેણે કહ્યું કંઈ મોટી તૈયારી કરી નથી પરંતુ અલ્લાહ અને તેના રસુલ (સ.અ.વ.) સાથે મુહબ્બત કરું છું. જવાબ આપ્યો તમો લોકો કિયામતના દિવસે એ જ માણસો સાથે ઉઠશો. જેની સાથે તમોને મુહબ્બત છે. સહાબા આ જવાબથી ઘણાં જ ખુશ થયા. (બુખારી શરીફ)

ઉપરની હદીષોથી પાખિત થયું કે સંબંધ અલ્લાહના માટે જ હોવો જોઈએ. સ્વાર્થ ન હોવો જોઈએ. આજે શું છે ? અંગત સ્વાર્થ માટે સંબંધ હોવાથી તે જલ્દી તુટી જાય છે. વર્ષોનો સંબંધ થોડાક નજીવા કારણોસર તુટી રહ્યા છે, ઈસ્લામી અખ્લાકથી દુર થઈ અલ્લાહની મદદને બદલે ઈન્સાન પોતાના માટે મુસીબતોના દરવાજા ખોલી રહ્યો છે. અલ્લાહની રહમતથી દુર થવાના કારણો પેદા કરી રહ્યો છે.

સગા કે પારકા સાથે સંબંધ તઅલ્લુક અલ્લાહ માટે હશે. તે જ કાર્દમ દાર્દમ હંમેશા રહેશે અને કિયામતમાં પણ કામ આપશે.

દુન્યા ફાની દુન્યાની ચીજો સર્વે ફાની, ફાની ચીજો માટે અમુક ટકા કે ખાણી, પીણી, કપડાં ચીઠડાં બાબત સંબંધ રાખશે, તો જ્યાં સુધી દુન્યવી ફાયદો હશે, મલશે ત્યાં સુધી સંબંધ રહેશે. નફો ચાલ્યો ગયો, ખાણી પીણી ચાલી ગઈ, માખીઓ ઉડી ગઈ. સંબંધ ખત્મ થઈ જશે. કારણ કે પ્યાલામાં શરબત હતું મધ હતું, માખીઓ હતી, મીઠાશ ખત્મ થઈ ગઈ, માખીઓ ચાલી ગઈ. નફો ખત્મ, દોસ્તી સંબંધ ખત્મ. પરંતુ જેનો સંબંધ અલ્લાહતઆલા માટે છે. અલ્લાહ બાકી હંમેશા રહેનાર છે તેને ફના નથી.

તો અલ્લાહ તઆલા માટે સંબંધ રાખનારાઓ નો સંબંધ મરતા સુધી બાકી રહે છે.

મરવા પછી પણ નમાઝો પઢી, તરબીહ પઢી કુર્આન પઢી, જ્યારે હાથ ઉઠે છે, હાથ ઉઠાવે છે, તો તેમના સંબંધીઓ મોહસિનો એહસાન

કરનારાઓને યાદ કરે છે. અને તેમના માટે દુઆઓ કરે છે, અને ધવાબો પહોંચાડે છે. અને એ સંબંધ ક્રિયામતના દિવસે પણ કામ આવશે. અને એવો માણસ મહબ્બત કરનારાઓ સાથે ઉઠશે. નબીઓ સાથે મહબ્બત એમની સીરતથી મહબ્બત એમની સુન્નતો રીતભાત હલનચલન દરેક અદાતથી મહબ્બત, વલીઓથી નેક લોકોથી ઉલમાથી મહબ્બત, મસ્જિદ મદ્રેસહથી મહબ્બત, એ મહબ્બત અલ્લાહ માટેની છે. સ્વાર્થ અંગત લાભ દુન્યવી હોતો નથી માટે એ સંબંધ મરતાં સુધી બાકી રહે છે અને મરવા પછી પણ કામ આવશે.

જેને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું, માણસ જેમની સાથે મહબ્બત કરે છે તેમની સાથે ક્રિયામતમાં ઉઠશે હદીષ માટે દુન્યવી સ્વાર્થ લાભ છોડી અલ્લાહ માટે સંબંધ રાખવાની તવકીફ અતા ફરમાવે. (આમીન.)

ઈન્સાનના હાલાત બદલાઈ જશે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની ભવિષ્યવાણી

હજ. અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર રદી. થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, લોકો એકસો ઉંટ જેવા હશે. પરંતુ તેમાંથી કોઈ એક પણ સવારીના લાયક નહિ હોય. બુખારીશરીફ. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે ઈન્સાન ઘણાં જ હશે. જેવી રીતે ઉંટો, પરંતુ એવા ઈન્સાનો જેમના અખ્લાકો સુલુકાયથી તમો ખુશ રહો, એવા લોકો ઘણાં જ ઓછા હશે. એવા માણસો જેમનાથી તમો મહબ્બત કરો. જેમના રહેવાની મલવાની લેવડદેવડ બાબતથી તમો રાજી રહો, એવા માણસો ઘણાં જ ઓછા હશે. ઈન્સાન એ માટે છે કે જેનાથી દુઃખ, દર્દ, રંજ, ગમ, પરેશાનીના હાલાત બતલાવી મશ્વેરો લઈ તકલીફ હલકી દૂર કરે. એ બાબત રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું મશ્વેરો દેનાર અને મશ્વેરો લેનાર બંનેવ અમાનતદાર છે. (હદીષ). મશ્વેરો લેનારે ત્રીજા માણસને બતલાવવું જાઈજ નથી કે મને આ મુજબ મશ્વેરો આપ્યો અને જેનાથી મશ્વેરો લેવામાં આવ્યો તેને એ વાત બતલાવવી જાઈજ નથી કે મારી પાસે ફલાણો માણસ આ કામ માટે મશ્વેરો લેવા આવ્યો હતો, પરંતુ માણસમાંથી જ્યારે સલાહિયત નીકળી જાય છે. તો ભેદ, ભેદ નથી રહેતો. મશ્વેરો લેનાર કે દેનાર અમાનતને અમાનત નથી સમજતો. તે

અમાનતને બીજા સમક્ષ જાહેર કરે છે. તે જાઈજ નથી હરામ છે. તે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે. ઈન્સાન ઘણા હશે પરંતુ ઈન્સાનિયત મરી પરવારશે. અખ્લાક-સુલુકાય ઈન્સાનિયત ખત્મ થઈ જશે. જેવી રીતે એકસો ઉંટો છે. પરંતુ જેના ઉપર તમો ઈતમીનાનથી સવારી શકો એક પણ નથી અથવા ઘણા ઓછા હશે. એક સોમાંથી એકાદ નીકળશે. તો એવી જ રીતે એકસો માણસમાંથી એકાદ માણસ મલશે, જેને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે સારા લોકો ચાલ્યા જશે. મરણ થઈ જશે. ત્યાર બાદ રદી બજુર, રદી જુવાર, ભૂસા જેવા લોકો હશે. એવા રદી બેકાર લોકોની પરવાહ અલ્લાહતઆલા નહિ કરે. (બુખારી શરીફ)

સહાબા તાબિઈન તબ્એ તાબિઈનના સમય પછીનો જે સમય આવ્યો, નબુવ્વતના જમાનાથી જેમ જેમ દુર થતા ગયા, શરાત-ખુરાઈ-બદઅખ્લાકી વધુમાં વધુ ફેલાતી ગઈ. ફેલાતી જશે, ભલાઈ-નેકી ઓછી થતી જશે. અને રદી બેકાર શરીર લોકો જેમનામાં અખ્લીક તહઝીબ સુલુકાયનું નામ નહિ હશે, કંઈ કામના નહિ હોય. જેવી રીતે રદી ખરાબ બજુર જુવાર કે ઘઉંનું ભૂસું કોઈ કામના નહિ હોય, ભૂસું હશે. અંદરનો ગુદે આટો કીડા, મકોડા ખાઈ ગયા હશે. એ મુજબ ઈમાની દોલતની પરવાહ નથી. તેમના તરફ ધ્યાન આપશે નહિ. તેમની જરૂરત પુરી કરશે નહિ. કારણ કે નેકી તકવાવાલી જાંદગી છોડી દેવાથી સલાહિયતવાલી જાંદગી ખત્મ થઈ જવાથી રાત-દિવસ ગુનાહિત કામોમાં મશગુલ હોવાથી અલ્લાહતઆલા એવા લોકોના તરફ રહમતની નજર ફરમાવશે નહિ તો તેઓ આફત-મુસીબત-પરેશાનીમાં મુબતલા થઈ જશે. એ પરેશાનીઓ જીસ્માની રૂહાની દરેક રીતે હશે. જેને આજે હમો જોઈ રહ્યા છીએ. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ની ભવિષ્યવાણી જે બાકી છે. અક્ષરે અક્ષર થઈ રહી છે. અને ઘશે.

વલીની ઓરખ પહેચાન, ફર્જો, વાજિબો અદા કરનારા, હરામ કામોથી બચનારા જન્મતમાં જશે

ઘણી નફલો પઢવા છતાં પડોશીને તકલીફ આપનારા જહન્નમમાં જશે.

હજ. અબૂ હુરયરહ રદી. થી રિવાયત છે કે એક માણસે આવી

આપ (સ.અ.વ.) ને અર્જ કરી કે અલ્લાહના રસુલુ ફલાણી અવરત માટે મશહુર છે કે ઘણી (નફલ) નમાઝો, (નફલ) રોઝા, (નફલ) સદકો કરો છે, પરંતુ તે જબાનથી પોતાના પડોશીને તકલીફ આપે છે. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે તે આગમાં જશે. તે સહાબી રદી. એ ફરીથી પાછી અરજ કરી કે ઓ અલ્લાહના રસુલ (સ.અ.વ.) ફલાણી અવરત માટે મશહુર છે કે (નફલ) નમાઝો વધુ નથી પઢતી (નફલ) રોઝા વધુ નથી રાખતી. (નફલ) સદકો ખચરાત વધુ નથી કરતી. મામુલી પનીરના ટુકડા ખચરાત કરે છે. પરંતુ જબાનથી પડોશીને તકલીફ નથી આપતી. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે તે જન્નતમાં જશે. (બયહકી, અહમદ)

આમ લોકો જહાલતના લઈ શરીઅતની હદો નથી સમજતા, જેઓ સમજે છે અમલ નથી કરતા. તેઓ મજકુર હદીષ શરીફના મજમુન ઉપર વિચાર કરશે. તો દીનની હકીકત જણાશે. ઘણા લોકો જહાલતના લઈ સમજે છે કે જન્નતમાં જવું મુશ્કિલ છે. ઈમાન ઈસ્લામ ઉપર અમલ કરવું મુશ્કિલ છે. નહીં. નહીં. જન્નતમાં જવા માટે ફર્જો ઉપર અમલ કરી હરામથી બચવું જરૂરી છે. દરેક જમાનામાં એના ઉપર જ હુકમ આપવામાં આવ્યો છે. નફલ નમાઝો નફલ રોઝાઓ નફલ સદકાઓનો ઢગલો હશે. પછાડ જેટલો ધવાબ લઈ કિયામતના દિવસે હાજર થશે, પરંતુ એવા માણસને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફકીર ફરમાવ્યો. કારણ કે સો જાતની નેકીઓ કરવા પછી હરામથી નહિં બચવાના કારણે કોઈની ગીબત, કોઈના ઉપર તોહમત કે હસદ કે જુઠાણાના કારણે તે જહન્નમમાં જશે, કારણ કે મજલુમો દાવેદારો સર્વ નેકીઓ લઈ જશે અને નેકીઓ ખત્મ થઈ જવાથી દાવેદારોના ગુનાહો તેઓના ઉપર નાંખવામાં આવશે. એ મુજબ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) અહિયા ફરમાવી રહ્યા છે કે નફલ નમાઝો, નફલ રોઝા, નફલ સદકાના ઢગલાઓ હશે, પરંતુ પડોશીને જબાનથી તકલીફ આપી હરામ કામ કરી રાત દિવસ સતાવી કિયામતના દિવસે દાવેદારો દાવો કરી સર્વ નેક કામોને ધવાબ લઈ જશે અને તે અવરત જહન્નમમાં જશે.

આજકાલ આમ પબ્લીક વલીની ઓળખ બાબત ઘણી જ ગલતીમાં સપડાયેલી છે. ઘણી જ ભૂલ કરે છે. સમજે છે કે વલી એટલે મસ્જિદથી નહિ નીકળે, રાત દિવસ તસ્બીહ તહમીદ પઢતો રહે કે ચિલ્લાઓ આપતો રહે કે મદ્રસા પઢાવતો રહે, દુકાન નહિ કરે, સફર નહિ

કરે, સારા કપડાં નહિ પહેરે, ખેતીવાડી નહિ કરે, યાદ રાખો આ વલીની ઓળખ નથી. આ ફિત્નાફસાદ બેદિનીના માહોલમાં વલી એ છે કે ફરાઈઝ અદા કરી હરામ કામોથી બચી સુન્નતે નખવી પર અમલ કરે. જે માણસ હરામ નાજાઈઝ કામોથી બચશે તે સુન્નતના ઉપર અમલ કરનારો હશે. વલી છે અલ્લામહ મુલ્લા અલી કારી (રહ.) લખે છે કે ઘણા લોકો હજરે અસવદને બોસો આપવા માટે એક બીજાને ઘક્કા મારે છે. બયતુલ્લાહમાં દાખલ થવા માટે ઘક્કા મારે છે. એવી રીતે જાલિમ લોકો હરામ કામ કરી હરામ કમાણી કરી લોકોને ઘોકો આપી વારિધોનો હક બરબાદ કરી મસ્જિદો કે મદ્રસાઓ બનાવે છે. ફકીરોને ખાવું ખવડાવે છે તે જાઈઝ નથી હરામ છે. (મિરકાત શરહે મિશકાત શરીફ ભા. ૯ પેઈજ નં. ૨૪૦) એ મુજબ મસ્જિદે નખવીનો દરવાજો ખુલવાથી તહજજુદના ટાઈમે મસ્જિદે નખવી (સ.અ.વ.) માં થોડાના જેમ પહેલી સફમાં બેસવા કે 'રવજતુમ્મિન રિયાઝિલ જન્નતમાં જગ્યા લેવા દોડમદોડ કરી મસ્જિદે નખવીની બેઈઝઝતી કરે છે તે હરામ છે. કારણ કે નફલ કે મુસતહબ કે જાઈઝ કામ કરવા માટે હરામ કામ કરવું જાઈઝ નથી હરામ છે. ધવાબ મળશે નહિ. બલકે ગુનોહ થશે. જેવી રીતે અહિંયા મજકુર અવરત નફલ રોજા કે સદકો ઘણો જ કરતી હતી. પરંતુ જબાનથી તકલીફ આપતી હતી જે હરામ કામ છે તે જાઈઝ નથી હરામ છે. મજકુર મજમુન કુર્આન શરીફથી પણ પાખિત છે.

અલ્લાહતઆલા ફરમાવે છે કે તમો તમારા સદકાતને એહસાન બતલાવી અને તકલીફ આપી બરબાદ કરશો નહિ. (સુરએ બકરહ પારહ નં.-૨) ગરીબ સગા ઉપર કે અજનબીને સદકો ખચરાત આપી એહસાન કરી એહસાનનું બયાન તેના સમક્ષ કે બીજા સમક્ષ જાહિર કરી એહસાનને ખત્મ કરી નાંખ્યું, બરબાદ કરી નાંખ્યું, અથવા એ એહસાન કરી તકલીફ આપી મજદૂરના જેમ કામ લીધું વીગેરે તો એહસાનને બરબાદ કરી નાંખ્યું. કિયામતમાં એનો ધવાબ મળશે નહિ, પરંતુ અમુક લોકો અમુક ટાઈમે એહસાન સુલુકાય બયાન કરે જાઈઝ છે. (૧) માં-બાપ ફરઝંદોને (૨) ઉસ્તાદ તેમના તાલીબે ઈલ્મોને (૩) રિશ્તેદાર ઈન્કાર કરે કે મારા ભાઈએ કંઈ મદદ મોકલી નથી તો એવા એહસાન ફરામોશને યાદ અપાવવા ભાઈ કાકો-મામો કોઈ ખાલા ઈન્કાર કરવાથી એહસાન યાદ અપાવે જાઈઝ છે. માટે શરીઅતની રૂહ-હકીકત સમજવાની જરૂરત છે. ફર્જો વાજિબાત અદા કરી હરામ કામોથી બચવું જરૂરી છે, નહિ તો

નેકીઓના પહાડો પણ બરબાદ થઈ જશે. અને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ના ફરમાન મુજબ જબાનથી તકલીફ આપવાના કારણે જહન્નમમાં જશે.

ઘણા ભાઈ-ભોંકો મસ્જિદ મદ્રસા કે અંજુમન કે સોસાયટી કે દીની ઈદારાઓના નામોથી ચંદા કરે છે કે પોતાની શાખ ઈજ્જતથી દીની કામો કરે છે ઘણું મુબારક કામ છે, પરંતુ અલ્લામમહ મુલ્લા અલી કારી (રહ.)ના લખવા મુજબ હરામ કમાણી જેનું એક અંગ આજે યુરૂપના દેશોમાં એ છે કે, પરદા વગર અવરત અને છોકરીઓને દુકાન કે ગલ્લા ઉપર બેસાડે કમાણી હરામ, એના વગર બીજી હરામ કમાણી કરી મસ્જિદ મદ્રસામાં આપે તો અલ્લાહ-તઆલા આ હરામ કમાણીથી બનેલી મસ્જિદ કે મદ્રસાને કબુલ નથી ફરમાવતા.

એ મુજબ અમુક સંબંધીઓમાં ચંદો કરે અને લેબલ કારખાનાઓના શેઠ કે માલદારના નામનું કે હમોએ કે મેં કે મારા ખાનદાને કર્યું. હાલાંકે તેમાં બીજાના ચંદાઓ મવજુદ છે તેમાં પણ રિયા દેખાવ, મોટાઈ ધમંડની બદબૂ આવે છે. અલ્લાહ-તઆલા હિફાજત ફરમાવે. એ માટે હદીષમાં આવે છે કે અલ્લાહ-તઆલા પાક છે. પાક માલને કબૂલ ફરમાવે છે. હદીષ માટે મસ્જિદ મદ્રસાનાં ઉપર લાખો નહિં કરોડો ખર્ચ કરવામાં આવે કબુલ નથી. અગર માલ હરામ કમાણીનો છે. બલકે ઉલ્મા લખે છે કે હરામ માલથી પવાબની ઉમ્મીદ રાખે દીનથી નીકળી જવા બરોબર છે કે અલ્લાહ-તઆલાને ધોકો આપે છે તે હરામ છે.

જહન્નમમાં જનારી અવરત જબાનથી તકલીફો આપતી હતી. જબાન નાનું અવધવ બદનનું નાનું અંગ હોવા છતાં એની શરારતો તકલીફો ઘણી જ વધારે છે. અને લાંબી મુદત રહેનારી છે. અરબી શાઈર કહે છે, અર્થ ભાલા બરછનો ઝખ્મ રૂઝ આવે છે, પરંતુ જબાનથી તકલીફ થાય તે રૂઝ આવતી નથી. માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જે ઓરત તેના પડોશીને જબાનથી તકલીફ આપતી હતી, તેની નફલ નમાઝો રોઝા સદકા વધુ હોવા છતાં પણ તે જહન્નમમાં જશે.

ફાયદો નં. ૧ : જબાન એવી છે કે તેનાથી ગુનાહો ઘણાં જ થાય છે, થતા રહે છે. હાજર હોય તો પણ તમો તેને કહો, જે ગાઈબ હોઈ તો પણ તમો તહોમત કે ગાલીગલોચ કરી શકો. હાથ કે પગ સામે મવજુદ હોય તો જ તમો તકલીફ આપી શકો, મારી શકો, પરંતુ જુબાન તો એવી છે, અગર મવજુદ નથી ગાઈબ છે, દૂર છે તો પણ નિંદા ગીબત

યુગલી તોહમત ગાલીગલોચ કરી શકો છો.

ફાયદો નં. ૨ : હાથ કે પગ જે કમઝોર હોય તેના ઉપર જ ચાલે છે. જુબાન એવી છે કે કમઝોર હાકિમ બાદશાહ પહેલવાન માટે પણ ચલાવી શકો છો અને જ્યારે ચાલે છે તો ચાલતી જ રહે છે, સામેવાલી તાકાત રોકી નથી શકતી. જીભની આફતો ભૂલ કરવું, જુઠું બોલવું, તોહમત લગાડવી, યુગલી કરવી, ગીબત કરવી, દેખાવ શોહરત નિફાક ગાલીગલોચ કરવું વગેરે ગુનાહો કરે છે. (મિશકાત ભાગ-૯ પૈઈજ ૧૪૯)

ફાયદો નં. ૩ : હાથ પગ મારશે ગુનેહગાર ઘશે જુબાન એવી છે કે બોલે તો પણ ગુનેહગાર નહિ બોલે જુબાનથી ઈશારો કરી પણ ગુનેહગાર બને છે. નાના બચ્ચાંઓની લડાઈ ઝઘડાઓ જોયા હશે કે ફલાણો જીભ કાઢે છે, જીભથી મારી નકલ કરે છે. જીભથી બોલવા વગર પણ તકલીફ પહોંચે છે. માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જે અવરત નમાઝ રોઝ જોઈએ તેટલા રાખતી હોય પરંતુ જીભથી પડોશીને તકલીફ પહોંચાડતી રહે છે. એ અવરત જહન્નમમાં જશે. માટે જુબાનને કાબુમાં રાખવાની સખ્ત જરૂર છે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું છે ઘણા લોકો બે નાના અંગોના લઈ જહન્નમમાં જશે. જીભ અને ફર્જ શરમગાહ હદીષ. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કોઈ પણ માણસ બે નાની ચીઝનો જામીન બની જાય તો હું તેના માટે જન્નતનો જામીન છું. જીભ શરમગાહ-હદીષ-રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું (કામિલ મુકમ્મલ) મુસલમાન એ છે કે એની જીભ અને હાથથી મુસલમાન બચેલો રહે. (બુખારી શરીફ ભા. ૧ કિતાબુલ ઈમાન) જે મુસલમાનની જીભ અને હાથથી મુસલમાન બચેલો નથી તેનું ઈમાન કામિલ નથી. માટે ઈમાન કામિલ થવા બાબત જ્યાં ઈમાની કામો ટોનિકની જરૂર છે. ત્યાં પરહેઝની પણ જરૂર છે. ફરાઈઝ વાજિબાત સુન્નતો ટોનિક છે. તો એ ટોનિકમાં કુલ્લત તાકાત મહાન ફાઈદો ત્યારે જ થશે કે જ્યારે પરહેઝ હરામ કામો નાજાઈઝ કામોથી બચે, જ્યાં સુધી હરામ નાજાઈઝ કામોથી નહિ બચે ઈમાન કામિલ થશે નહિ. દુન્યામાં રાતદિવસ તમો અનુભવ કરો છો, સારાં કપડાં અત્તર ખુશબુથી ઝીનત ખુબસુરતી જ્યારે મલશે. પહેલાં ગુરૂલ કરી બદનનો મેલ સાફ કરો, બદનની બદબૂ મેલ સાફ કર્યા પછી તમો સારા કપડાં પહેરો તો ઝીનત ખુબસુરતી મલશે.

એ મુજબ હરામ કામોથી બચી ફરાઈઝ વાજિબાતથી નુરે ઈમાન પૂરેપુરું મલશે. અલ્લાહતઆલા સમજવાની તોફીક અતા ફરમાવે આમીન.

ફાઈદો નં. ૪ જે અવરતને જન્મતમાં જવા બાબત આપ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું વધારે નફલ નમાઝો કે રોઝઓ કે સદકો નથી કરતી, ફરાઈઝ વાજિબાત સુન્નતો અદા કરે છે. શક્તિ મુજબ સદકો કરે છે. પનીરના ટુકડાઓ મામુલી સદકો કરે છે. વધુ મોટો સદકો મસ્જિદ મદ્રસો ખાનકાહ મુસાફરખાનું કે એમાં મોટા મોટા ચંદાઓ નથી આપતી. શક્તિ મુજબ નાના ચંદાઓ ટુકડાઓ ખચરાત કરે છે. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે જીભથી તકલીફ નથી આપતી તો જીન્નતમાં જશે, કારણ કે માણસની જુમ્હેદારી શક્તિ મુજબ છે. શક્તિથી વધુ તકલીફ તેને આપવામાં નથી આવી માટે જેમાં રોટીનો ટુકડો કે બે ટુકડા સદકો કરવાની શક્તિ છે તો શક્તિ મુજબ કામ કરવાથી જન્નત મલશે. કારણકે શક્તિ મુજબ ટોનિક વાપરી પરહેઝથી બચે છે તો ફરાઈઝમાં નુર આવશે. ઈમાન કામિલ અને જન્નતમાં જવાનું કારણ બનશે. એનાથી સાબિત થયું કે માલદાર ઉપર તેની શક્તિ મુજબ ખચરાત કરવું. ગરીબ માટે તેની શક્તિ મુજબ. જરૂરી ઘણા માલદારો મોટી રકમ આપવાથી સમજે છે કે હમોએ મહાન સદકો કર્યો, મુબારક અલ્લાહ કબુલ ફરમાવે. એક કરોડના માલિકે દસ લાખ આપ્યા, દશમો ભાગ આપ્યો. જેની પાસે દસ રૂપિયા હતા એક રૂપિયો આપ્યો. દશમો ભાગ. જેના પાસે એકસો રૂપિયા હતા. દસ રૂપિયા આપ્યા. દશમો ભાગ એક હજાર રૂપિયાવાળાએ એકસો રૂપિયા આપ્યા. તો દશમો ભાગ તો દશ-લાખવાળો મજકુર લખાણ મુજબ એક-દશ-એકસો રૂ.વાળાથી નહિ વધી શકે. તો મજકુર અવરત જેની પાસે માલ ઓછો છે તો તેણે તેની શક્તિ મુજબ પનીરના ટુકડા રોટીના ટુકડા ખર્ચ કર્યા અને તેના પડોશીને તકલીફ નહિ આપી, તો તે જન્નતમાં જશે. મજકુર વિષય મજકુર હદીષ વગર બીજી હદીષથી પણ પાબિત થાય છે. ગઝવએ તબુકમાં ચંદાનું એલાન થયું. (અમુક અમુક) લોકો જેમને દીનની હકીકતની જાણ નથી, દીનની હકીકતથી કોરા સાફ સ્લેટ છે, તેમના ગામવાસીભાઈઓએ તેમની મદદ સહકારની માંગણી કરી તેઓ ફકીર છે. તો તેમને ચંદા માટે કહ્યું તો તેઓએ તેમના ગામવાસીઓને જવાબ આપ્યો કે હમો તબ્લીગી છીએ. તો બીજા કોઈ સમક્ષ કે ચંદા માટે હમો એક શબ્દ પણ નહીં કહી શકીએ અને તેમના ગામવાસીભાઈઓને રજ માત્ર મસ્જિદ મદ્રેસાહની જરૂરત બાબત મદદ

નહીં કરી કે કરાવી નહીં શક્યા કે ચંદો કરી મદદ નહીં મોકલી એ મહાન ભૂલ હતી. દીનની હકીકત નહીં જાણવાની વાતો છે. અકાબિરીને તેઓ આ પ્રમાણે નથી કહેતા, નથી કરતા બલ્કે તેઓતો એ બાબત સાથ સહકાર આપવા કહે છે. અને બધાનોમાં પણ કહે છે કે મદ્રેસાઓની જરૂરતો છે. અને એમની જરૂરત બાબત બની શકે ધ્યાન આપો કે અપાવો કે કોઈ પણ રીતે સહાયક મદદગાર બનો. એ સર્વ દીનના કામો છે. જી હાં. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ગઝવએ તબુકમાં સહાબા રદી. થી ફરમાવ્યું જેમનાથી જે મદદ થઈ શકે હાજર કરો. હજરત ઉમર રદી. ઘણા મહીનાથી તલબમાં હતા કે કોઈ પ્રસંગ આવી જાય અને હું હજ. અબુબક સિદીક રદી. થી આગળ વધી જાઉં. આ ટાઈમે હજરત ઉમર ફારૂક રદી. પાસે માલ વધારે હતો તો ખુશીખુશીમાં અર્ધો માલ લાવી દરબારે રિસાલતમાં પેશ કરી આપ્યો. હજ. અબુબક સિદીક રદી. પાસે માલ નહીં હતો. ગરીબ બની ગયા હતા. કારણ (ગરીબ સહાબા રદી. તેમજ (સ.અ.વ.) ના ઈશારા મુજબ માલ ખર્ચ કરી આપ્યો હતો, આજે કંઈ નહિ હતું.) તો અબુબક સિદીક રદી.એ ઘરનો પૂરે પૂરો સામાન હતો તે લાવી રજુ કર્યો.

બન્ને સાહેબો માલ લઈ હાજર થયા રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ સવાલ ફરમાવ્યો ઉમર કેટલો માલ લાવ્યા. જવાબ આપ્યો અર્ધો માલ. અબુબક રદી.ને સવાલ કર્યો કેટલો માલ લાવ્યા તો જવાબ આપ્યો સર્વ માલ હાજર કર્યો છે. અલ્લાહ અને તેના રસુલ (સ.અ.વ.) નું નામ છોડી આવ્યો છું. આ જવાબ સાંભળી હજરત ઉમર રદી.એ પોતે કહ્યું. પોતે ફેસ્લો આપ્યો જે ઈમ્નેહાન માટે મહીનાઓથી તલબ ઉમંગ હતી, ચાહત હતી, ફિકર હતી હોંશ હતો કે મોકો મલે હું સિદીકથી આગળ નીકળી જાઉં. પરિશા ઈમ્નેહાનના નંબરો હજ. ઉમરે પોતે આપી દીધા. ઓ ઉમર તુ અબુબક સિદીકથી આગળ નહીં જઈ શકે. હદીસ.

મજકુર હદીષથી સાબિત થયું કે હજ. ઉમર રદી. નો અર્ધો માલ ઘણો હતો. હજ અબુબક સિદીક રદી. પાસે માલ રોકડ રકમ નહીં હતી. ઘર વપરાશનો સામાન વપરાયેલો સામાન હતો. મામુલી ટકાની કીમત હતી. પરંતુ જે કંઈ હતું સર્વ માલ પેશ કર્યો તો લખવાનો હેતુ શક્તિ મુજબ ઉમર રદી. એ ખર્ચ કર્યો પચાસ ટકાનો સવાબ. હજ. સિદીક રદી. એ સર્વ માલ ઓછો પરંતુ સો ટકા તો સો ટકાનો સવાબ મળ્યો. માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું નમાઝ નફલ ઓછી સદકો નફલ

ઓછો પરંતુ શક્તિ મુજબ હોવાથી માલદાર અવરત વધશે નહીં અને પડોશીને તકલીફ નહીં આપી તો જતનમાં જશે.

માટે મુસલમાન દીનની હકીકત સમજવાની કોશીશ કરે. વલી અલ્લાહનો દોસ્ત બનવા માટે ફરાઈઝ વાજિબાત સુન્નતો ઉપર અમલ કરી પરહેઝ જે હરામ નાજાઈઝ કામો છે. તેનાથી બચવું જરૂરી છે. તવાઝોઅ અબદિયત નમ્રતા માફીથી દુન્યા આબિરતમાં તરક્કી થશે. હઝ. અબુહુરયરહ રહી. થી રીવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કોઈ પણ માલ સદકાથી ઓછો થતો નથી અને અલ્લાહ-તઆલાના બંદાઓને માફી આપવાથી ઈજ્જતમાં વધારો કરે છે અને કોઈ-પણ માણસ અલ્લાહ-તઆલા માટે તવાઝો આજેઝી નમ્રતાનો વર્તાવ કરે છે તો અલ્લાહ-તઆલા તેને ઊંચો કરે છે.

(મુસ્લિમ શરીફ ભાગ-૨ પેઈજ નં. ૩૨૧)

માલમાં વધારા માટેનું બયાન આગળ ગુજરી ગયું. જુલ્મ કરનાર બદસુલુકી કરનારને માફી આપનારની ઈજ્જત લોકોના દિલોમાં પેદા થાય છે. લોકો જુએ છે સમજે છે કે ફલાણો માણસ જુલ્મ કરે છે છતાં પણ તેને માફી આપી સુલુકાય કરે છે તો એવા માણસને સમાજ સોસાયટીમાં ઈજ્જત મલે છે, માનપાન મલે છે, લોકો સારી નજરથી એવાને જુએ છે. કોમના દિલોમાં એવા માણસ માટે માનપાન ઈજ્જત પેદા થાય છે. બીજો અર્થ આબિરતમાં એવા માણસને ઈજ્જત મલશે.

(નવવી શરહે મુસ્લિમ ભા-૨ પેઈજ નં. ૩૨૧)

ત્રીજો વાકય અલ્લાહના માટે આજેઝી નમ્રતા કરવાથી માણસને ઉચ્ચ સ્થાન મલે છે. ઉપર મુજબના બન્નેવ અર્થો ઈમામે નવવી રહ. એ લખ્યા છે.

(૧) દુન્યામાં લોકોના દિલોમાં ઉચ્ચ સ્થાન મલે છે.

(૨) આબિરતમાં ઉચ્ચ સ્થાન મલે છે.

દુન્યાનો કાયદો છે જે વસ્તુ જ્યાં પેદા થતી હોય બનતી હોય ત્યાં તેની કીમત ઈજ્જત હોતી નથી, ત્યાંથી નીકળી એવી જગ્યાએ જાય ત્યાં તે ચીઝ બનતી નથી, પેદા થતી નથી તો ત્યાં તેની ઈજ્જત હોય છે.

અલ્લાહતઆલા બેનિયાઝ ગની કોઈના મોહતાજ નથી અલ્લાહતઆલા મુતકબ્બીર, મોટા અકબર સૌથી મહાન. માટે જ્યારે કોઈ મુસલમાન અલ્લાહતઆલા સમક્ષ આજેઝ ગરીબ ફકીર મિસ્કિન મોહતાજ

બને છે. મોટાઈ ધમંડને કાઢી નાંખે છે. તો તે મુસલમાન અલ્લાહત-આલાનો મહબૂબ બને છે. અલ્લાહતઆલા તેને ઈજ્જત આપે છે, બુલંદી આપે છે, દુન્યામાં એવા માણસની ઈજ્જત થાય છે. જેઓ પોતાની જાતને મિટાવે છે, તો ઉંચો બને છે, એના વિરુદ્ધ જે મોટો બને છે, તકબ્બુર કરે છે, તો અલ્લાહતઆલા તેને ઝલ્લીલ કરે છે, માટે આજિઝ બની મોટા બનો ઉલ્માએ દેવબંદો સહરાનપુરનો ઈતિહાસ ઉઠાવી જોઈલો તેમણે પોતાની જાતને મિટાવી આપી. અલ્લાહતઆલાએ તેમને દુન્યામાં કેટલા મહાન ઉચ્ચ મરતબાથી નવાઝ્યા હતા.

તે પણ ઘણા જ ઉંચા હશે કે જેમનાથી લાખોને હિદાયત મલવાથી લાખો લોકોના નેક અમલનો સવાબ કારણ બનવાથી તેમને મલશે.

મિટાદે અપની હસ્તી કો અગર કુછ મરતબા ચાહે

કે દાના ખાકમૈ મિલકર ગુલેગુલઝાર હોતા હે

કોઈ પડોશવાલી અવરત તેની પડોશણ માટે મામુલી ચીઝને મામુલી ન સમજે

સુલુકાયની મર્યાદા બુખારી શરીફ ભા. ૨ પેઈજ નં. ૮૮૯

હઝ. અબુહુરયરહ રહી. થી રીવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું ઓ મુસલમાન અવરતો કોઈ અવરત કદી પણ તેની પડોશણ માટે મામુલી ચીઝને હકીર મામુલી ન સમજે બકરીની ખરી પણ હોય તેને મામુલી સમજશો નહિ. (ભા. ૨ પેઈજ નં. ૮૮૯)

બખશીશ હદયો આપનારમાં જેટલી શક્તિ હોય તે મુજબ તે માણસ મદદ કે અવરત હદયો બખશીશ આપી સુલુકાય કરે. કોઈ મરદ કે અવરત ગરીબ છે. શક્તિ મુજબ બકરીની ખરી કે જેના ઉપર ગોસ્ત કે ચરબી નથી હોતી, મામુલી ચામડું જેવું હશે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે તમારા પડોશીને આપવા માટે બકરીની ખરી હોય તો પણ આપશો. મામુલી સમજી સુલુકાયને છોડશો નહિ કારણ કે તમારા માટે મામુલી છે. પરંતુ જેને તમો આપી રહ્યા છો તે ભુખો છે. બે કે ત્રણ ટાઈમથી તેને સાલન તરકારી મળી નથી એવા ટાઈમે તેણે તમારી પાસે તરકારીની માગણી કરી તો તમારી પાસે બકરીની ખરી હતી. હલીમનો

સોરવોજ છે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે, કે મામુલી સમજશો નહિ તમે પેટ ભરીને ખાઓ છો, બે કે ત્રણ તરકારી કે એક તરકારી સાથે ગુજરાતી કચુમર અચાર પાપડ સાથે ખાઓ છો. પરંતુ અલ્લાહની કોઈ બંદી એવી છે કે બે ત્રણ ટાઈમથી સાલન તરકારી તેને મલી નથી. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે તમારા માટે મામુલી છે. જે બે ત્રણ ટાઈમનો ભુખ્યો છે તેના માટે મામુલી થીજ મહાન નેઅમત છે. માલદાર કે મધ્યમ વર્ગનો ગુજરાતી મજકુર મજમુન નહી સમજે પરંતુ જેમણે ગરીબોને જોયા હોય કે જેઓ પ્યાજ અને રોટલો મરચા અને રોટલો અચાર ચટણી અને રોટલો ખાતા હોય જ્યારે એક હાડકું કે જેમાં પાણી જેવો શોરબો હોય. બે કે ત્રણ ટાઈમ ભુખા રહેવા પછી જેમને મજકુર હાડકું મલશે તો તેને જ એની કિંમત કદર હશે. માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે. મામુલી હદયાને સુલુકાય માટે મામુલી સમજશો નહી. હરમ શરીફમાં અમુક લોકોને જોયા કે નાન કે તંદૂરી રોટી કેળાં સાથે ખાતા હતા તો આપના માટે મામુલી છે. ગરીબ માટે હાડકું સોરબો મહાન નેઅમત બને છે.

કારણ કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે મામુલી સદકો ખજુર એક ટૂકડો (ઈખ્લાસથી હોય) તો અલ્લાહતઆલા તેને એવી રીતે વધારે છે. જેવી રીતે તમો તમારા ઘોડાના બચ્ચાનું પાલનપોષણ કરો છો. (હદીસ) બીજી હદીષમાં આવ્યું છે કે જે માણસ ખજુર બરોબર પાક હલાલ કમાઈથી સદકો કરે અને અલ્લાહતઆલા હલાલ કમાઈના સદકાને જ કબુલ ફરમાવે છે તો અલ્લાહતઆલા તેના જમણા હાથથી કબુલ ફરમાવે છે પછી તે મામુલી સદકાને એટલો વધારે છે, જેવી રીતે તમો તમારા ઘોડાનાં બચ્ચાને. અહીયાં સુધી કે અલ્લાહતઆલા સદકાને એટલો વધારે છે જેવી રીતે તમો તમારા ઘોડાના બચ્ચાને. અહીયાં સુધી કે તેને પહાડના જેમ બનાવે છે. (ભુખારી-શરીફ) બીજો અર્થ એનો એ પણ છે જે ઉલ્માએ લખ્યો છે કે જેને બકરીની ખરી મામુલી હદયો આપ્યો તેને હદયો લેનાર માંગવાવાળી ભિખારણ ગરીબ, માંગી રહી હતી. પાડોશીએ હાડકું પણ આપ્યું ચરબી ગોસ્ત નહીં આપ્યું. મામુલી નહીં સમજે કબૂલ કરી લે, કારણ કે દેનાર માલનાર હોય ખા-પી ફારીગ થવાથી પરવાગી જવાથી કંઈ હતું નહીં. જે મવજુદ હતું તે આપ્યું ન દેવા કરતા ઈન્કાર કરવાના બદલે જે પણ મામુલી વસ્તુ હતી તે આપી દીધી તો ખુશ ખુશી કબુલ કરી લો. જોર જબ્ર કરવું, વધુ દેવા માટે ઝીદ કરવી દેનારને ઝલીલ

કરવું જાઈજ નથી.

મસઅલો અમુક ચંદા વસૂલ કરનારા દેનારાને મજબૂર કરે, દેનાર શરમથી ચંદા લેનારના મુખડા મોઢા જોઈને આપે છે દેવાનો વિચાર નહીં હતો. સામેવાલા ઈન્સાનોના મજબૂર કરવાથી ચંદો આપ્યો તો આપનારને સવાબ મલશે નહીં અને લેનારને લેવું જાઈજ નથી.

નં. ૨. અમુક ભિખારી અપશબ્દ બોલી ઘરવાલાને દેવા માટે મજબૂર કરે છે. લાચારી મજબૂરી બેઈઝતીથી બચવા માટે આપે છે એ લેવું ભિખારી માટે જાઈજ નથી.

૩. જે ભિખારીઓએ ભીખની આદત બનાવી દીધી છે તેમને ભીખ દેવું જાઈજ નથી. એમને ભીખ દેવું ભીખ માંગવા ઉપર મદદ કરવા બરોબર છે. કુતુબુલ અકતાબ હજ. મવ. રશીદ અહમદ ગંગોહી રહ. એ અલ અશબાહના હવાલાથી એવા ભિખારીઓને ભીખ દેવાનું નાજાઈજ લખ્યું છે. માટે બીજો અર્થ એ થયો કે જરૂરતના ટાઈમે પડોશણ માંગવા આવે લખપતિ કે કરોડપતિના ઘરેથી હાડકું સોરબો મલી ગયો એને મામુલી નહીં સમજે અથવા ગરીબ માણસ હતો તેના ઘરે બકરીની ખરી કે હાડકા વગર બીજું કંઈ નથી તો મામુલી સમજી ઈન્કાર કરવો નહિ. જે મલ્યું કબૂલ કરી લેશો. ગરીબ સગાને તેના માલદાર સગાએ સુલુકાયમાં હદયો બખશીશ. જે પણ મોકલે કબૂલ કરી લે પાછું નહિ મોકલે કે આ તો મિટરનો ટૂકડો પણ નથી કે તરકારી એક ટાઈમ નહીં બની રહે, મામુલી નહીં સમજે. એ હદયો પાછો કરવું સુલુકાયને તોડવા બરોબર છે. તેનાથી દૂર રહે. મામુલી હદયાને પણ કબૂલ કરી લે. હદયો દેનારની શકિત મુજબ હોય તેનો પ્યાલ રાખવું જરૂરી છે.

સૂલુકાય કરનારા સાથે સૂલુક કરો. દુઆએ ખૈર એ પણ સૂલુકાયમાં દાખલ છે.

હજ. અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર રદી. થી રીવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જે માણસ તમારાથી અલ્લાહનું નામ લઈ પનાહ માંગે પનાહ આપો. જે માણસ અલ્લાહનું નામ લઈ ભીખ માંગે તેને ભીખ આપો, કોઈ માણસ તમને દાવત આપે ગરીબ હોય તો પણ તેની દાવત કબુલ કરો, જે માણસ તમારા સાથે ભલાઈ સૂલુકાય કરે તમો પણ સૂલુક કરો. અગર તમારા પાસે કંઈ નહીં હોય તો તેના માટે દુઆએ ખૈર કરતા રહો અને અહીંયા સુધી દુઆ કરતા રહો કે તમો સમજો કે મેં તેનો બદલો આપી દીધો. (અબુદાઉદ શરીફ.) આપ (સ.અ.વ. એ ઘણી નસીહતો આ હદીષમાં હુકમોનાં રૂપે ફરમાવી. કિતાબના અનુસંધાનમાં જ્યારે તમારી સાથે કોઈ સૂલુક કરે એહસાન કરે તો તમો પણ તમારી શક્તિ મુજબ તેના સાથે સૂલુકાય કરો. જેના માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું તમો આપસમાં એકબીજાને હદયો બખશીશની લેવડદેવડ કરતાં રહો. તમારામાં આપસમાં મુહબ્બતનો વધારો થશે. સૂલુકાયનો બદલો એહસાનથી આપતા રહો અગર તમારામાં તમારા સગાના સગાનો બદલો બીજા દેશમાં ઈંગ્લાંડ કેનેડા-અમેરીકામાં હોવાને લઈ નથી આપી શકતા અથવા તમો ગરીબ છો કે નથી આપી શકતા તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે તેમના માટે દુઆએ ખૈર કરતા રહો. એટલી મુદત સુધી કે તમે સમજી લો કે મેં એમનો બદલો આપી દીધો. અર્થ લાંબી મુદત સુધી દુઆઓ તેમના માટે કરતા રહો. અલ્લાહતઆલા તમને તેના સૂલુકનો એહસાનનો બદલો આપશેજ. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું તમોએ કોઈને કપડું આપ્યું અથવા રકમ આપી હતી તેનાથી કપડું ખરીદ્યું તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે કપડાંનો ટુકડો જ્યાં સુધી તેના બદન પર રહેશે અલ્લાહતઆલાની હિફાજતમાં તે માણસ સદકો કરનાર રહેશે. (તિરમીઝી શરીફ) વિચાર કરો એહસાન કરનારના ઉપર અલ્લાહ-તઆલાની કેટલી મહાન રહમત બરકત હિફાજત તેને મળી રહી છે જ્યારે અલ્લાહ-તઆલા તરફથી હિફાજત મલતી હોય ઉમ્મતે મુસલમાનને બીજી હિફાજતની જરૂર નથી. પરંતુ હમોએ નબવી સબકોને ભૂલાવી દઈ અલ્લાહની રહમતના સામાનને ખડેડી મૂક્યો છે. અલ્લાહ-તઆલા હિફાજત ફરમાવે. આમીન.

રસ્તે જનારાઓને તકલીફ આપનાર ઝાડ કે તેની (શાખો) ડાળીઓ કાપવાથી જન્નતમાં જવું.

હજ. અબુહુરયરહ રદી. થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું એક માણસે રસ્તાના એક ઝાડની દાળખીથી પસાર થવામાં તકલીફ અનુભવી તો તેણે કહ્યું જરૂરથી આ દાળખી કાપી નાંખીશ જેનાથી મુસલમાનોને તકલીફ થાય છે. (તો તે દાળખી કાપી નાંખી) તે કામ અલ્લાહ-તઆલાએ કબુલ કર્યું અને તે માણસને અલ્લાહ-તઆલા જન્નતમાં દાખલ ફરમાવશે. (બુખારી શરીફ). બીજી હદીષમાં આ પ્રમાણે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું મેં એક માણસને જન્નતમાં જોયા જેવણ મઝા માણે છે. એક ઝાડ કાપવાથી જેનાથી લોકોને તકલીફ થતી હતી. (મુસ્લિમ શરીફ)

હજ. અબુબરહ રદી. કહે છે કે મેં રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ને પૂછ્યું મને એવી ચીજ શીખવી આપો જેથી મને ફાઈદો થાય તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું તકલીફ આપનારી ચીજોને મુસલમાનથી દૂર કરો. (મુસ્લીમ શરીફ). રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું ઈમાનની સિત્તેરથી ઉપર શાખો છે. સૌથી ઉત્તમ મોટી મહાન શાખ લાઈલાહા ઈલ્લલ્લાહ છે અને સર્વ શાખોમાં સૌથી વધુ અલ્લાહતઆલાની નજદીકી હાસિલ કરનાર, તકલીફ આપનાર ચીજોને રસ્તેથી દૂર કરવું છે.

(બુખારી શરીફ ભા. ૧ કિતાબુલ ઈમાન)

વિચાર કરો ઈસ્લામે કેટલો સરળ સીધો માર્ગ રસ્તો જન્નતમાં જવા માટે બતલાવ્યો. જન્નતમાં જવા માટેનો રસ્તો આસાન છે. કોઈ અલ્લાહનો બંદો જવા માગે ફરાઈઝ અદા કરી હરામ કામોથી બચે. ઈન્સાન અને તેમાં પણ મુસ્લીમ કોમની હમદદી રાખનાર કોમની તકલીફો. પરેશાનીઓ અડચણો દૂર કરી જન્નતમાં જઈ શકે. મજકુર હદીષ ઝાડથી લોકોને તકલીફ થતી હતી કે ઝાડની ડાળીઓ કાપી નાંખવાથી જન્નતમાં અલ્લાહતઆલાએ તેને દાખલ કરી આપ્યો. (બુખારી શરીફ). કિતાબુલ ઈમાનની હદીષના આધારે રસ્તામાં કોઈ પણ અડચણ કરનારી લોકોને તકલીફ આપનારી ચીજ હોય. પથ્થર જેનાથી ઠોકર વાગવાની બીક હોય. ખાડો જેનાથી ખાડામાં પડી જવાની બીક હોય અથવા વરસાદની સીઝનમાં કાદવની તકલીફ હોય તે દૂર કરી અથવા

રાતના અંધારાના લઈ લોકોને તકલીફ થતી હોય તો લાઈટ મૂકવી. એ સર્વ સવાબના કામો જન્મતમાં જવા માટેના કારણોમાં દાખલ છે. ખુલાસો એ છે કે ઈન્સાનનું દુઃખ દર્દ જાણી તેમની તકલીફો દૂર કરવું અલ્લાહને ઘણું પસંદ છે.

જન્મતમાં જવાનું કારણ છે. એ માટે ફારસી કહેવત છે કે અલ્લાહતઆલા ઈન્સાન ઉપર રહમતનો વરસાદ વરસાવવા માટે બહાના કારણો શોધે છે. કે અલ્લાહનો કોઈ બંદો નબીઓ, રસુલોએ બતાવેલ કામોમાંથી કોઈપણ કામ કરી જન્મતમાં દાખલ થવા માટેનું કારણ બનાવી શકે. લખવાનો હેતુ સુલુકાય સગાઓ સાથે કે મુસલમાનો કે ગામના મુસ્લિમ ગેર મુસ્લિમ જેને પણ રાહત પહોંચે જન્મતમાં જવાનું કારણ છે.

કૂતરાને પાણી પીવડાવવાથી જન્મતમાં જવું

હજ. અબુહુરયરહ રદી.થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું એક ગુનેહગાર અવરતને માફી આપી દેવામાં આવી. તે ગુનેહગાર અવરત એક કૂતરા પાસેથી પસાર થઈ રહી હતી કે કૂતરો તરસના લઈ મરવા પાસે હતો અને ત્યાં એક કુવો હતો તો તે અવરતને પગનું મોઝું કાઢી ઓરણીથી મોજી બાંધી કુવામાં નાંખી પાણી કાઢી કૂતરાને પાણું તો અલ્લાહતઆલાએ તેને બખ્શી આપી. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ને પૂછવામાં આવ્યું શું જાનવરો સાથે સુલુકાય કરવામાં પણ પવાબ છે. તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું દરેક તરજીગરવાલા સાથે સુલુક કરવામાં પવાબ મળશે. (બુખારી શરીફ.)

ઈસ્લામની તઅલીમાત કેવી કેવી નેઅમતોથી ભરપૂર બરકત વાલી છે. એક અવરત રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના ફરમાન મુજબ ગુનેહગાર પરંતુ કૂતરા ઉપર દયા આવી. જે કૂતરુ મરવાના લગભગ હતું, ઝબાન બહાર નીકળી આવી હતી. પાણી પીવડાવવાથી તેની જાન બચી ગઈ તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે એ અદા અલ્લાહતઆલાને પસંદ આવી તો તેની મગફિરત બખ્શીશ થઈ ગઈ. અને રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું જેમાં પણ રૂહ જાન છે તેના સાથે સુલુકાય કરવાથી પવાબ મળશે. પછી તે મુસલમાન હોય કે કાફિર કે

મુનાફિક કે યહુદી. અલ્લાહની મખ્લુક છે. દયાના પાત્ર છે. દયા કરવાથી પવાબ મળશે. ગેર મુસ્લિમના અકાઈદથી હમોને નફરત હોય શકે. શિઆરે યહુદી નસારાથી તમને નફરત હોય શકે. તેમનું બદન તેમની દયાજનક હાલાતથી નફરત નથી તેઓ સાથે સુલુક કરવાથી પણ પવાબ મળશે.

અલ્લાહતઆલા હમોને ઈસ્લામની હકીકત સમજવાની તવફીક અતા ફરમાવે (આમીન)

ઈન્સાનો કે સગાઓ સાથે સુલૂકાઈ તોડનારા કામો માટે અઝાબો અને વઈદો

ઈન્સાનો અને સગાઓ સાથે સુલૂકાઈ રહમત, શફકત કે મીઠી વાણી આજિઝી, નરમાશ કે સદકો ખૈરાત કે બખ્શીશ માટેનાં બયાનો વિગતથી પઢયા તો એના વિરુદ્ધ સગાઓ કે ગૈર સગાં ઈન્સાનો કે જાનવરોના હક્કો અદા નહીં કરવાથી અલ્લાહના અઝાબો આવે છે. કારણ કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે મખ્લુક અલ્લાહતઆલાનું કુટુંબ કબીલા સમાન છે. માટે સુલુકાઈ કરો. જ્યારે સુલુકાઈને તોડી કન્અરહમી કરવામાં આવશે. તેના મૂળ કારણો માલની મુહબ્બત અને હોદાઓની ચાહત તો ઈન્સાન સગો હોય કે અજનબી તેની સાથે અદાવત, દુશ્મની કરશે. દુશ્મની થવાથી લડાઈ, ઝગડાઓ થશે. લડાઈ ઝગડાથી હસદ, મુનાફકત, ગીબત, તોહમત વગેરે બરાબ કામોમાં મશગુલ બની માણસ ઈમાન બરબાદ કરી જહન્નમાં જવા માટે કે અઝાબે ઈલાહી માટેના કારણો પેદા કરશે. એના માટે તો મારી કિતાબ ‘મુસીબતોનાં કારણો અને એના ઈલાજો’ વાંચવા વિનંતી છે.

પરંતુ સુલુકાઈના સંબંધથી અમુક કામો રજુ કરું છું. જેમાં માણસ રાત-દિવસ ફસાએલા છે. બલ્કે દીનદારીના દાવેદારો પણ મજકૂર બિમારીઓમાં સપડાએલા છે. અને પબ્લીક તો એને ગુનોહ પણ નથી સમજતી. વાંચી ઈબ્રત હાસીલ કરી એનાથી દૂર રહેવાની કોશીશ કરીએ.

ઈમાન, ઈન્સાનના બદનના જેમ છે, બદનની સિહહત તંદુરસ્તી માટે, ખોરાક ટોનીકની જરૂરતની સાથે પરહેઝની જરૂરત છે. પરહેઝ નહીં હશે તો ખોરાક અને ટોનીક બલ્કે દવા પણ ફાયદો નહીં આપે એવી જ

રીતે રૂઢને ખોરાક નમાઝ રોઝહ વી. ઈબાદત જરૂરતની સાથે રૂહાની ટોનીક ઝિક અઝકાર તિલાવતે કુઆન અને સદકો ખયરાત અને સુલુકાયની જરૂરત છે. મજકુર ખોરાક અને ટોનીક જ્યારે ફાઈદો આપશે કે માણસ પરહેઝ પણ કરે. ગુનાહોથી બચે, સગા સંબંધીઓ ને તકલીફ નહીં આપે. અદાવત દુશ્મની નહીં કરે. નહીં તો રૂહાની ખોરાક અને રૂહાની ટોનીકનો ફાઈદો ખત્મ થઈ જશે, બરબાદ થઈ જશે.

આજે મુસ્લિમ કવમમાં રૂહાની ખોરાક કે રૂહાની ટોનીક દેનારા છે, પરંતુ રૂહાની પરહેઝ નહીં કરવાથી બંદગીની રૂહ ખત્મ કરી રહ્યા છે. અલ્લાહતઆલા સમજ આપી અમલની તવફીક અતા ફરમાવે. આમીન.

સુલુકાય અને બદસુલુકીનો બદલો દુન્યામાં જલ્દીથી મલે છે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જે ભલાઈ નેકી દુન્યામાં જેનો બદલો ઘણી જલ્દી મલે છે, રિશ્તેદારો સગાઓ સાથે સુલુકાય કરવી છે અને બુરાઈનો બદલો સજા દુન્યામાં ઘણો જલ્દી મલે છે. ઝુલ્મ અને સગાઈના સંબંધોને તોડવું છે.

(ઈબ્ને માજહ)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નું ફરમાન છે કે જે ગુનાહનો બદલો દુન્યામાં જલ્દી મલવા પછી આખિરતમાં પણ તેની સજા મલશે તે ઝુલ્મ અને સગાઈના સંબંધોને તોડવું છે.

(તિરમીઝી શરીફ)

ઈન્સાન ફકીર કમઝોર મોહતાજ છે. જ્યારે તેને તેના હકો નથી મલતા તો નારાજ થઈ બદદુઆ કરે છે. અલ્લાહતઆલા ઝાલિમની પકડ કરે છે. અઝાબ આપે છે જે દુન્યાવાલા માટે ઈબ્રત બને. પરંતુ બંદાનો હક હોવાથી જ્યાં સુધી બંદો માફ નહિં કરે માફ થશે નહિ અથવા બંદો એનો બદલો દુન્યામાં લે. પરંતુ ઈન્સાને પોતાનો હક માફ નહિં કર્યો અને બદલો પણ નથી લીધો. તો અલ્લાહતઆલા એવા ઝાલિમ સગા રિશ્તેદારોને હકો બરબાદ કરનારને દુન્યામાં જલ્દી શિક્ષા આપે છે. અને આખિરતમાં પણ શિક્ષા મળશે. મુસ્લિમ કોમ આજે દુન્યાના ખૂણે ખૂણે હેરાન પરેશાન છે. શું હમારા મજકુર કાર્યોના લઈ કીમ દુન્યામાં સજા નથી ભોગવતી ?

ગેરમુસ્લિમોની કામ્યાબી, તરકકી, સુખ, આરામ, ચેન હાસિલ કરવાની રીતો જે દુન્યામાં છે. તે કામો કરી મુસ્લિમ કીમ કામ્યાબ નથી થઈ શકતી ? મુસલમાનોની કામ્યાબી અલ્લાહ અને રસુલે મકબુલ (સ.અ.વ.) ના બતલાવેલ રસ્તાથી જ મલશે.

ખાતિમુત્તબીધીન હઝરત મુહંમદ (સ.અ.વ.)એ બતલાવ્યા છે એ નુસ્ખાઓ, ઈન્સાની હકો, રિશ્તેદારોના હકો એમાં પણ માં-બાપ-ઔલાદના હકો, કમઝોરોની હકો, એમની દુઆઓ મેળવી દુન્યા આખિરતની કામ્યાબી મેળવી શકાય.

અલ્લાહતઆલા હમોને તૌફીક અતા ફરમાવે. આમીન.

સુલુકાય સંબંધ તોડનારો જન્મતમાં નહિ જશે તેની બંદગી કબુલ નથી.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે દરેક જુમેરાત પછી જુમ્અહની રાત્રે મુસલમાનોના કામો અલ્લાહના દરબારમાં રજૂ થાય છે તો સુલુકાય તોડનારાઓના અમલો કબુલ થતાં નથી. (ઈમામ અહમદ)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે મારા પાસે જીબ્રઈલ અમીન આવ્યા અને કહ્યું કે પંદરમી શાબાનની રાત્રે કલ્બ ખાનદાનની બકરીઓના જેટલાં બાલ છે. તે મુજબ લોકો જહન્નમની આગથી આઝાદ થાય છે, પરંતુ મુશ્રિક, કિનાવાલો અને સુલુકાયને તોડનારાની માફી થતી નથી અને જેની ઈઝાર ગુટીથી નીચી હોય અને જે દારૂ-તાડી પીનારો હોય અને જે મા-બાપનો નાફરમાન હોય. (બયહકી.)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે સગાઓ સાથે સંબંધ તોડનારો જન્મતમાં નહિ જાય. (બુખારી શરીફ)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે મુસલમાન માટે હલાલ નથી કે તેનાં ભાઈને ત્રણ દિવસથી વધુ છોડી આપે. (મુસ્લિમ શરીફ ભાગ ૨, પેઈજ ૩૧૬)

ઈન્સાન કમઝોર છે. હાલાતથી ખુશી કે ગમી થાય છે. તબિઅતમાં મુવાફિક કામોથી ખુશી થઈ દુઆઓ આપે છે. ગમી, રંજ,

દુઃખ કોઈનાથી પહોંચે છે તો બદ દુઆઓ કે આમાલથી નારાજગીનો ઈજહાર કરે છે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ હઝરત આઈશાહ(રદિ.)ને કહ્યું, ઓ આઈશાહ ! તું રાજી હોય તો હું જાણી લઉં છું અને નારાજ થાય તો પણ હઝરત આઈશાહ રદી. એ કહ્યું, ઓ અલ્લાહનાં રસૂલ (સલ.) એ કેવી રીતે ? તો અલ્લાહના રસૂલ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું રાજી હોય તો કહે છે. લા વ રબ્બિ મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) નહિ મુહમ્મદ (સ.અ.વ.)ના રબની કસમ અને નારાજ હોય તો કહે છે. લા વ રબ્બિ ઈબ્રાહીમ નહિ હઝરત ઈબ્રાહીમ (અ.સ.) ના રબની કસમ, તો હઝરત આઈશાહ (રદી.)એ જવાબ આપ્યો, અલ્લાહના રસૂલ (સલ.) આપનું નામ હર હંમેશા દિલમાં છે, નીકળતું નથી. ઝુબાન પર કદી એ મુજબ નીકળી જાય છે. (હદીથ).

મને દુઃખ થાય ઈન્સાનથી. કોઈ તકલીફ મુસીબત દુઃખ પહોંચે માણસ નારાજ થાય છે, તો તેનાં લઈ સંબંધ ટૂટે છે, સલામ કલામ છુટે છે. એકબીજાથી મોઢું ફેરવે છે. દઅવતમાં માણસ જતો નથી વિગેરે એવા કામો હરકતો કરે છે. જેનાથી બતલાવવા માંગે છે કે હું નારાજ છું તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું દુન્યવી તકલીફ પરેશાનીના લઈ તમો તમારા દોસ્તો સાથી સંબંધી સગાને સંબંધી સગાને ત્રણ દિવસ સુલી છોડી આપો. જાઈજ છે.

કારણ કે માણસ કમઝોર હોવાથી શરીઅતે તેનાં હાલતનો ખ્યાલ રાખ્યો છે એને એમ સમજો. શરીઅતે તબીયતને સીધા રસ્તે ચલાવવા માટે આવી છે. (શરીઅત તબીયતને બદલવા નથી આવી) અહિંયા પણ વિચાર કરો ઈન્સાનને કાંઈ મન દુઃખ કે તકલીફ પહોંચે છે કમઝોરીનો ખ્યાલ રાખી ત્રણ દિવસ વાત નહિ કરવાની પોતાના મુસ્લિમ ભાઈના સાથે સંબંધ સુલૂકાય તોડવાની ઈજાજત પરવાનગી ત્રણ દિવસ માટે છે. ત્રણ દિવસથી વધુ હશે જાઈજ નથી હરામ છે. માણસ ગુનેહગાર થશે. જેના માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવી રહ્યા છે કે જ્યાં સુધી સંબંધ તૂટેલો રહેશે. ઈબાદત બંદગી નમાઝ રોઝહ અલ્લાહના દરબારમાં કબૂલ કરવામાં નથી આવતાં. શબેબરાતમાં લાખો લોકોને જહન્નમની આગથી આઝાદ કરવામાં આવે છે. પરંતુ સુલૂકાય સંબંધ તોડનારને માફી મળતી નથી, કારણ કે શરીઅતને છોડનાર માણસ મનચાહી ખ્વાહિશાતે નફસાની ઉપર ચાલી અહકામે મુહંમદી તઅલીમાતે શરઅીધ્યાહને છોડી આપનાર

માણસનું ઈમાન કામિલ નથી તો જહન્નમની આગથી સફાઈ નહિ થાય ત્યાં સુધી જન્મતમાં જશે નહિ.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું તમારામાંથી કોઈનું પણ ઈમાન કામિલ નહિ થાય જ્યાં સુધી કે તેની ખ્વાહિશાન આકા હઝરત મુહંમદ મુસ્તફા (સ.અ.વ.)ના હુકમ તાબેઅ નહિ હોય. (હદીથ.) તો જે માણસ રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)ના હુકમ મુજબ તાબેદાર નહિ બન્યો તો તેની ઈબાદત બંદગી કબૂલ થતી નથી. એવા માણસની શબેબરાત અને બીજી હદીથોમાં આવ્યું છે કે બરકતવાળી રાતોમાં પણ જહન્નમથી આઝાદી મળતી નથી.

એનાથી આગળ વધી રાત-દિવસ સંબંધો તોડનાર બને, સગાંઓને ગાલી ગલોચ કરતો રહે અને મામલો અહિંયા સુધી પહોંચે કે ઝબાનથી કહે કે એવા માણસ સાથે સુલૂકાય કરવું જાઈજ નથી. પાણી પીવડાવવું પણ જાઈજ નથી એનાં કરતાં ગેરમુસ્લીમો સાથે સુલૂકાય કરવું બહેતર છે. એવા ગેરઈસ્લામી શબ્દો બોલે છે. તો એવા માણસનાં દિલ ઉપર મોહર મારી દેવામાં આવે છે, તો તે માણસ કંઈપણ સમજતો નથી.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું મોહર લગાડનાર ફરિશ્તો અલ્લાહપાકનો અર્શ પકડી લટકી રહ્યો છે. જ્યારે રિશ્તેદારી શિકાયત કરે છે અને ગુનાહનું કામ કરતો રહે. અને અલ્લાહનાં હુકમોની ખુલ્લમ ખુલ્લી બગાવત કરે તો અલ્લાહપાક મોહર લગાડનાર ફરિશ્તાઓને મોકલી તેનાં દિલ ઉપર મોહર લગાડી આપે છે. તો પછી કંઈ પણ સમજતો નથી. (બજાઝ) સમાજ સોસાયટીમાં એવા માણસો જેનાં ઉપર મોહર લગાડી આપવામાં આવી છે. જેઓ ઝઈફ કમઝોર મા - બાપ - દાદા - દાદી - કાકો - ફોઈઓ વિગેરે સાથે લડાઈ ઝઘડાઓ કરે છે, બલ્કે આગળ વધી માં-બાપ જેનું ખૂન દૂધથી મોટો થયો ઔરતોનાં ફિન્નાઓમાં સપડાય માં-બાપ સગાંઓને તકલીફ આપે છે. રોજી-રોટી માટે પણ સહકાર નથી આપતો તો એવા માણસથી સારા કે ખરાબ કામ સમજવાની સલાહિયત ખત્મ થઈ જાય છે. તો હરામ કામોમાં મશગૂલ બની સૂલૂકાય સગાઓના હકો તોડી જહન્નમમાં જવાના કારણો પેદા કરે છે.

જ્યારે મહોલ્લા કે ગામ કે અન્ય કોઈ એવો માણસ તેને કહે છે તો એવા અપશબ્દો બોલે છે કે મુસલમાન વિચાર પણ નથી કરી શકતો જ્યારે મહોર લાગી જાય. ભલાઈ નેકીથી મહરૂમ બને છે તો રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) ફરમાવે છે કે સુલૂકાય તોડનારો માણસ એને હલાલ સમજે તો

એવો માણસ ઈમાનથી નીકળી મુરતદ બની ગયો તો તે માણસ જન્મતમાં નહિ જાય.

કારણ કે હલાલ કે ફર્જને હરામ સમજનારો માણસ ઈમાનથી નીકળી જાય છે. બીજો અર્થ એ પણ ક્યો છે કે જ્યાં સુધી તેના ખરાબ કામોની સજા ભોગવે ત્યાં સુધી તે જન્મતમાં નહિ જાય. કારણ કે મુસલમાનને જહન્નમમાં એ માટે દાખલ કરવામાં અવશે કે ગુનાહોની નાપાકી જહન્નમની આગથી પાક સાફ કરવા પછી જન્મતના લાયક બનશે. માટે હમોને અલ્લાહતઆલા સગાઈના હકો તોડવાથી બરબાદ કરવાથી બચાવે (આમીન.) મજકુર અર્થ એહલે મુન્નત વલ જમાઅતે બયાન કર્યા છે.

કારણ કે ઈમાન ઈસ્લામ મહાન નેઅમત દોલત છે મામુલી-મામુલી ગુનાહથી ઈમાન ખત્મ થતું નથી. તો મજકુર રિવાયત અને એના જેવી રિવાયતોનો અર્થ ઉપર મુજબ ક્યો છે. માટે મુસલમાન જ્યાં સુધી ગુનાહને હરામ સમજી કરશે, ગુનોહ સમજી કરશે, મુસલમાન હોવાનો હુકમ લગાડીશું પરંતુ હરામને હલાલ સમજી કરશે જેવી રીતે ઈમાન વેચનારા ગેર કોમોને ખુશ કરવા એસમ્બલી-પાર્લમેન્ટની સીટ હાસિલ કરવા અથવા વજારત કે ગવર્નરી લેવા માટે અમુક તમુક મરજી મુજબ જાણી જોઈ કુર્આન હદીષના વિરુદ્ધ બકવાસ કરે છે. એ તો ઈમાનથી નીકળી જ ગયા છે.

ઉલમાએ લખ્યું છે કે મુસલમાનના કોઈ વાક્યમાં ૯૯ અર્થો કુફ બાબત થતા હોય અને એક અર્થ ઈમાન બાબત થતો હોય તો હમો તેને મુસલમાન કહીશું. પરંતુ જ્યારે કુર્આન અને હદીષોને ચેલેંજ કરતા હોય મરજી મુજબ અર્થ કરતા હોય તો એવા ઈસ્લામ દુશ્મનો ઉપર ઈમાન બાબત હુકમ લગાડવાની કોઈ ગુન્જાઈશ નથી. માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નું ફરમાન કલ્અ રહમી કરવાવાલો જન્મતમાં નહી જાય. (હદીષ) એનો અર્થ હરામને હલાલ સમજવાના લઈ ઈમાનથી નીકળી ગયા. અથવા જ્યાં સુધી જહન્નમની આગથી પાક સાફ કરવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી જન્મતમાં નહિ જાય.

કલ્અ રહમી કરનારાના લઈ ગામ વસ્તી પણ રહમતે ઈલાહીથી મહરૂમ બને છે.

હજ. અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબુ અવફા રદી. છે કે મેં રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) થી સાંભળ્યું છે કે રસુલુલ્લાહ સ.અ.વ. ફરમાવતા હતા, રહમત એવી કોમ (જમાઅત-ગામ મહોલ્લા) ઉપર નથી ઉતરતી જેમા કોઈ સગાઈ તોડનારો હોય (બયહકી શુઅબુલ ઈમાન.)

અલ્લામહ તોર પોસ્તી રહ. કહે છે કે કોઈ સગાઈને તોડનારો હોય તેના સગાઓ સાથે લડાઈ ઝઘડો કરનારો હોય. કોમ જમાઅત મહોલ્લાવાલા તેના આ કામો જુએ છે. પરંતુ કોમ જમાઅતવાલા તેને નસીહત નથી કરતા. તેને ખરાબ કામોથી મના નથી કરતા. તો એવા લોકો તેના મદદગાર બનવાથી મજકુર ગુનાહમાં તેઓ પણ શામિલ થયા તો તેમના ખરાબ કામના લઈ એવી કોમ જમાઅત રહમતે ઈલાહીથી મહરૂમ બને છે. (મિસ્કાત શહે મિસ્કાત શ. ભા. ૯ પે. ૨૦૨)

બીજો અર્થ એ ક્યો છે કે અલ્લાહતઆલા એવા લોકોની નહુસતથી વરસાદ રોકી લે છે. રહમતનો વરસાદ નથી મોકલતા. (મિસ્કાત.)

મજકુર હદીષથી સાબિત થયું કે માણસ કલ્અ રહમીથી દુર રહે. એવા લોકોને સાથ સહકાર મદદ નહીં કરે એવા લોકોની મદદ કરવાથી ગામ જમાઅત અલ્લાહતઆલાની રહમતથી મહરૂમ બને છે. અલ્લાહતઆલાનો અઝાબ લાવનારું કામ કલ્અ રહમી છે. તો માણસ રહમતના વરસાદથી મહરૂમ બની કલ્અ રહમીના લઈ અઝાબમાં મુબતલા થાય છે.

ખુની ઉપર રહમતના દરવાજા બંધ કરી દેવામાં આવે છે. એક માણસનું ખુન કરવું પુરી દુન્યાના લોકોનું ખુન કરવા બરોબર છે.

હજ. ઈબ્ને ઉમર રદી. ફરમાવે છે કે મુસલમાન હંમેશા અલ્લાહની રહમત અને દીનમાં તરક્કી કરતો રહે છે. જ્યાં સુધી કોઈના ખુનમાં નહિ સપડાય. જ્યારે ખુનમાં સપડાશે તો અલ્લાહપાકની રહમતથી

દુર થઈ પોતાના માટે રહમતના દરવાજા બંધ કરી દેશે. હજ. અબુ દરદા રદી. થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે મુસલમાન નેક કામોમાં ઘણો જ આગળ વધતો રહેશે. તેમજ નેક હોય છે. જ્યાં સુધી હરામ કરેલા ખૂન (ક્તલ) માં નહિં સપડાય. જ્યારે સપડાય છે તો થાકી જાય છે. નેક કામો કરી શકતો નથી. નેકીઓથી દુર થઈ જાય છે. બીજી રિવાયતમાં છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે એક મુસલમાન ખૂન (ક્તલ) એટલું બધું ભારે લાગે છે કે એને બદલે પૂરી દુન્યાનો નિજામ ખોરવી નાંખવો મામુલી ચીજ છે. (તિરમીઝી શ. નસઈ શ.)

રિવાયતમાં છે કે એક જીવ-જાનને નાહક મારી નાંખવો તમામ લોકોને મારી નાંખવા બરોબર છે. હજ. અબુ સઈદ અને અબુ હુરયરહ રદી. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) થી રિવાયત કરે છે કે જમીનના લોકો અને આસ્માનના રહેનારા એક માણસના ખૂનમાં ભાગીદાર હોય અને કોઈ પણ રીતે મદદ કરી હોય તો અલ્લાહપાક એ સર્વ લોકોને આગમાં ઊંધા નાંખશે.

હજ. ઈબ્ને અબ્બાસ રદી. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) થી રિવાયત કરે છે કે મકતુલ (જે માણસને મારી નાંખવામાં આવ્યો) તેના ખુનીઓને પેશાનીઓ તેમજ માથુ પકડી અલ્લાહના અર્શ સુધી લાવશે. અને તેના બદનથી ખુન નીકળી રહ્યું હશે. અને મારી નાંખવામાં આવે તો માણસ કહેશે કે ઓ રબ ! આ માણસે મને જાનથી મારી નાંખ્યો હતો.

(તિરમીઝી શ. ઈબ્ને માજહ શ., નસઈ શ.)

અબુ દરદા રદી. ફરમાવે છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે અલ્લાહ સર્વે ગુનાહ માફ કરવાનો અધિકાર રાખે છે, અને માફ કરશે, પરંતુ ઈરાદાપૂર્વક જે માણસ ખૂન કરે છે તેની માફી થવાની નથી. (અબૂ દાઉદ શરીફ)

ખૂન કરવું નહિ, પણ ખૂનમાં મદદ કરનાર, સલાહ આપનાર, એક-બે બોલ બોલી ખૂનીને જોશ આપનાર સર્વે ગુનેહગાર છે, કારણ કે મશીનનું ચક્કર-પુરજો કાઢી નાંખવાથી મશીન તેનું કામ કરશે નહિ, એ જ પ્રમાણે દરેક માણસ આ દુન્યામાં મોટા કારખાનાનો એક પુરજો છે તેને મારી નાંખવાથી એ મોટી મશીનનો પુરજો ખતમ કરી આપવાથી એ મશીનને નકામું કરવા સમાન છે. તેથી જ એક માણસનું ખૂન કરવું પુરી દુન્યાને બરબાદ કરવા સમાન છે.

દુશ્મની દીનને મુંડી નાંખે છે.

અલ્લાહતઆલાના માટે સંબંધ દોસ્તી દુશ્મનીના બદલે આજે સ્વાર્થ વગર બીજું કંઈ નથી. નાની ચીજોના ઝઘડાના લીધે વર્ષોના સંબંધો તૂટી રહ્યા છે અને તેના માટે શું શું અજાબો વર્ઈદો છે વિચાર કરો. હજરત અબુ હુરયરહ રદી. થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે સોમવારે અને જુમેરાતે જન્મતના દરવાજા ખોલવામાં આવે છે, અને સર્વની બક્ષીશ થાય છે, પરંતુ કાફિર અને એ બે મુસલમાન કે જે લોકોના દિલોમાં કીનો છે એ લોકો માટે થોભો. સુલહ થાય તો માફી આપવામાં આવશે, નહિ તો માફી નથી. (મુસ્લિમ શરીફ)

એક મુસલમાને બીજા મુસલમાનથી અંગત કારણોના લીધે ત્રણ દિવસથી વધારે સંબંધ તોડવા હરામ છે. (અહમદ તિરમીઝી) અબુ દરદા રદી. થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે આપસમાં દુશ્મની દીનને મુંડી નાંખવાવાળી છે.

આપસમાં દુન્યવી કારણોસર દુશ્મની દીનને મુંડી નાંખવાવાળી છે. (અબુ દાઉદ, તિરમીઝી શ.) જુબૈર રદી. થી રિવાયત છે. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું, આગલી ઉમ્મતની ખરાબીઓ તમારામાં ધૂસી જશે. હસદ, યુગલી, મોટાઈ, દુશ્મની અને એ બીમારીઓ મજહબને મુંડી નાંખવાવાળી છે. બાલને નહિ, દીનને સફાચટ કરી નાંખશે.

(અહમદ, તિરમીઝી શ.)

હજ. અબુ હુરયરહ રદી. થી રિવાયત છે કે આપ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું : હસદથી બચો. સુકી લાકડીને આગ ભસ્મ કરી નાંખે છે એ જ પ્રમાણે હસદ નેકીઓ અને ભલાઈઓને ભસ્મ કરી નાંખનાર છે. (અબુ દાઉદ શ.)

ઉપરની હદીષોથી સાબિત થયું કે હસદ અને દુશ્મનીથી દીન બરબાદ થાય છે અને થોડીક નેકીઓ, નમાઝો, તસ્બીહો વગેરે કંઈક સારા કામ કર્યા હોય છે તે સર્વ ધોવાઈ જાય છે. અને એનું નૂર ખતમ થઈ જાય છે, અને જેને દુશ્મન સમજી પાછળ પડ્યા હો, તેઓને અમો સવાબ આપી રહ્યા છીએ. અને એવા માણસને માટે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે જે માણસ મુસલમાનને તકલીફ આપે, ધોકો આપે તેના ઉપર અલ્લાહતઆલાની લઅનત છે. (તિરમીઝી શ.)

જ્યારે અલ્લાહની લઅનત ફિટકાર પડશે. રહમતે ઈલાહીના દરવાજાઓ બંધ થઈ જાય તો પછી તે માણસ દીનથી દૂર થઈ નૂરે ઈમાન ખત્મ થઈ જવાથી ગુનાહના રસ્તાઓ તરફ જઈ ગુનાહોમાં સંડોવાય છે, તો ધીમે ધીમે તેનું દીન ઈમાન બરબાદ થાય છે.

લાન-તાન વ્યાજથી પણ ખરાબ છે.

હજ. સઈદ રદી. થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) એ ફરમાવ્યું કે ખરાબમાં ખરાબ વ્યાજ નિર્દોષ મુસલમાન ભાઈની ઈજાત ઉપર લાન તાન કરવું છે. (અબૂદાઉદ શ.) વ્યાજ હક વગર વધારો લેવો માલ કરતા ઈજાત આબરૂ ઘણી જ મોટી ચીજ છે. માટે બેગુનાહ મુસલમાનની નિંદા કરવાને ખરાબ વ્યાજ ફરમાવ્યું.

ઈજાત આબરૂ માટે માણસ સર્વ ચીજની કુર્બાની માટે તૈયાર હોય છે, માટે કોઈ મુસલમાનને નાહક ગાળો ભાંડવી, ગીબત કરવી, તોહમત લગાડવી, નિંદા કરવાને, ખરાબમાં ખરાબ વ્યાજ કહેવામાં આવ્યું.

હજરત અનસ રદી.થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું, મેં દોઝખમાં અમુક લોકોને જોયા તો એ લોકોના તાંબાના નખો હતા, તે લોકો પોતાના મોં અને છાતીમાં હાથો મારી મારીને ઝખ્મી કરી રહ્યા હતા. મેં જીબ્રઈલ (અ.સ.)ને પૂછ્યું કે આ કયા લોકો છે ? ફરમાવ્યું, એ તે લોકો છે જે દુન્યામાં લોકોનું ગોશ્ત ખાતા હતા અને લોકોની આબરૂ લેતા હતા. (અબુ દાઉદ શ.) રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નું ફરમાન છે કે મુસલમાન સાથે એક વર્ષ સુધી સંબંધ તોડવો તેનું ખૂન (ક્તલ) કરવા બરાબર છે. (અબૂદાઉદ શ.)

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.) નું ફરમાન છે કે જે માણસ પોતાના મુસલમાન ભાઈને તકલીફ પહોંચાડે છે તો અલ્લાહતઆલા તેને તકલીફ પહોંચાડશે. અને જે મુસલમાનનો નાહક વિરોધ કરશે તો અલ્લાહતઆલા તેનો વિરોધ કરશે.

(તિરમીઝી શરીફ)

દુશ્મનાવટની જડ, મોટાઈ, તકબ્બુરના અઝાબો

બતાવો, જ્યારે અલ્લાહપાકા હમારા વિરુદ્ધ હોય તો અમારા કામો કયાંથી થાય ? આપણા કામો બગડે એ માટે કોઈને દોષ આપવો યોગ્ય નથી. લાઈન બદલવી પડશે. નહિ તો અલ્લાહપાકનો અઝાબ, અલ્લાહપાકની પકડ અલ્લાહપાકના તરફથી જિલ્લતના હુકમો લાગુ પડશે. પછી માણસની કામ્યાબી કયાંથી થઈ શકે ? આ બધું શા માટે બને છે ? વિચારવાથી માલમ પડશે કે દરેક માણસ પોતાને મોટો સમજે છે. ફખર, તકબ્બુર, શોહરત જેનો આ નતીજો જાહેર થઈ રહ્યો છે. કોઈ નીચો બનવા માંગતો જ નથી. દરેક પોતાને વકીલ, બેરિસ્ટરથી નીચો સમજતો જ નથી. રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફખર તકબ્બુરને માટે શું ફરમાવ્યું અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઉદ રદી.થી રિવાયત છે કે રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)એ ફરમાવ્યું કે જે માણસના દિલમાં એક દાણા બરોબર તકબ્બુર (મોટાઈ) હશે તે જન્મતમાં દાખલ થશે નહિ. (મુસ્લિમ શરીફ)

આજે શું થઈ રહ્યું છે ? દેવામાં ડુબેલા છે, પરંતુ કહેવત મુજબ ‘ટંગરી પણ ઉંચી ખરી જ’ એ કયાં સુધી ચાલવાનું છે ? ખોટા ખર્ચ કરી પોતાની મોટાઈ બતાવવી, સુન્નતના ખિલાફ રિવાજો કરવા માટે વ્યાજે નાણાં લઈ ઈમાન બરબાદ કરી રહ્યા છે.

રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)નું ફરમાન છે કે તકબ્બુર (મોટાઈ) બતાવવાવાળા લોકોને કયામતના દિવસે અલ્લાહપાક કીડી જેટલું બદન આપી ઉઠાવશે. અને ચારે બાજુથી તેને ઝલીલ કરવામાં આવશે. અને દોઝખનું કેદખાનું જેનું નામ ‘બવસલ’ છે. ત્યાં લઈ જવામાં આવશે કે જ્યાં ચારે બાજુ આગ હશે દોઝખવાળું પડ, લોહી ઉલ્ટી તેને પીવડાવવામાં આવશે. બદન નાનામાં નાનું અને અઝાબ સખ્તમાં સખ્ત અને ખરાબમાં ખરાબ વસ્તુ લોહી, પડ, ઉલ્ટી પીવડાવવામાં આવશે.

અલ્લાહતઆલા હિફાજત ફરમાવે. આમીન.

મોટો સમજનાર માણસની કિંમત કુતરા, સુવ્વર જેટલી પણ હોતી નથી.

હજા. ઉમર રટી. મિમ્બર પર બેસી તકરીર કરી રહ્યા હતા કહ્યું લોકો આજીવી રહો. મેં રસુલુલ્લાહ (સ.અ.વ.)થી સાંભળ્યું છે કે જે માણસ આજીવી કરશે. અલ્લાહપાક તેને મોટો કરશે, તેને પોતાની કદર કિંમત ન હશે. લોકોના દિલોમાં તેની ઈજ્જત મરતબો ઘણો જ મોટો હશે. જે માણસ પોતે મોટો બને છે. પોતાને મોટો સમજે છે. તે માણસ પોતાની નજરમાં મોટો હોય છે. પરંતુ લોકોની નજરમાં તેની કિંમત સુવ્વર તથા કુતરા જેટલી પણ હોતી નથી. (બયહકી)

શું આજે આ નથી થઈ રહ્યું ? આજે દરેક માણસ પોતાના જેવો પણ કોઈને સમજવા તૈયાર નથી. પછી આંખો ફાડી ફાડી જુએ છે કે આ બધી અથડામણો ક્યાંથી થાય છે ? એક લાંબી હટીપનો ટુકડો ઈન્સાનને બરબાદ કરનારી ચીજો ખ્વાલેશાત (મનમાં જેમ આવે તેમ) ઉપર ચાલવું બખીલી કરવી અને પોતાને ઘણો જ સારો સમજવો અને એ ત્રીજી ચીજ સર્વ કરતા ખતરનાક છે. (બયહકી)

પોતાને જ સારો સમજવો, મોટો સમજવો, એ બીમારી સમાજમાં એટલી બધી દાખલ થઈ ગઈ છે કે ઘણા દીનદાર હોવાનો દાવો કરનાર અને હકીકતમાં રોજહ હજજ ઝકાતના પાબંદ છે તે લોકોમાં પણ આ બીમારી મોટા પ્રમાણમાં ફેલાયેલી હોવાથી દીની કામોની બરકતો ઉઠી રહી છે.

એ મોટાઈ ઈન્સાનને હલાક બરબાદ કરનાર છે. ફિરઝીન અબુ જહલ, અબુલહબ સર્વ મોટાઈમાં જ માર્યા ગયા. માણસમાં આ બીમારી ઘર કર્યા પછી પણ તેને કબૂલ કરવા તૈયાર થતો નથી. નાક કપાઈ જશે, ઈજ્જત ઓછી થઈ જશે, મારે નીચે જોવું પડશે. મારા મોભા અને મરતબાને આંચ આવશે, એવો ખ્યાલ પેદા થાય છે. મોટાઈ અને ઈજ્જત એ જ છે કે કુર્આન અને હટીપના બતાવેલા રસ્તા ઉપર ચાલે.

એક રિવાયતમાં છે કે મોટાઈ મારી ચાદર છે અને અઝમત મારી ઈજાર છે. (આ વસ્તુઓ એવી જાતને લાયક છે કે જેમાં કંઈ પણ એબ ન હોય) અને તે અલ્લાહ છે અને આ સિક્કતો અલ્લાહપાકના લાયક છે. જે માણસ મારી પાસેથી એને લેવા માંગશે હું તેને આગમાં નાંખી દઈશ.

(મુસ્લિમ શરીફ)

મોટાઈ તકબ્બુર શોહરતનો નતીજો એ આવે છે કે લગાઈ-ઝઘડામાં સંડોવાઈ કોર્ટ-કચેરીએ ચઢી હજારો રૂપિયા બરબાદ કરી રહ્યા છે અને અહિં સુધી હાલત પહોંચી છે કે એકબીજાના ખુન કરવાની ધમકીઓ અપાઈ રહી છે અને ખુનો થઈ રહ્યા છે.

કારણ કે દુનિયા, માનવતા-ઈન્સાનિયતથી ખાલી થઈ રહી છે. ઈન્સાનના હકો એક બીજા ઉપર છે. એનાથી અતિશય દૂર થઈ રહ્યા છે. યતીમ, બેવહ, પડોશી અને કમઝોર માણસના શું હકો છે ? એ હકો હવે કિતાબોમાં જ રહી ગયા છે. જીંદગીમાંથી દૂર નીકળી ગયા છે. પ્રેમ-મહોબ્બતના બદલે દુશ્મની. વાત વાતમાં લગાઈ ઝઘડા અને એકબીજાના ખુનની ધમકીઓ, એ ઈન્સાનની જીંદગીનો એક ભાગ બની ગયો છે. કોઈ મજિલસમાં બેસો તો જણાશે કે જ્યાં સુધી બે-પાંચ માણસોના વિશે અપશબ્દ ન બોલાય, તોહમત લગાડવામાં ન આવે તો મજિલસ ફીકી રહી. કંઈ મજા આવી નહિ. દરેક ગામોમાં અમુક સ્થળો એ માટે જ બનાવવામાં આવે છે કે લોકો જમા થાય. ટાઈમ બરબાદ કરે છે. ટાઈમ બરબાદ કરવા સિવાય તે જગ્યા ઉપર બીજું કોઈ નેક કામ થતું નથી. તો એવી જગ્યાએ જવાથી ગુનોહ થવા બાબત યકીન હોય જવું જાઈજ નથી.

ઈસ્લામી શિક્ષણ ઈન્સાનો, સગાઓના હકો અને તેના સવાબો અને સુલૂકાય નહીં કરવાના અઝાબો આપ સમક્ષ રજુ કર્યા છે. અલ્લાહતઆલા હમોને તવકીક અતા ફરમાવે આમીન.

મોહતાજે દુઆ
અહમદ બેમાત ગોફેરલહુ

મકાતિબ મદારિસ મસાજિદની અહમીયત

હજ. શયખુલ ઈસ્લામ મવલાના હુસૈન અહમદ મદની (રહ.) ફરમાવતા હતા. મકાતિબ, મસાજિદ અને દારૂલ-ઉલુમ દીનના કિલ્લાઓ છે. એ આબાદ હશે તો કવમ આબાદ બનશે. કિલ્લાઓમાં લશ્કર હોય જે કવમની હિફાજત કરે છે. મકાતિબ, મસાજિદ અને દારૂલ ઉલુમ કવમના ઈમાન, ઈસ્લામ, દીન, શિઆરેદીન અને અહકામે દીનની હિફાજત કરે છે.

ઈમાન : ઈસ્લામ, બાકી રાખવા માટેનું
મહાન સ્થંભ મજબુત પાયો છે.

મકાતિબમાં ઈમાની બીજનું વાવેતર થાય છે.

હજ. શાહ અ. કાદિર રાયપુરી (રહ.) ફરમાવતા હતા કે મકાતિબ દીનની ખામોશ ખિદમત છે કારણ કે બચ્ચું ચાર પાંચ વરસની ઉંમરે પઢવા આવશે. ૨૦/૨૨ વર્ષની ઉંમરે ગામમાં કામ કરવાની લિયાકત થશે તે સત્તર અઠાર વર્ષ પછી મકાતિબની ખિદમત જાહીર થશે. પરંતુ એ ખિદમતનો જશ પણ દારૂલ ઉલુમવાલા અને તબ્લીગવાલા લઈ જશે કે હમારા દાઉલ ઉલુમોથી એકસો હાફેઝ થયા, દસ કારી બન્યા, ત્રીસે આલિમ ફાજિલની સનદ મેળવી અને કવમ મકાતિબને ભુલી જશે. તબ્લીગી કામ પણ જ્યાં મદ્રસહ છે ત્યાંજ થયું છે, થઈ રહ્યું છે. પરંતુ જેણે ઈમાની બીજનું વાવેતર કર્યું હતું યાદ રહેશે નહીં. અને દારૂલ ઉલુમોના મોહતમીમો પણ વાર્ષિક જલ્સાઓમાં મકાતિબ માટે બોલતા નથી અને ગામના આગેવાનો જેઓ બન્યા છે, બનાવવામાં આવ્યા છે તેમને પુછો કે ગામનાં મદ્રસહની તાલીમ સુંદર સરસ બનાવવા માટે શું પ્રોગામ છે શું મહેનત છે ? જવાબ મલશે. મવ. સાહેબ જાણે. મવ. સાહેબને પુછો ચાલીસ છોકરા છે ત્રણથી ચાર વિષયો છે. ટાઈમસર બચ્ચાઓ આવતા નથી અદબ સબક માટે મામુલી શિક્ષાની રજા નથી. બાંગી સા. જેઓનું કુર્આન સહીહ નથી મખારિજનું ભાન નથી તેમને કાઈદો હવાલે કર્યો છે. ટ્રસ્ટીઓને પુછો. મવ. સા. ફલાણાને સર્વ ઈંતીયાર આપ્યો છે. પરંતુ જીમ્મેદારીનું ભાન નથી.

કોમની બેપરવાહીના કારણે સારા માણસો મળવા મુશ્કેલ !...

જે કિયામતની નિશાની છે.

જી. હાં. જીમ્મેદારીનું ભાન હાઈસ્કુલ બાબત છે. માસ્તરના બે હજાર રૂ. પગાર આપવાનું ભાન અને ઉસ્તાદ જેનો પગાર લખતા સાંભળતા મવજુદહ સમયમાં શરમ આવે અને શેહરોમાં અમુક મસ્જીદની લગોલગ દસ પંદર લાખની બિલ્ડીંગો, મુતવલ્લી સા. નમાઝી સાહેબ ઉસ્તાદ માટે શું આપે છે ? હજ. મવલાના અ. કાદિર રાયપુરી (રહ.)નું બયાન અક્ષરે અક્ષર જોઈ રહ્યા છે. ખામોશ ખિદમત પરંતુ કદર નથી, તો કવમને સારો આલિમ હાફેઝ, કારી મલબું મુશ્કેલ થઈ રહ્યું છે. અને દારૂલ ઉલુમોમાં ૧૦-૧૨ (દસ બાર) વરસ કાઠી બીજી લાઈનોમાં જવાથી ઈમામતના લાયક માણસો મલવા કવમની બેપરવાહીના કારણે મુશ્કેલ બની રહ્યું છે. જેના માટે ગામડાઓના ઉસ્તાદો મોટેરા ઉલ્માને મોહતમીમોને જીમ્મેદાર ઠેરવી રહ્યા છે કે મોહતમીમોના કામો થઈ ગયા. ગામડાઓને ભુલી ગયા. મોહતમીમો માટે આલિમોની જરૂરતો પુરી થઈ ગઈ. ગામડાઓને ભુલી ગયા. સંદેશાઓ પેગામો કાગળો લખે છે.

સૌથી મોટું નુકસાન ... માં બાપની ગફલત, બેપરવાહી જે અવલાદને બેદીન બનાવી રહી છે.

શયખુલ ઈસ્લામ પાકીસ્તાન હજ. મવ. શબ્બીર અહમદ ઉખ્માની (રહ.) ફરમાવતા હતા કે મકાતિબ મુસલમાન બનવા માટેનું કારખાનું છે. જહાલત તેમજ દુનિયાની મુહબ્બતના લઈ માં-બાપને અવલાદ ઉપર ચોવીસ કલાકમાં ૧૦ થી ૧૫ મીનીટ લગાડવાની ફુરસદ નથી. બેટા શું પઢ્યો ? સબક યાદ કર્યો કે નહીં. સબક ઉસ્તાદને સંભળાવ્યો કે નહીં ? અને પાંચ છ વર્ષ સુધી ઈસ્લામ બાબતની કોઈ તાલીમ સિલ્તેરથી ઍસી ટકા મુસલમાન અવલાદને શીખવતા નથી, શીખવવામાં આવતી નથી. કલમહ, ઈમાને મુજમલ, ઈમાને મુફસલ મદ્રસહમાં જઈ શીખે છે. મદ્રસહમાં જઈ મુસલમાન બને છે. ઉસ્તાદો મુસલમાન બનાવે છે. નહીં તો ઘરો કે મહોલ્લા કે સ્કુલોમાં જઈ ગેરઈસ્લામી રીતરિવાજો શીખી ઈમાનથી નીકળવાના કારણો જ શીખતા હોય છે. માટે મકાતિબ મદારિસ મુસલમાનોની અવલાદ માટે ઈસ્લામ ઉપર કાઈમ રાખવા માટેના કારખાનહ છે. અને દારૂલ ઉલુમો નાના કારખાનહઓ તૈયાર કરવા માટેનું મહાન કારખાનું છે. પરંતુ અફસોસ કવમ સમજતી નથી. માટે કવમના સમજદારો ઈજ્જતમાન મરતબાના દાવેદારો માલદારો અગર મજકુર

જીમ્મેદારીનો ખ્યાલ નહીં કરશો. દરેક મીયાંની દોઢ ઈંટની મસ્જિદ જુદી તો કવમનું ભાવી ઉજવળ નથી. અને એના જીમ્મેદારો મવજુદ સમયમાં જે સમજ અકલ હોશિયારીના દાવેદારો ઈદારહના સંચાલકો જેઓ પોતાની સંસ્થા સિવાય ગામડાના લોકોને આગળ વધી સહકાર આપતા નથી અને એ ફિકોમાં રહે છે કે લોકો હમારી સેવામાં આવે, આવતા રહે તો મશવેરો આપીશું તેઓ પણ કવમનું મહાન નુકસાન કરી રહ્યા છે. માલદાર વર્ગ એનાથી પણ આગળ વધી કવમને નુકસાન કરી રહ્યો છે.

(૧) ઝકાત સદકાત આપી પોતાનું એહસાન વર્ચસ્વ ધરાવી એહલે ઈલ્મથી ખુશામદ ચાપલુસીની ઉમ્મીદો રાખી ગયરતમંદ કાર્યકર્તાઓના ઉત્સાહને ફના કરવાનું કારણ બની રહ્યા છે. (તમારોમાલ ઉલમાની ખુશામદ ચાપલુસી માટે નથી.)

(૨) અમુક સાહીબેમાલે દીનનું સેટ કાઢી એક કામમાં લાગી બીજા કામોને ખાસ કરી મકાતિબ મદારિસને ફાયદા કારક નથી સમજતા.

(૩) અમુક જગ્યાએ શહેર કે મહોલ્લામાં બયતુલ માલ બનાવી ચંદા માટે જનારા માણસોને ઘરદીઠ ફેરવવાના બદલે મામુલી રકમ બસો પાંચસો આપી છુટકારા મેળવવાનું કારણ બનાવી લીધું હોય. જ્યારે તે શહેર કે મહોલ્લાના ઘણા માણસ મજકુર રકમ અનેક ઈદારાઓને આપી શકે એ સ્થિતિમાં હોય છે એવા સાહેબો શહેર મહોલ્લામાં બે ચાર હોય છે. પરંતુ અનેક ભોળા લોકોને ગલત રસ્તો દેખાડી કવમને નુકસાનકારક બની રહ્યા છે અનેકને ગલત લાઈન દોરવણી આપી રહ્યા છે.

દુઆનો મોહતાજ
અહમદ બેમાત ગોફેર લહુ